

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

โครงการการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นระดับโรงเรียนในพื้นที่อำเภอเชียงดาว
จังหวัดเชียงใหม่

โดย ไพรัช ไหมชมภู และคณะ

(ธันวาคม 2546)

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
คำถามหลักของการวิจัย	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการจากการวิจัย	4
ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย	5
กรอบแนวคิดในการวิจัย	6
นิยามศัพท์เฉพาะ	9
บทที่ 2 ทบทวนเอกสารงานวิจัยและงานพัฒนาที่เกี่ยวข้อง	10
รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540	10
พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542	11
หลักสูตรประถมศึกษาและหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)	12
หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544	13
การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น	14
กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น	16
ภูมิปัญญาท้องถิ่น	19
แหล่งเรียนรู้หรือแหล่งวิทยาการในท้องถิ่น	22
แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาชนบทแบบมีส่วนร่วมของประชาชน	24
งานวิจัยและงานพัฒนาที่เกี่ยวข้อง	25
สรุปความคิดเห็นของนักวิจัยและทีม	28
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	30
ขอบเขตการศึกษา	30
สถานที่ดำเนินการวิจัย	31
กลุ่มเป้าหมายและทีมวิจัย	31

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
วิธีดำเนินการวิจัย	33
แหล่งข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูล	38
การวิเคราะห์และประเมินผลข้อมูล	39
บทที่ 4 สภาพบริบทชุมชน	40
สภาพพื้นที่	40
สภาพการปกครองและสังคม	41
วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม และความเชื่อ	42
สภาพการจัดการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม	43
การสาธารณสุข	46
ความรับผิดชอบของคนในชุมชน	46
ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการ และระบบกรรมสิทธิ์	47
สภาพทางเศรษฐกิจ	50
สภาพปัญหาของชุมชนท้องถิ่น	50
แนวโน้มการพัฒนา	51
ข้อมูลพื้นฐานชุมชนในเขตบริการของโรงเรียน	52
บทที่ 5 ผลการวิจัย	67
กระบวนการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชิงดาว	67
เงื่อนไข-ปัจจัยที่ส่งผลให้โรงเรียนและชุมชนร่วมมือกันพัฒนาหลักสูตรที่ อย่างต่อเนื่อง	71
รูปแบบการบริหารจัดการร่วมกันในการเสริมสร้างความเข้มแข็ง	77
กระบวนการจัดการของชุมชนในการแก้ปัญหา	79
ผลกระทบจากการทำวิจัย	80
การเผยแพร่ผลงานและขยายเครือข่าย	85
บทเรียนที่ทีมวิจัยและผู้เกี่ยวข้องได้รับ	86
ผลต่อการบริหารการพัฒนาท้องถิ่น	87

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 6 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	89
สรุปผลการวิจัย	89
อภิปรายผล	91
ปัญหาและอุปสรรค	94
ข้อเสนอแนะ	94
บรรณานุกรม	96
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก แผนที่อำเภอเชียงดาว	99
ภาคผนวก ข การเปิดเวทีชาวบ้าน	100
ภาคผนวก ค รายวิชาหลักสูตรท้องถิ่น	103
ภาคผนวก ง ทำเนียบครูชาวบ้าน	106
ภาคผนวก จ งานปฏิบัติการศึกษาภาคพลเมือง : โครงการหลักสูตร เพื่อท้องถิ่นเชียงดาว	117
ภาคผนวก ฉ ตัวอย่างผลงานโรงเรียนเครือข่าย	125
ภาคผนวก ช ตัวอย่างเกียรติบัตรที่ครูและครูชาวบ้านได้รับ	130
ภาคผนวก ซ ทีมงานวิจัย	132

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นระดับโรงเรียน ในพื้นที่อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่” มีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อสร้างกระบวนการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นของโรงเรียนในชุมชนที่เป็นชาวเขา และโรงเรียนในชุมชนคนพื้นเมือง”
2. เพื่อศึกษาเงื่อนไขและปัจจัยที่ส่งผลให้โรงเรียนและชุมชนร่วมมือกันพัฒนาหลักสูตร เพื่อท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง
3. เพื่อหารูปแบบการบริหารจัดการร่วมกันในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับโรงเรียน และชุมชน

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ในช่วงแรก ได้แก่โรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเชียงดาว ทุกโรง จำนวน 43 โรง 77 หมู่บ้าน ในช่วงที่ 2 ได้แก่โรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเชียงดาว จำนวน 4 โรง ดังนี้

โรงเรียนในชุมชนคนพื้นเมือง ขนาดเล็ก ได้แก่ โรงเรียนบ้านแม่ป้าม

โรงเรียนในชุมชนคนพื้นเมือง ขนาดใหญ่ ได้แก่ โรงเรียนชุมชนบ้านวังจ้อม

โรงเรียนในชุมชนชาวเขา ขนาดเล็ก ได้แก่ โรงเรียนบ้านทุ่งหลุกสาขาบ้านปางแดง

โรงเรียนในชุมชนชาวเขา ขนาดใหญ่ ได้แก่ โรงเรียนบ้านเมืองนะ

การรวบรวมข้อมูล กระทำโดย การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสอบถาม การสัมภาษณ์ แบบไม่เป็นทางการ การสนทนากลุ่ม จากเอกสารผลงานที่โรงเรียนและชุมชนจัดทำขึ้น และ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย สรุปได้ดังนี้คือ

กระบวนการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นอำเภอเชียงดาว

กระบวนการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นอำเภอเชียงดาว เริ่มจากหน่วยงานภาครัฐ โดย สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเชียงดาว ได้วิเคราะห์สภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอน การมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนและชุมชนเพื่อนำสู่การปฏิบัติจริงตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และพยายามหาแนวทางแก้ไข แนวทางหนึ่งคือการประกาศนโยบาย “คืนโรงเรียนให้ชุมชน” ของ นายไพรัช ไหมชมภู หัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอเชียงดาว โดยใช้ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนและชุมชน ภายได้โครงการหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชียงดาว โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

1. สร้างความตระหนัก ให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ ซึ่งได้แก่คณะครู ผู้ปกครอง คณะกรรมการสถานศึกษา องค์กรชุมชน และกลุ่มต่าง ๆ เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมให้กับกลุ่มบุคคลดังกล่าวโดยใช้วิธีการหลายรูปแบบ เช่น การประชาสัมพันธ์ การประชุมชี้แจง การประชุมปฏิบัติการ การศึกษาดูงาน เป็นต้น

2. การเปิดเวทีชาวบ้าน ทุกโรงเรียนได้เปิดเวทีชาวบ้านระดับโรงเรียนขึ้นเพื่อให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วม วิเคราะห์ปัญหาของชุมชน หาสาเหตุ ตลอดจนแนวทางแก้ไขปัญหานั้นๆ ทำให้ครูและชุมชนได้รับทราบปัญหาร่วมกัน ในส่วนของการจัดการศึกษานั้นได้กำหนดหลักสูตรที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องราวในท้องถิ่นให้นักเรียนได้เรียนรู้ ทั้งยังได้เสนอชื่อผู้รู้หรือครูภูมิปัญญาซึ่งในที่นี่เรียกว่า “ครูชาวบ้าน” เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่นักเรียนรวมถึงการกำหนดแหล่งเรียนรู้ที่จะใช้เป็นสถานที่ให้นักเรียนได้ไปศึกษาเรียนรู้

3. โรงเรียนประชุมวางแผนการดำเนินงาน จัดการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นร่วมกับครูชาวบ้าน เปิดโอกาสให้ครูได้เลือกเป็นครูที่ปรึกษาหรือครูพี่เลี้ยงแก่นักเรียนตามสาขาวิชาที่เปิดสอน หลังจากนั้นครูที่ปรึกษาได้ประชาสัมพันธ์ให้นักเรียนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 – ประถมศึกษาปีที่ 6 หรือ มัธยมศึกษาปีที่ 3 ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ได้เลือกเรียนหลักสูตรท้องถิ่นตามที่ตนเองชอบและอยากเรียนรู้

4. การวางแผนจัดการเรียนรู้ โรงเรียนได้เชิญครูชาวบ้านที่ถูกเสนอชื่อในขั้นตอนการเปิดเวทีชาวบ้านมาร่วมปรึกษาหารือ วางแผนจัดการเรียนรู้ จัดทำกำหนดการสอน โดยกำหนดว่านักเรียนต้องได้เรียนหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชิงดาว ซึ่งสอนโดยครูชาวบ้านสัปดาห์ละครั้งวันหรือ 3 ชั่วโมงเป็นอย่างน้อย แหล่งเรียนรู้คือสถานประกอบการในท้องถิ่น หมู่บ้าน ตำบล โดยมีครูที่ปรึกษาในโรงเรียนเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้แก่ครูชาวบ้านและนักเรียน เป็นการเตรียมความพร้อมก่อนที่จะให้นักเรียนไปศึกษาเรียนรู้

5. การจัดการเรียนการสอน เมื่อครูและครูชาวบ้านวางแผนจัดการเรียนรู้ร่วมกันแล้วทางโรงเรียนได้ประชาสัมพันธ์ให้กับนักเรียน ผู้ปกครอง กรรมการสถานศึกษาตลอดถึงคนในชุมชนได้รับทราบถึงการที่นักเรียนจะไปเรียนรู้ยังแหล่งวิทยาการต่าง ๆ ในท้องถิ่น เพื่อขอความร่วมมือในการอำนวยความสะดวกแก่นักเรียน

6. การสังเคราะห์หลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชิงดาวสู่หลักสูตรสถานศึกษา เป็นขั้นตอนที่เมื่อครูชาวบ้านและครูที่ปรึกษาจัดการเรียนการสอนจนจบตามหลักสูตรแต่ละสาขาวิชาแล้วครูที่ปรึกษาจะทำการสังเคราะห์องค์ความรู้เพื่อจัดทำเอกสารความรู้แต่ละเรื่องพร้อมทั้งจัดทำแผนการสอนที่สมบูรณ์

7. การสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หลังจากที่โรงเรียนและชุมชนได้ดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นร่วมกันมาแล้ว 1 ปีการศึกษา ทางสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเชียงดาวได้จัดงานปฏิบัติการศึกษาภาคพลเมืองขึ้น เมื่อวันที่ 11-12 มีนาคม 2545 ณ โรงเรียนชุมชนบ้านวังจ้อม ในงานมีการจัดเวทีให้โรงเรียนและชุมชนได้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันหลากหลายรูปแบบ เช่น นิทรรศการผลงานนักเรียน ครูชาวบ้าน ครูที่ปรึกษา ที่เกิดจากหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชียงดาว การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างครูชาวบ้าน ครูที่ปรึกษา ผู้บริหารโรงเรียน นักเรียน กรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง โดยมีบุคลากรในโรงเรียนพื้นที่วิจัยเป็นผู้นำเสนอผลงาน และเปิดโอกาสให้โรงเรียนอื่น ๆ ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ เพื่อจะได้นำไปพัฒนาโรงเรียนและชุมชนของตนต่อไป

เงื่อนไข ปัจจัย ที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่น

จากการที่ทีมวิจัยกลางติดตามการดำเนินโครงการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นของโรงเรียนที่เป็นเป้าหมายหลักในการวิจัยทั้ง 4 โรงเรียน โดยการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม รวมถึงการจัดกิจกรรมเสริมเพื่อให้ชุมชนและโรงเรียนได้มีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกันเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง พบว่าเงื่อนไข ปัจจัย ที่ส่งผลให้โรงเรียนและชุมชนร่วมมือกันพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นได้อย่างต่อเนื่องได้แก่

1. นโยบาย วิสัยทัศน์ของผู้บริหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ ซึ่งถือว่าเป็นผู้บริหารสูงสุดในระดับอำเภอ ได้ให้แนวทางในการปฏิบัติที่ชัดเจนในการดำเนินการเรียนการสอนเรื่องหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชียงดาว การติดตามดูแลช่วยเหลือปัญหาอย่างต่อเนื่อง มีการจัดเวทีสนทนากลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน การนำเสนอผลงานระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ระดับภาคเหนือ การศึกษาดูงาน การประชุมสัมมนา การประชาสัมพันธ์และประสานการทำงานกับหน่วยงาน ส่วนราชการ องค์กรท้องถิ่นได้รับรู้และเป็นเครือข่าย แนวทางการดำเนินงานยึดหลักการเป้าหมายและวัตถุประสงค์เดียวกันแต่หลากหลายกระบวนการทำในการปฏิบัติ สิ่งเหล่านี้ทำให้โรงเรียนตระหนักถึงความเอาใจจริงของผู้บริหาร ส่งผลให้การดำเนินโครงการเป็นไปอย่างต่อเนื่อง

2. ด้านบุคลากร แยกเป็น

2.1 ผู้บริหารโรงเรียน พบว่าความตั้งใจ เอาใจใส่อย่างจริงจังของผู้บริหาร การติดตามกำกับงานอย่างต่อเนื่อง เปิดโอกาสให้ครู นักเรียน และบุคลากรอื่น ตลอดจนกรรมการสถานศึกษา ผู้นำในชุมชน ครูชาวบ้าน ผู้ปกครองนักเรียนและชาวบ้านทั่วไป ได้เข้ามาร่วมแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์สภาพปัญหา ร่วมวางแผนแก้ปัญหา แผนการทำงาน ประเมินผลการทำงาน และพัฒนางานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง สม่่าเสมอและเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เอื้ออาทรต่อ

ผู้ได้บังคับบัญชา มีความยุติธรรมต่อลูกน้อง สร้างบรรยากาศในโรงเรียนให้อบอุ่น มีปฏิสัมพันธ์กันแบบแนวนอนจะส่งผลให้การดำเนินงานสำเร็จและมีความต่อเนื่อง

2.2 ครู พบว่า ในโรงเรียนที่ครูมีปฏิสัมพันธ์ใกล้ชิดสนิทสนมกันดี ประึกษาหารือกัน แบ่งหน้าที่รับผิดชอบในแต่ละสาขาวิชาชัดเจนแต่ทุกคนรับรู้ทุกเรื่องเหมือนกัน มีปัญหาอะไร ช่วยกันแก้ปัญหา จะทำให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างราบรื่นและประสบผลสำเร็จ

2.3 นักเรียน การที่นักเรียนได้เรียนรู้ในสิ่งที่ตนสนใจและสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ อีกทั้งได้ออกไปเรียนรู้อย่างแหล่งเรียนรู้นอกห้องเรียน นอกโรงเรียน ทำให้เกิด ความสนใจในการเรียนรู้และเรียนรู้อย่างสนุกสนาน เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การดำเนินการเป็นไป อย่างต่อเนื่อง

2.4 ครูชาวบ้าน พบว่าในโรงเรียนที่ครูชาวบ้านมีความรับผิดชอบสูง สนใจ ภูมิใจ ในการเข้ามาถ่ายทอดความรู้ให้แก่ นักเรียน มีการวางแผนร่วมกับครูในการจัดการเรียนรู้ นัดหมาย ในการทำกิจกรรมกับทางโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง รายงานผลการเรียนรู้ของนักเรียนต่อคณะครูและ ต่อพ่อแม่ของนักเรียนสม่ำเสมอ จะทำให้การดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรเป็นไปด้วยดี

2.5 กรรมการสถานศึกษา พบว่าในโรงเรียนที่กรรมการสถานศึกษามีวิสัยทัศน์กว้าง ไกล มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม มีความรู้สึกผูกพันคิดว่าโรงเรียนเป็นของชุมชน เห็นความ สำคัญของการศึกษาที่จะส่งผลให้ลูกหลานเป็นคนดีมีคุณภาพ อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข เป็นอนาคตของชุมชนในการพัฒนาท้องถิ่นตลอดถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และศิลป วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น และเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการของโรงเรียน ทุกอย่างอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่การวางแผนพัฒนาการศึกษาหรือธรรมนูญโรงเรียน การนำแผนสู่การ ปฏิบัติ การติดตามประเมินผลการทำงาน การปรับปรุงพัฒนางาน จะทำให้งานเดินไปด้วยดี

3. มนุษย์สัมพันธ์ เนื่องจากการดำเนินงานโครงการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชิงดาว จะต้องมีการประสานงานกับหลายฝ่าย หลายระดับ มีทั้งผู้นำในท้องถิ่น ครูชาวบ้าน ผู้ปกครองนัก เรียน หน่วยงาน องค์กร กลุ่มคนต่าง ๆ ทีมวิจัยกลาง ทีมวิจัยพื้นที่ พบว่าในโรงเรียนที่ครูทุกคน มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีมีความคุ้นเคยกับชาวบ้านทั่วไป ทำให้การดำเนินงานได้รับความร่วมมือจาก ชุมชนเป็นอย่างดี ส่งผลให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยดีและต่อเนื่อง

4. การรวมกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเยาวชน กลุ่มออม ทรัพย์หมู่บ้าน กลุ่มฉาปนกิจศพ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มผู้ใช้น้ำ กลุ่มเลี้ยงหมู กลุ่มเลี้ยงโค กองทุน หมู่บ้าน เป็นต้น พบว่าในโรงเรียนที่สามารถดึงกลุ่มเหล่านี้เข้ามาเป็นเครือข่ายในการพัฒนาการ จัดการศึกษาหรือการพัฒนาหลักสูตรจะเป็นการเพิ่มศักยภาพของโรงเรียนในการดำเนินงาน

5. อาชีพของคนในชุมชน ถือว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ โดยที่คนในชุมชนมีอาชีพที่แตกต่าง ทำให้มีบุคคลที่เชี่ยวชาญในแต่ละสาขาอาชีพเพิ่มมากขึ้นและบุคคลเหล่านี้ได้ถูกเสนอชื่อให้เข้ามาถ่ายทอดความรู้แก่นักเรียน มาเป็นครูชาวบ้านที่ต่างก็มีความมั่นใจในความรู้ที่ตนถ่ายทอดสู่นักเรียน ทำให้โรงเรียนสามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง

6. การศึกษาของคนในชุมชน พบว่าในชุมชนที่ค่อนข้างมีการศึกษาและเห็นความสำคัญของการศึกษาของบุตรหลานและเข้าร่วมกิจกรรมกับทางโรงเรียน เข้ามาเป็นครูชาวบ้านถ่ายทอดความรู้ด้วยความเสียสละด้วยจิตสำนึกต่อส่วนรวม ด้วยความเต็มใจโดยไม่หวังรับเงินค่าตอบแทน ทำให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างต่อเนื่อง

7. ความสัมพันธ์ระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน พบว่า โรงเรียนที่ตั้งอยู่ใกล้วัด และมีการประสานงานดีกับเจ้าอาวาส มัคคทายก ผู้นำชุมชน ตลอดถึงชาวบ้าน ทำให้เกิดความร่วมมือดีมาก

8. การติดต่อกับภายนอกชุมชน เช่น การศึกษาดูงาน หมายถึงการที่ชุมชนไปศึกษาดูงานนอกพื้นที่ ระดับตำบล อำเภอ จังหวัด หรือการที่คนภายนอกเข้าไปศึกษาดูงานในชุมชนในเรื่องที่เหมือนกันหรือคล้ายกัน ทำให้คนได้แลกเปลี่ยนแนวคิดประสบการณ์ สามารถนำความรู้มาปรับปรุงพัฒนาการดำเนินงานในท้องถิ่นให้ดีขึ้น การมีคนไปศึกษาดูงาน การดึงชาวต่างชาติเข้ามาร่วมกิจกรรมวันสำคัญที่โรงเรียนจัดขึ้น ล้วนต่างทำให้ชาวบ้านตื่นตัวและภาคภูมิใจในผลงานที่ทำร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ส่งผลให้การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง

9. กิจกรรมที่ทำร่วมกันในชุมชน เช่น การจัดงานปฏิรูปการศึกษาภาคพลเมือง ซึ่งจัดขึ้นในระดับอำเภอ มีประชาชน ชาวบ้าน ครูชาวบ้าน ครู นักเรียน ทุกโรงเรียนในสังกัด ได้มาร่วมงานจำนวนผู้ร่วมงานเป็นพันคน ในงานมีกิจกรรมหลายอย่าง เช่น การมอบเกียรติบัตรให้แก่ครูชาวบ้านที่สอนนักเรียนในปีการศึกษา 2544 การจัดนิทรรศการผลงานด้านหลักสูตรท้องถิ่น เป็นเวทีสนทนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เรียนรู้ซึ่งกันและกัน เป็นการประชาสัมพันธ์โครงการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชียงดาว งานนี้ทำให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งครูชาวบ้าน นักเรียน ครู ผู้นำชุมชน ผู้ปกครองนักเรียน องค์กรท้องถิ่น และหน่วยงานต่าง ๆ เกิดความภาคภูมิใจที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมและยังเป็นเครือข่ายการพัฒนาการศึกษาร่วมกันทั้งอำเภอเชียงดาว ส่งผลให้โครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเชียงดาวมีการดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง

10. การกำกับติดตามของหน่วยงาน พบว่าการที่ทีมวิจัยกลางนิเทศติดตามการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง เป็นที่ปรึกษาคอยกระตุ้นส่งเสริมการดำเนินงาน พัฒนางาน กระตุ้นให้เกิดกิจกรรมร่วมกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเป็นระยะอย่างสม่ำเสมอ สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์บางส่วน มีการปรึกษาแก้ไขปัญหาร่วมกัน สิ่งต่างๆเหล่านี้ทำให้โรงเรียนมีความรู้สึกที่ไม่ถูกทอดทิ้ง ส่งผล

ให้โรงเรียนมีขวัญและกำลังใจในการดำเนินงานและทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างทีมวิจัยพื้นที่และทีมวิจัยกลางกระชับยิ่งขึ้นส่งผลดีต่อการดำเนินโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

รูปแบบการบริหารจัดการร่วมกันในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้โรงเรียนและชุมชน

ทุกโรงเรียนในโครงการวิจัยจะมีลักษณะคล้ายกัน จะเริ่มจากโรงเรียนโดยผู้บริหารและครูในโรงเรียนประชุมวางแผนภายใน แล้วประสานไปยังกรรมการสถานศึกษา ผู้นำที่เป็นทางการคือผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อบต. เจ้าอาวาส ผู้นำกิจกรรมทางศาสนา ผู้ทรงคุณวุฒิ โรงเรียนจะเชิญบุคคลเหล่านี้มาประชุมวางแผนร่วมกัน เสร็จแล้วจึงประชาสัมพันธ์สู่ชาวบ้านทุกครัวเรือนในชุมชน

ความต่อเนื่องของการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนจะปรากฏชัดเจนในโรงเรียนบ้านแม่ป๋าม และโรงเรียนชุมชนบ้านวังจ้อม ซึ่งมีการรวมกลุ่มในชุมชนหลายกลุ่มเช่น กลุ่มเกษตร กลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มฉาบป่นกิจศพ กลุ่มเยาวชน กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ แต่ละกลุ่มจะมีการประสานสัมพันธ์กัน ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน โดยมีผู้นำกลุ่มหรือคณะกรรมการกลุ่มเป็นแกนนำ และมี ผู้บริหารโรงเรียน ครูในโรงเรียน เป็นที่ปรึกษาแนะนำในบางเรื่องเช่นการทำบัญชีรายรับรายจ่าย การคิดดอกเบี้ย การคิดเงินปันผล ของกองทุนต่าง ๆ การบันทึกการประชุม การจัดระบบเอกสาร เป็นต้น

โรงเรียนบ้านทุ่งหลุกสาขาบ้านปางแดง ผู้ที่มีบทบาทนำในการทำกิจกรรมทุกเรื่องคือหัวหน้าเผ่าปะหรง ซึ่งไม่ใช่ผู้ใหญ่บ้านแต่เป็นผู้นำหมู่บ้านที่ชนเผ่านี้ให้ความนับถือศรัทธา เมื่อโรงเรียนจะทำกิจกรรมใด ๆ ก็จะต้องประสานไปยังหัวหน้าเผ่าทุกครั้ง แล้วหัวหน้าเผ่าจะประกาศเสียงตามสายเป็นภาษาปะหรงให้แก่ชาวบ้านได้ทราบโดยทั่วกัน

องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น เช่น เทศบาลเข้ามามีบทบาทในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน เช่น โรงเรียนชุมชนบ้านวังจ้อม ซึ่งคนในชุมชนซึ่งเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาของโรงเรียนและยังเป็นคณะกรรมการบริหารของเทศบาลด้วยจึงเป็นตัวเชื่อมประสานที่ดี โดยการเสนอโครงการของหมู่บ้านและโรงเรียนให้เทศบาลสนับสนุนงบประมาณดำเนินการให้โรงเรียน ส่วนองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เช่น อบต.เมืองนะ ได้จัดงบประมาณสนับสนุนอาหารกลางวันให้นักเรียนทุกโรงเรียนในตำบล และจัดงบประมาณสนับสนุนด้านการศึกษาของนักเรียนมาตั้งแต่ปีการศึกษา 2544 ทั้งนี้เป็นผลมาจากความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนและชุมชน

จากการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชนของทั้ง 4 โรงเรียนในโครงการวิจัย พบว่าในโรงเรียนบ้านแม่ป๋าม และโรงเรียนชุมชนบ้านวังจ้อม กลุ่มกรรมการสถานศึกษา ผู้นำในชุมชนและครูชาวบ้านจะมีบทบาทมากในการติดตามประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ มี

การประสานสัมพันธ์กับทางโรงเรียนอย่างใกล้ชิด บ้านแม่ป๋ามจะเด่นในเรื่องวัฒนธรรมประเพณี และการประกอบอาชีพการเกษตร ไร่นาสวนผสม โรงเรียนชุมชนบ้านวังจ้อมเด่นในเรื่องดนตรีพื้นเมืองและการทำบายศรีด้วยใบตอง ส่วนบ้านเมืองนะและบ้านทุ่งหลุกสาขาบ้านปางแดงจะมีกิจกรรมเป็นช่วง ๆ ไม่ค่อยให้ความสำคัญเท่าที่ควร ประชากรเป็นชนเผ่า มีปัญหาด้านการสื่อสารไม่เข้าใจกัน จึงทำให้การเข้าร่วมกิจกรรมกับทางโรงเรียนในลักษณะเป็นผู้ตาม เห็นว่าสิ่งที่ครูคิดครูทำดีแล้วเพราะคิดว่าครูเป็นผู้มีความรู้มากกว่าชาวบ้าน

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2544 หมวด 4 แนวทางการจัดการศึกษา มาตรา 24 การจัดกระบวนการเรียนรู้ ข้อ 4 ให้สถานศึกษาจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานความรู้ด้านต่างๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน ทั้งปลูกฝังคุณธรรมและค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะที่อันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา และมาตรา 27 วรรคสอง ระบุว่าให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสารของหลักสูตรส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชน สังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ในมาตรา 29 ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชนและมาตรา 30 ระบุว่าให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพรวมทั้งส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา (สำนักงานปฏิรูปการศึกษา, 2542, หน้า 12 – 16)

การจัดการศึกษาที่ผ่านมาเป็นการจัดการศึกษาที่ใช้หลักสูตรเดียวกันทั่วประเทศย่อมจะมีข้อบกพร่องอยู่หลายประการทั้งนี้เพราะความต้องการของแต่ละท้องถิ่นแตกต่างกันไปอาจเป็นปัญหาหนึ่งในการนำหลักสูตรไปใช้ดังที่มานิชญ์ บุญญาวัตร(อ้างในบุญลือ ศรีสุวรรณ, 2541, หน้า 1) ได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับข้อบกพร่องในการใช้หลักสูตรเดียวกันทั่วประเทศดังนี้

1. การใช้หลักสูตรเดียวกันทั่วประเทศย่อมไม่สัมพันธ์กับชีวิตจริงที่เป็นอยู่
2. ทำให้ละเลยต่อมรดกทางวัฒนธรรมและสิ่งอันพึงอนุรักษ์ของท้องถิ่นทำให้มีการเสื่อมลงสิ่งที่มีค่าของท้องถิ่น
3. ไม่เป็นการสนับสนุนการพัฒนาท้องถิ่น ด้านการผลิต อาชีพ บางท้องถิ่นอาจมีปัญหาแตกต่างกันไป เช่น โรคภัยไข้เจ็บ ความอดอยาก แทนที่การศึกษาจะช่วยแก้ปัญหาดังกล่าวกลับจะส่งเสริมให้คนไต่บันไดคาราเพื่อการศึกษาต่อชั้นสูง

ระบบการศึกษาที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ยังมีลักษณะเป็นการเฉพาะกิจ ซึ่งทำหน้าที่เป็นเพียงกลไก เลือกรองคัดคนสู่ตลาด “จ้างงาน” หรือมีลักษณะเป็นระบบการศึกษาของผู้ชนะ ทำให้คนส่วนใหญ่ของประเทศตกอยู่ในสภาพด้อยพัฒนาและเป็นผู้แพ้ทางการศึกษา ก่อให้เกิดผลเสียแก่ฐานะส่วนบุคคล ครอบครัว และกำลังคนของประชาคมภาคชนบทในส่วนรวม(เสน่ห์ จามริก อังใน ละเอียด สิงห์ สุวรรณ,2537,หน้า 2)

การจัดการศึกษาสมัยใหม่ได้แยกนักเรียนออกจากชุมชนหรือท้องถิ่นของตนเอง เนื่องจากการจัดการเรียนการสอนทั้งหมดเป็นไปตามหลักสูตรจากส่วนกลาง ชุมชนท้องถิ่นไม่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ความแปลกแยกนี้รุนแรงถึงกับทำให้นักเรียนบางคนดูถูกวิถีชีวิตชุมชน ไม่ยอมรับ ไม่มีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมและท้องถิ่นของตน ความแปลกแยกดังกล่าวจะทำให้เกิดช่องว่างระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ ลูก หลาน ไม่มีการสืบสานภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นค่อย ๆ สูญหายไป(พระธรรมปิฎก ปอ.ปยุตโต อังใน กองบรรณาธิการ,มูลนิธิสวดศรีสฤษดิ์วงศ์,2543, สานปฏิรูปปีที่ 2 ฉบับที่ 23 ,กุมภาพันธ์, หน้า 83))

การเรียนแบบเอาวิชาเป็นตัวตั้งผู้เรียนจะไม่สนใจเรื่องราวในสังคม เพราะกลัวสอบตกในวิชาที่กำลังเรียนและกำลังสอบ การศึกษาแบบนี้ได้สร้างคนที่ขาดสัมผัสกับความเป็นจริงรอบตัว ไม่รู้ร้อนรู้หนาวกับเรื่องราวก่ที่เกิดขึ้นเป็นคนที่มีความผิดปกติหรือมีพยาธิสภาพหรือเจ็บป่วย เพราะคนปกติยอมรับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นรอบตัว เพื่อนำมาวิเคราะห์ให้เป็นความรู้หรือปัญญาที่สูงขึ้นแล้วนำไปใช้ คนปกติเป็นอย่างนั้น แต่การศึกษากลับสร้างคนผิดปกติที่ไม่รับรู้ความเป็นจริงหรือคนเป็นโรคขึ้นมาเต็มประเทศไปหมด หากการเรียนรู้เป็นการเรียนรู้ในวิถีชีวิตร่วมไปกับสังคม ก็จะตื่นตื้นเร้าใจได้รับข้อมูลข่าวสาร ร่วมวิพากษ์วิจารณ์การเรียนรู้ก็จะเร็วและเหมาะสมกับเหตุการณ์ ระบบการศึกษาควรเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันหรือร่วมทุกข์ร่วมสุขกับสังคม ไม่ควรเป็นระบบที่ลอยตัวออกจากสังคม ถ้าโรงเรียนที่อยู่ในตำบลร่วมในการวิจัยเพื่อหาแนวทางแก้ปัญหาของตำบล โดยตำบล เพื่อตำบล อันเป็นการเรียนรู้ร่วมกับสังคมก็จะยิ่งเพิ่มความเข้มแข็งให้ตำบลและเพิ่มความเข้มแข็งให้กับสถานศึกษา(ประเวศ วะสี, 2544, สานปฏิรูปปีที่ 4 ฉบับที่ 44, พฤศจิกายน,หน้า 73)

จากการที่กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544 ในโรงเรียนนาร่องและโรงเรียนเครือข่าย ในปีการศึกษา 2545 และทุกโรงเรียนเริ่มใช้หลักสูตรในปีการศึกษา 2546 ทำให้ชุมชนท้องถิ่นมีโอกาสร่วมจัดการศึกษากับทางโรงเรียนในการกำหนดเนื้อหาสาระในส่วนของท้องถิ่นให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน ทั้งยังมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน การวัดผลประเมินผลร่วมกับคณะครูตามที่หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เปิดโอกาสให้

นอกจากนี้ทรัพยากรท้องถิ่นโดยเฉพาะภูมิปัญญาชาวบ้านในชนบทของไทยมีอยู่มากมาย

และมีค่าบ่งบอกถึงความเจริญมาเป็นเวลานาน หลักสูตรแม่บทหรือหลักสูตรแกนกลางไม่สามารถนำเอา
ทรัพยากรท้องถิ่นดังกล่าวมาใช้ประโยชน์ได้ แต่หลักสูตรระดับท้องถิ่นสามารถบูรณาการนำเอา
ทรัพยากรท้องถิ่นและภูมิปัญญาชาวบ้านทั้งหลายมาใช้ในการเรียนการสอนไม่ว่าจะในด้านอาชีพ
หัตถกรรม เกษตรกรรม คณิตศาสตร์ การแสดง วรรณกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งมีผลทำให้ผู้เรียนได้รู้
จักท้องถิ่นของตนเอง ทำให้เกิดความรักความผูกพันกับท้องถิ่นของตนและสามารถใช้ทรัพยากรท้องถิ่น
ในการประกอบอาชีพได้ (จิตทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, 2539, หน้า 110)

สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเชียงดาว เป็นหน่วยงานระดับอำเภอที่ดูแลรับผิดชอบโรง
เรียนประถมศึกษา จำนวน 43 โรงเรียน 3 สาขา ตั้งอยู่ในทุกพื้นที่ของหมู่บ้านทั้ง 77 หมู่บ้าน ใน 7
ตำบล จากการที่ได้ติดตามเยี่ยมชมโรงเรียนและเข้าไปร่วมกิจกรรมกับชาวบ้านแต่ละชุมชนในพื้นที่
อย่างต่อเนื่อง ทำให้มองเห็นปัญหาต่าง ๆ ซึ่งสรุปประเด็นปัญหาที่สำคัญดังนี้

1. โรงเรียนเป็นสถานที่ของรัฐ คณะครูที่บริหารจัดการในโรงเรียนเป็นข้าราชการซึ่งมีแนวคิด
ในการบริหารโรงเรียนแยกออกจากชุมชนท้องถิ่น ก่อให้เกิดความขัดแย้งของกลุ่มชาวบ้านที่มีการ
พัฒนาองค์กรมาอย่างต่อเนื่อง

2. นักเรียนซึ่งเป็นผลผลิตของโรงเรียน มีความรู้ความคิดแปลกแยกออกจากชุมชนท้องถิ่นที่ตน
เองอาศัยอยู่ ห่างเหินจากความเป็นชุมชน เครือญาติ ธรรมชาติที่แวดล้อม และขนบธรรมเนียมประเพณี
ดั้งเดิม ขาดการสานต่อองค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่น ทำให้ขาดความรับผิดชอบต่อชุมชนอันเป็นสาเหตุ
หนึ่งที่ทำให้ชุมชนอ่อนแอ

3. คณะกรรมการพัฒนาแบบแยกส่วน ขาดการมองสภาพของชุมชนท้องถิ่นที่โรงเรียนตั้งอยู่
ในลักษณะเป็นองค์รวม พยายามทำให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางทุกสิ่งทุกอย่างในพื้นที่ ดึงดูดให้ชาวบ้าน
เห็นความสำคัญของการศึกษาในระบบเพียงอย่างเดียวขาดการเชื่อมโยงปัญหาทั้งหลายในชุมชนซึ่งเป็น
วิถีชีวิตเข้าสู่การเรียนการสอน

จากประเด็นปัญหาดังกล่าว ตลอดถึงพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542
และหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมจัดการ
ศึกษาให้แก่บุตรหลานร่วมกับทางโรงเรียนในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา(หลักสูตรชุมชน)
ดังนั้นเพื่อให้เกิดรูปธรรมในการปฏิบัติและการแก้ปัญหาในพื้นที่ ในปีการศึกษา 2543 สำนักงานการ
ประถมศึกษาอำเภอเชียงดาว ได้ทำความเข้าใจกับคณะครู ผู้ปกครอง ประชาชนในพื้นที่ และประกาศ
นโยบายร่วมกันว่า “ คืบโรงเรียนให้ชุมชน ” เป็นนโยบายหลักที่นำสู่การปฏิบัติร่วมกันระหว่างโรง
เรียนและชุมชน หนึ่งในยุทธศาสตร์นั้นคือ “ โครงการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่น
เชียงดาว ”

เพื่อให้การดำเนินโครงการบรรลุวัตถุประสงค์และเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพจึงจำเป็นต้องใช้กระบวนการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อหารูปแบบในการสนับสนุนให้ครูและชุมชนได้จัดทำหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นที่เหมาะสมกับสภาพของ โรงเรียน และ ชุมชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสร้างกระบวนการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นของ โรงเรียนในชุมชนที่เป็น ชาวเขาและ โรงเรียนในชุมชนคนพื้นเมือง
2. เพื่อศึกษาเงื่อนไขและปัจจัยที่ส่งผลให้ โรงเรียนและชุมชนร่วมมือกันพัฒนาหลักสูตร เพื่อท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง
3. เพื่อหารูปแบบการบริหารจัดการร่วมกันในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับ โรงเรียนและชุมชน

คำถามหลักของการวิจัย

1. ทำอย่างไรในการคืนโรงเรียนให้ชุมชน
2. โรงเรียนและชุมชนมีกระบวนการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นอย่างไร
3. มีเงื่อนไขและปัจจัยอะไรบ้างที่ส่งผลให้กระบวนการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่น ประสบผลสำเร็จและดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

ช่วงที่ 1 (เมษายน 2544 – พฤศจิกายน 2544)

1. ครูและชุมชนได้เปิดโลกทัศน์ของการจัดการศึกษาและเกิดความตระหนักในการจัดการศึกษาร่วมกัน
2. โรงเรียนและชุมชนได้รับทราบปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น จุดเด่น จุดด้อย แนวทางแก้ปัญหาร่วมกัน
3. โรงเรียน ชุมชน กำหนดสาระที่จะนำไปให้นักเรียนได้เรียนรู้ รายชื่อครูชาวบ้าน และกำหนดแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นร่วมกัน
4. แผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนหลักสูตรเพื่อท้องถิ่น
5. วิธีการถ่ายทอดความรู้ของครูชาวบ้าน พฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียน

6. ผลการดำเนินงานในช่วงที่ 1 และกลุ่มเป้าหมายในการดำเนินงานระยะที่ 2 จำนวน 4 โรงเรียน

7. ได้แผนปฏิบัติงานช่วงที่ 2

ช่วงที่ 2 (ธันวาคม 2544-พฤศจิกายน 2545)

8. ได้โรงเรียนกลุ่มเป้าหมายที่ผ่านการคัดเลือกจากทั้งหมด 43 โรงเรียน พร้อมทั้ง ผลการดำเนินงานช่วงที่ 1 และแผนการดำเนินงานในช่วงที่ 2

9. ได้เครื่องมือในการเก็บข้อมูลการทำงานของแต่ละโรงเรียนและข้อมูลจากการติดตามพื้นที่แต่ละเดือน

10. ทีมวิจัยพื้นที่และทีมวิจัยกลางได้องค์ความรู้จากการศึกษาดูงานมาปรับปรุงพัฒนาแผนการทำงานให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

11. ได้กระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนในสังกัดทั้งหมด 39 โรงเรียน

12. ได้เงื่อนไขและปัจจัยที่ส่งผลให้โรงเรียนและชุมชนร่วมมือกันพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

13. ครูโรงเรียนกลุ่มเป้าหมายสามารถเขียนหลักสูตรได้ และกลุ่มเป้าหมาย 4 โรงเรียนมีหลักสูตรท้องถิ่น/หลักสูตรสถานศึกษาที่จัดทำร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชน

ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย 12 เดือน

ช่วงเตรียมการ เมษายน 2544 – พฤศจิกายน 2544 เผยแพร่แนวคิดการศึกษากับการพัฒนาท้องถิ่น : บทบาทของโรงเรียนประถมศึกษา ให้แก่คณะครูทุกโรงเรียนในสังกัด ผู้นำชุมชน กรรมการสถานศึกษา องค์กรที่เกี่ยวข้อง และ บุคลากรในสำนักงาน ทุกโรงเรียน เปิดเวทีพัฒนางานวิจัยระดับโรงเรียน โดยการจัดเวทีชาวบ้านเพื่อระดมปัญหา สาเหตุ แนวทางแก้ไข กำหนดเนื้อหาสาระหลักสูตรท้องถิ่นที่จะนำมาสอน เสนอชื่อครูชาวบ้าน วางแผนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับครูชาวบ้าน ดำเนินการสอนตามแผน ประเมินผลการทำงานช่วงเตรียมความพร้อม

ช่วงปฏิบัติการวิจัย ธันวาคม 2544 – ธันวาคม 2545 ประเมินผลการทำงานครั้งที่ 1 คัดเลือกกลุ่มเป้าหมายในการดำเนินงานช่วงต่อไป จัดทำแผนปฏิบัติการ กลุ่มเป้าหมายวางแผนการดำเนินงานต่อ ปรับทีมงานวิจัย โดยแยกเป็นทีมวิจัยกลาง 7 คน ทีมวิจัยพื้นที่โรงเรียนละ 5 คน จำนวน 4 โรงเรียน รวม 20 คน เขียนรายงานความก้าวหน้า ติดตามการปฏิบัติงานกลุ่มเป้าหมาย 4 โรงเรียน ทั้งในโรงเรียนและชุมชน ทีมวิจัยศึกษาดูงานโรงเรียนที่ได้รับทุนวิจัยจาก สกว.ในจังหวัด

ลำพูน ได้แก่โรงเรียนบ้านศรีสุพรรณ และโรงเรียนบ้านทาภู นำเสนอผลการศึกษาดูงาน ปรับแผนการทำงาน จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกลุ่มเป้าหมายทั้ง 4 โรงเรียน สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกับโรงเรียนในสังกัด 39 โรงเรียน จัดอบรมครูโรงเรียนกลุ่มเป้าหมายในการสังเคราะห์หลักสูตรเพื่อท้องถิ่น และการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ให้สอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 จัดประชุมปฏิบัติการเขียนหลักสูตรท้องถิ่น/หลักสูตรสถานศึกษา สรุปบทเรียนเขียนรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

งบประมาณที่ใช้ในการวิจัย ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สกว.ภาค จำนวน 400,804.-บาท

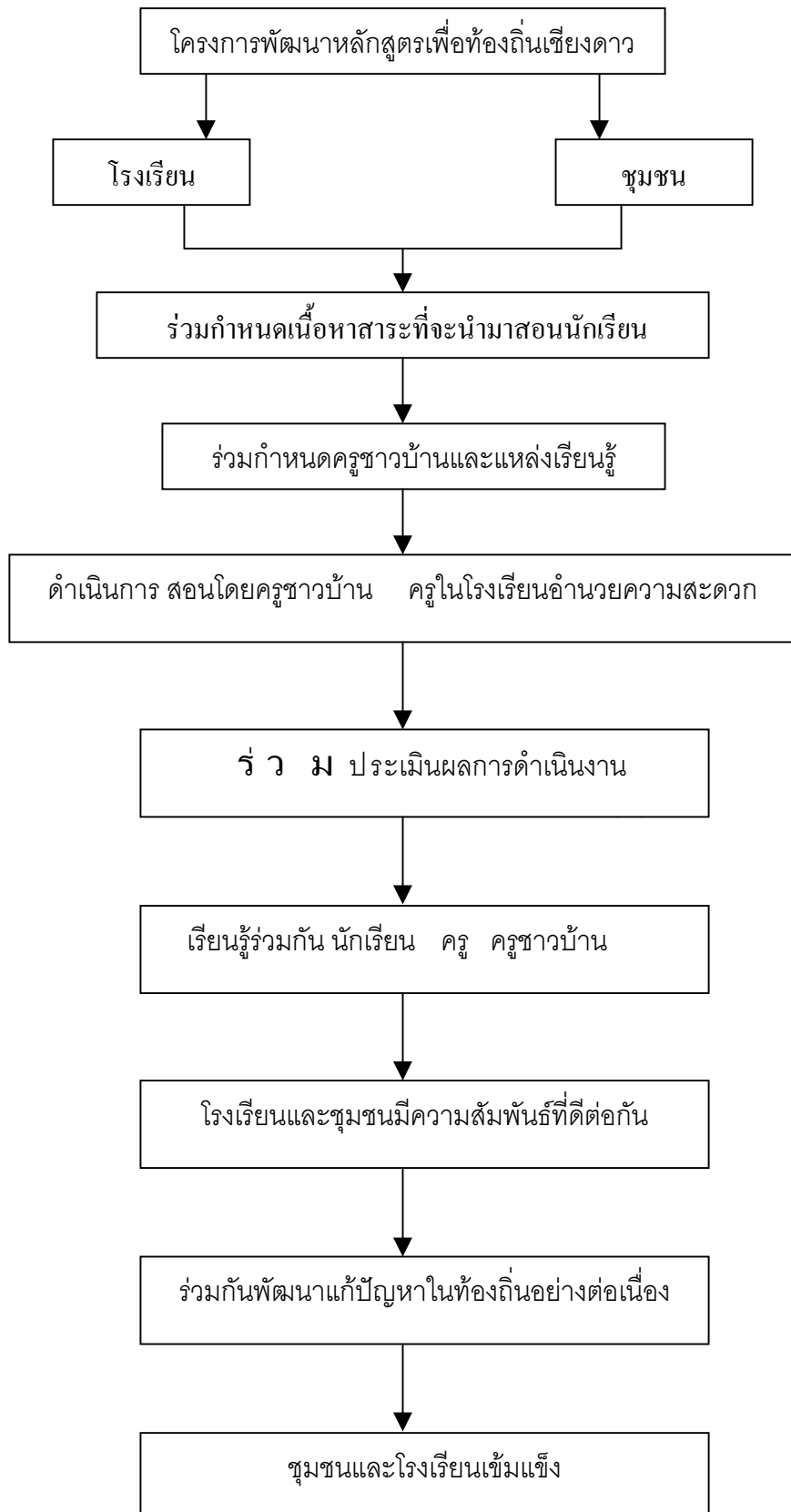
กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากวิกฤตเศรษฐกิจในปี 2540 ทำให้มองเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับสังคมไทยได้ชัดเจน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา การเมืองการปกครอง สภาพแวดล้อม ปัญหาต่าง ๆ เกิดจากการวางแผนพัฒนาประเทศที่ผิดพลาด ในด้านเศรษฐกิจ มุ่งสู่เสรีทางการค้า การลงทุนขนาดใหญ่ ระบบทุนนิยมเข้ามาเต็มรูปแบบ สังคมไทยนิยมความฟุ้งเฟ้อ ไขว่คว้าวัตถุ มีค่านิยมไม่ถูกต้อง เห็นแก่ตัว เศรษฐกิจได้ทำลายทุนทางสังคมที่มีมาแต่เดิม การเมืองการปกครองมีการซื้อสิทธิขายเสียงตั้งแต่ท้องถิ่นถึงระดับชาติ นักการเมืองแสวงหาอำนาจ และทุจริตคอร์รัปชัน ประชาชนขาดการมีส่วนร่วมทางด้านการเมือง ระบบเศรษฐกิจได้ทำลายสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติไปอย่างรวดเร็วทำให้ทรัพยากรธรรมชาติอยู่ในอำนาจของกลุ่มทุนขนาดใหญ่ ด้านการศึกษามุ่งสนองเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ทำให้ขาดคุณธรรมจริยธรรม และการศึกษาทำให้คนแปลกแยกออกจากชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ ไม่เข้าใจตนเอง ไม่เข้าใจชุมชน สังคม

จากปัญหาที่กล่าวมาทุกด้าน ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่จะสนองต่อการแก้ปัญหาได้อย่างเร่งด่วน คือการพัฒนาพื้นฐาน คือครอบครัวชุมชนระดับล่าง โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา เมื่อฐานเข้มแข็งก็จะส่งผลต่อภาพรวมของการพัฒนาประเทศดีขึ้น ในด้านการศึกษา พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดแนวทางจัดการศึกษาไว้ในหมวด 4 มาตรา 29 ให้สถานศึกษาร่วมกับ บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน

สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเชียงดาว ซึ่งรับผิดชอบการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ได้ตระหนักถึงการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนของเชียงดาวเป็น อย่างดี และจากการที่ได้ประชุมปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับคณะกรรมการสถานศึกษา ขั้นพื้นฐานของโรงเรียน ตลอดจนผู้ปกครอง และผู้นำท้องถิ่น พอสรุปได้ว่านักเรียนขาดคุณธรรมจริย ธรรม ไม่ได้สืบสานประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นไม่มีความภาคภูมิใจในท้องถิ่น และขาดจิตสำนึกต่อส่วนรวมตลอดถึงการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่มีความรู้เรื่องของท้องถิ่น และที่น่าเป็นห่วงคือ ปฏิเสธอาชีพ พ่อ แม่ ของตนเอง ดังนั้นสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเชียง ดาวจึงใช้ยุทธศาสตร์ “คืนโรงเรียนให้ชุมชน” เป็นแนวทางแก้ปัญหา โดยมีโครงการพัฒนาหลักสูตรเพื่อ ท้องถิ่นเชียงดาว เป็นเครื่องมือ โดยนำเสนอแผนภูมิ กรอบแนวคิดดังนี้

แผนภูมิหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชียงดาว

นิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัย

หลักสูตรเพื่อท้องถิ่น หมายถึง กรอบโครงสร้างของ เนื้อหาสาระ กิจกรรม จุดประสงค์ สื่อ การวัดผลประเมินผล ที่ชาวบ้านเสนอในที่ประชุมเวทีชาวบ้านของแต่ละโรงเรียน ให้ครูนำไปเขียนเป็น โครงร่างไว้ และจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยให้เด็กไปศึกษาเรียนรู้ กับครูชาวบ้านในแหล่งเรียนรู้ ต่างๆในชุมชนที่เกี่ยวข้อง ไม่ใช่เอกสารหลักสูตรเป็นรูปเล่มที่สมบูรณ์ในเชิงวิชาการ

ครูชาวบ้าน หมายถึง ผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในแต่ละสาขาในชุมชน ท้องถิ่น ที่ได้รับการ เสนอชื่อจากการจัดเวทีชาวบ้านให้เป็นผู้สอนเนื้อหาสาระที่เป็นหลักสูตรท้องถิ่นให้นักเรียนในแต่ละ ชุมชน

แหล่งเรียนรู้ หมายถึง ทุกพื้นที่ในหมู่บ้านในชุมชน เช่น บ้าน วัด โรงเรียน หุ่นา สวน ผัก-ผลไม้ ป่าไม้ ภูเขา แม่น้ำ ลำคลอง ห้วยหนอง สถานประกอบการต่างๆ อบต. สถานี-อนามัย อุทยาน สวนสมุนไพร สถานที่สำคัญๆ ทั้งภาครัฐ และเอกชน ฯลฯ ที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้าน ชุมชน ท้องถิ่น

หลักสูตรสถานศึกษา หมายถึง หลักสูตรที่ได้รับการพัฒนาจากหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เพื่อให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของโรงเรียนและชุมชนท้องถิ่น ประกอบด้วยเนื้อหาสาระที่เป็นแกนกลางและเนื้อหาสาระที่เป็นท้องถิ่น สำหรับเนื้อหาสาระที่เป็น เรื่องของท้องถิ่นนั้น โรงเรียนในโครงการวิจัยได้สังเคราะห์จากหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชียงดาว และจัด ทำเป็นรูปเล่มที่สมบูรณ์ มีองค์ประกอบที่สำคัญคือ คำอธิบายรายวิชา กำหนดการสอน แผนการสอน หรือแผนจัดการเรียนรู้ รายละเอียดประกอบแผนการสอน และเอกสารเสริมความรู้ แยกเป็นสาขาวิชา ๗ ละ 1 ชุด จำนวน 2 เล่ม(1. แผนการสอน 2. เอกสารเสริมความรู้)

บทที่ 2

ทบทวนเอกสารงานวิจัยและงานพัฒนาที่เกี่ยวข้อง

การดำเนินงานวิจัยการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นระดับโรงเรียนในพื้นที่อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารงานวิจัยและงานพัฒนาที่เกี่ยวข้องเพื่อประโยชน์ต่อการดำเนินงานวิจัยผู้วิจัยจึงได้นำเสนอรายละเอียดของเอกสารดังต่อไปนี้

1. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540
2. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542
3. หลักสูตรประถมศึกษาและหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)
4. หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544
5. การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
6. ภูมิปัญญาท้องถิ่น
7. แหล่งเรียนรู้หรือแหล่งวิทยาการในท้องถิ่น
8. แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาชนบทแบบมีส่วนร่วมของประชาชน
9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

ในการจัดการศึกษาเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 กำหนดไว้อย่างชัดเจนให้การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคน คู่ครองสิทธิและสร้างความเสมอภาคให้โอกาสทุกคนได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง ไม่น้อยกว่า 12 ปี และให้โอกาสแก่ทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ดังระบุไว้ในหมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชาวไทย โดยเฉพาะมาตรา 43 บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปี ที่รัฐจะต้องจัดให้ทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย และการจัดการศึกษาอบรมของรัฐต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเอกชน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ และมาตรา 46 บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

มาตรา 4 ในพระราชบัญญัตินี้ให้ความหมายของ **การศึกษา** ดังนี้ หมายความว่า กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้ขึ้นเกิดจากสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และ**มาตรา 6** การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข นอกจากนี้ **มาตรา 7** ระบุว่าในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริม สิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพ กฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลป วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง ส่วน**มาตรา 8** การจัดการศึกษาให้ยึดหลักดังนี้

- (1) เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน
- (2) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
- (3) การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ใน หมวด 4 แนวการจัดการศึกษา **มาตรา 24 (6)** ระบุว่าการจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพและ**มาตรา 25** รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งเรียนรู้อื่นอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ ใน**มาตรา 26** ให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียนโดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียนและพฤติกรรม การสังเกต พฤติกรรมการเรียนการร่วมกิจกรรม และการทดสอบให้ทำควบคู่ไปในกระบวนการเรียนรู้ ให้สถานศึกษาใช้วิธีการที่หลากหลายในการจัดสรรโอกาสการเข้าศึกษาต่อ และให้นำผลการประเมินผู้เรียนตามวาระหนึ่งมาใช้ประกอบการพิจารณาด้วย สำหรับ**มาตรา 27** ให้คณะกรรมการสถาน

ศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ **๒๕** ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชน สังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ และ **มาตรา 29** ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบัน สังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชนเพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรมมีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการรวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชน ส่วน **มาตรา 30** ระบุว่าให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพรวมทั้งการส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา และในหมวด 7 ครูและบุคลากรทางการศึกษา **มาตรา 57** ให้หน่วยงานทางการศึกษาระดมทรัพยากรบุคคลในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยนำประสบการณ์ ความรอบรู้ ความชำนาญ และภูมิปัญญาท้องถิ่นของบุคคลดังกล่าวมาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษา และยกย่องเชิดชูผู้ที่ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษา

หลักสูตรประถมศึกษา หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533)

หลักสูตรประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้น ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 ได้กำหนดเป้าหมายของการจัดการศึกษาแต่ละระดับไว้อย่างชัดเจน ในระดับประถมศึกษา มุ่งให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองและรู้ทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมุ่งให้ผู้เรียนแสวงหาแนวทางที่เหมาะสมกับตนในการทำประโยชน์ให้สังคม ในการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533 ให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด หลักสูตรจึงมีจุดเน้น 3 ประการ ประการที่หนึ่ง จัดการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการ ประการที่สอง ส่งเสริมให้ท้องถิ่นพัฒนาหลักสูตร และประการสุดท้าย คือนเน้นการเรียนรู้ที่มีความหมายต่อผู้เรียน เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนรายวิชาต่าง ๆ อย่างหลากหลาย

ในส่วนของการส่งเสริมให้ท้องถิ่นพัฒนาหลักสูตรได้นั้น หลักสูตรได้เปิดโอกาสให้ท้องถิ่นสามารถดำเนินการจัดการศึกษาให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ชีวิตจริงของตนเอง ของท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ โดยเรียนรู้เกี่ยวกับ

สภาพเศรษฐกิจสังคม ตลอดจนสามารถพัฒนาตนเอง พัฒนาอาชีพ พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของตนเอง ครอบครัว และท้องถิ่นได้ รวมทั้งจะทำให้ผู้เรียนรู้จักท้องถิ่นของตนเอง เกิดความรักและความผูกพันกับท้องถิ่น

ในแนวดำเนินการซึ่งถือว่าเป็นเสมือนยุทธศาสตร์ที่จะทำให้นำเอาหลักสูตรไปใช้บรรลุผลตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ ได้กล่าวถึงแนวปฏิบัติเกี่ยวกับท้องถิ่นไว้ดังนี้

ระดับประถมศึกษา จะต้องจัดการเรียนการสอนให้ยึดหยุ่นตามเหตุการณ์และสภาพของท้องถิ่น โดยให้ท้องถิ่นพัฒนาหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอนในส่วนที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นตามความเหมาะสม

ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ให้ท้องถิ่นปรับรายละเอียดเนื้อหาของรายวิชาให้สอดคล้องกับสภาพความต้องการของท้องถิ่น ส่งเสริมให้ท้องถิ่นจัดทำรายวิชาที่สนองความต้องการของท้องถิ่น

ในการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งจะทำให้ผู้เรียนได้รู้จักท้องถิ่น เกิดความรัก ความภูมิใจในท้องถิ่นของตนเองนั้น นอกจากการจัดกระบวนการเรียนการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับชีวิต อาชีพ เศรษฐกิจ และสังคมของท้องถิ่นแล้วจะต้องนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น ทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนด้วย เพราะจะช่วยทำให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ตรงกับชีวิต สภาพเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่แท้จริงจนสามารถบรรลุเป้าหมายสูงสุดของการจัดการศึกษาตามหลักสูตรฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 ที่กำหนดไว้ว่า “การศึกษาเพื่อชีวิตที่ทำประโยชน์ต่อสังคม” โดยเฉพาะสังคมท้องถิ่นของตนเอง เพื่อให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ดังกล่าว หลักสูตรได้กำหนดในส่วนที่เกี่ยวกับท้องถิ่นไว้ดังนี้

1. กำหนดให้เรียนเนื้อหาที่เป็นเรื่องของท้องถิ่น ได้แก่ เรื่องของเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม ประชากร ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ แรงงาน สาธารณสุข ฯลฯ ซึ่งเนื้อหาเหล่านี้อาจกำหนดไว้เป็นหน่วยหรือรายวิชาให้เรียนโดยเฉพาะหรืออาจแทรกอยู่กับเนื้อหาอื่น ๆ
2. ให้ท้องถิ่นพัฒนาหลักสูตรในลักษณะต่าง ๆ เพื่อให้สามารถบริหารหลักสูตรและจัดการเรียนการสอนได้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการได้อย่างแท้จริง

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ประกาศใช้เมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน พ.ศ. 2544 ให้ใช้หลักสูตรดังกล่าวในโรงเรียนนาร่องและโรงเรียนเครือข่ายที่กระทรวงศึกษาธิการประกาศรายชื่อ ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ในปีการศึกษา 2545 และจะเริ่มใช้ในโรงเรียนทั่วไปทุกสังกัดในปีการ

ศึกษา 2546 ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษา 1 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 และขยายไปจนครบทุกระดับชั้นในปีการศึกษา 2548

ในการนำหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ซึ่งถือว่าเป็นหลักสูตรแกนกลางไปใช้นั้น สถานศึกษาแต่ละแห่งต้องจัดทำหลักสูตรของตนเอง เรียกว่าหลักสูตรสถานศึกษา ให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนท้องถิ่นด้วย คือเปิดโอกาสให้ผู้ปกครอง ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาโดยเริ่มตั้งแต่การจัดทำ ธรรมนูญโรงเรียน กำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย คุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตลอดจนการกำหนดเนื้อหาสาระการเรียนรู้ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่น ร่วมจัดการเรียนการสอน เป็นศูนย์การเรียนรู้ เครือข่ายการเรียนรู้ ให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์จากสถานการณ์จริง ให้การสนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของสถานศึกษา มีส่วนร่วมในการตรวจสอบประเมินผลการจัดการศึกษาทุกชั้นตอน

การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

หลักสูตรท้องถิ่นเป็นหลักสูตรที่มีความสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน ท้องถิ่นที่จะต้องให้หลักสูตรนั้น ๆ และชุมชนหรือบุคคลในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการจัดทำและพัฒนาหลักสูตรด้วย

นักการศึกษานักวิชาการและหน่วยงานทางการศึกษาได้ให้ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่นไว้หลายทัศนะ ซึ่งจะประมวลความหมายพอสังเขป ดังต่อไปนี้

ราชบัณฑิตยสถาน, 2530, หน้า 387) ได้ให้ความหมายของคำว่า ท้องถิ่น ไว้ว่า หมายถึงท้องที่ใดท้องที่หนึ่งโดยเฉพาะ สำหรับคำว่าท้องถิ่นในที่นี้หมายถึงท้องถิ่นที่มีบทบาทในการพัฒนาหลักสูตร ซึ่งกรมวิชาการได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า “ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร และรับผิดชอบเกี่ยวกับการนำหลักสูตรไปใช้ ” ซึ่งได้แก่

1. โรงเรียน
2. กลุ่มโรงเรียน
3. อำเภอ
4. จังหวัด
5. เขตการศึกษา
6. กรมเจ้าสังกัด/หน่วยงานระดับกรมที่เกี่ยวข้อง

กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ(2536, หน้า 37) นำเสนอความหมายของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นดังนี้ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเป็นกระบวนการนำหลักสูตรแม่บทไปสู่การ

ปฏิบัติในห้องเรียนให้ได้ผลดียิ่งขึ้น นับตั้งแต่การจัดทำรายวิชาขึ้นใหม่ ปรับใช้รายวิชาจากหลักสูตรแม่บท ตลอดจนพัฒนาสื่อการเรียนการสอนและกระบวนการสอน การวัดผลประเมินผล

จิราภรณ์ ศรีศฤงคาร(2530,หน้า 28) ได้ให้ข้อสรุปในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นไว้ว่า การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นหมายถึงการนำเอาหลักสูตรแม่บทระดับชาติมาปรับบางอย่างให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงและความต้องการของท้องถิ่นในแต่ละระดับ เช่น ภาค จังหวัด อำเภอ กลุ่มโรงเรียน โรงเรียน เพื่อแก้ปัญหาทางการศึกษาให้มีความเหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน

สวัสดิ์ จงกล(อ้างใน กรมวิชาการ,กระทรวงศึกษาธิการ,2542, หน้า 27) ได้กล่าวถึงการพัฒนหลักสูตรท้องถิ่นไว้ว่าการที่จะเสริมสร้างรากฐานของระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้น จำเป็นต้องกระจายอำนาจการปกครองท้องถิ่นอย่างแท้จริง การดำเนินงานที่สำคัญอันเป็นพื้นฐานระยะยาวก็คือการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพความต้องการของท้องถิ่นในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมประเพณี ถึงแม้ว่าประเทศจะมีลักษณะองค์ประกอบส่วนใหญ่คล้ายคลึงกัน แต่ในส่วนปลีกย่อยแตกต่างกันอย่างแนบแน่น ด้วยเหตุนี้คนไทยทุกคนจะต้องเรียนรู้อย่างเดียวกันเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ และจะต้องเรียนรู้ถึงความแตกต่างในรายละเอียดเฉพาะท้องถิ่นของตนซึ่งไม่ได้รวมไว้ในหลักสูตรแม่บท การที่ผู้เรียนต้องเรียนรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นของตนนั้นก็เป็นการเสริมพื้นฐานการเรียนรู้ที่สนใจให้แก่นักเรียนเพื่อเขาจะได้รักภูมิใจและส่งเสริมความเจริญให้กับท้องถิ่นของตนได้

กองบรรณาธิการ,มูลนิธิศุภสิริศฤงคาร (2544,สานปฏิรูป,ปีที่ 4 ฉบับที่ 44 พฤศจิกายน, หน้า 26-28) ได้นำเสนอแนวคิดการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ของ ลำลี ทองธิว ดังนี้ ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่น หลักสูตรท้องถิ่นหมายความว่าผลประสพการณ์ทั้งหลายทั้งปวง ที่ครูบุคลากรทางการศึกษาของโรงเรียนและชาวบ้านในชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่เข้าเป็นแนวร่วมช่วยกันจัดทำขึ้น โดยบูรณาการวิถีการดำเนินชีวิต กระบวนการเรียนรู้และวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นเข้ากับเนื้อหาสาระทางวิชาการซึ่งอาจจะเลือกสรรมาจากหลักสูตรแกนกลาง หรือจัดทำขึ้นใหม่เป็นเอกเทศจากหลักสูตรแกนกลางก็ได้ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับจากโรงเรียนในเชิงพลวัตกับความคงอยู่ของชุมชนและตระหนักถึงบทบาทในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแบบยั่งยืนให้กับชุมชนนั้น ทั้งนี้หลักสูตรท้องถิ่นตามแนวคิดดังกล่าว แบ่งได้ตามที่มา 4 ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่

1) หลักสูตรท้องถิ่นที่อิงหลักสูตรแกนกลาง(Highly Technical Assistant /Technical-Version Local Curriculum) สำหรับหลักสูตรประเภทนี้ผู้เชี่ยวชาญจากส่วนกลางเป็นผู้ทำหน้าที่กำหนดสาระ เป้าหมาย และรูปแบบการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น ที่มาของหลักสูตรท้องถิ่นก็คือหลักสูตรแกนกลาง โดยในการปรับเปลี่ยนหลักสูตรแกนกลางให้เป็นหลักสูตรท้องถิ่น จะมุ่งเน้นใน

การเสริมเพิ่มเติมหลักสูตรแกนกลางให้ส่วนที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรระดับชาติ

2) หลักสูตรท้องถิ่นที่สร้างขึ้นเองภายในขอบเขตของโรงเรียน(School – based local Curriculum) เป็นหลักสูตรท้องถิ่นที่ครูและนักเรียนร่วมกันสร้างเพื่อเน้นให้นักเรียนสามารถนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับไปใช้ในชีวิตจริงโดยครูเป็นผู้จัดทำผลการสอน โครงการสอน บันทึกการสอนเป็นเอกสารหลักสูตรขึ้นใช้ เพื่อมุ่งในการสนองความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญ

3) หลักสูตรท้องถิ่นที่สร้างขึ้นด้วยความร่วมมือของชุมชนกับโรงเรียน(Community-based School Curriculum) เป็นหลักสูตรที่ชาวบ้านในท้องถิ่นและครูในโรงเรียนซึ่งถือเป็นคนในชุมชน และนักวิชาการจากภายนอกชุมชนร่วมกันในการจัดทำหลักสูตรที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน และช่วยให้เกิดการพัฒนายั่งยืนของชุมชน เนื้อหาสาระของหลักสูตรจะเลือกจากหลักสูตรแกนกลางบางเรื่อง และเสริมด้วยเนื้อหาอื่น ๆ นำมาบูรณาการกับเนื้อหาสาระท้องถิ่น โดยทั้งหมดจะต้องได้รับความเห็นชอบจากคนในชุมชนก่อนที่จะจัดการเรียนการสอน

4) กลุ่มหลักสูตรท้องถิ่นที่สร้างขึ้นโดยคนในชุมชน (Self-Help Local Curriculum) หลักสูตรประเภทนี้เกิดขึ้นจากคนในชุมชนในท้องถิ่นทุกหน่วย ทั้งภาครัฐและเอกชนและกลุ่มธุรกิจร่วมมือกันสร้างขึ้นโดยมุ่งเน้นในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน หรือแก้ปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นในชุมชน เนื้อหาสาระของหลักสูตรเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาชาวบ้านโดยตรง และทุกคนในชุมชนลงความเห็นร่วมกันว่าการเรียนรู้ตามแนวหลักสูตรดังกล่าวจะสามารถช่วยให้ชุมชนพัฒนาตนเองได้ สำหรับกระบวนการในการถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ ถือเป็นหน้าที่ทุกหน่วยงานในชุมชน

กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

การพัฒนาหลักสูตรระดับชาติให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น สามารถดำเนินการได้ทั้งในระดับเขตการศึกษา ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ หรือระดับโรงเรียน สำหรับกระบวนการดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรในระดับท้องถิ่น มีนักการศึกษาหลายท่านได้เสนอแนวทางไว้ ในที่นี้จะขอยกมากล่าวอ้างพอสังเขปดังนี้

สัจ จุฑานันท์ (2532, หน้า 314 – 315) ได้เสนอแนวทางขั้นตอนไว้ดังนี้

1. จัดตั้งคณะทำงาน
2. ศึกษาสภาพข้อมูลพื้นฐาน
3. กำหนดจุดมุ่งหมายสำหรับหลักสูตรท้องถิ่น

4. พิจารณาความเหมาะสมของหลักสูตรกลางกับสภาพท้องถิ่น
5. ดำเนินการคัดเลือกเนื้อหาสาระของหลักสูตรกลาง และหรือจัดสร้างกระบวนวิชา
ขึ้นมาใหม่

6. ดำเนินการใช้หลักสูตร
7. ประเมินผลการใช้หลักสูตร
8. ทำการปรับปรุงแก้ไข

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (อ้างใน อุบลรัตน์ กิจไมตรี, 2544, หน้า 44) ได้เสนอขั้นตอนดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ดังนี้

1. การจัดทำระบบข้อมูลพื้นฐาน
2. การกำหนดความต้องการจำเป็นของท้องถิ่น
3. การกำหนดเป้าหมายหรือจุดประสงค์การเรียนรู้
4. การจัดทำคำอธิบายรายวิชา เนื้อหาหรือกิจกรรม
5. การจัดทำแผนการสอน คู่มือครู และสื่อ
6. การปรับปรุงและพัฒนา

กองบรรณาธิการ,มูลนิธิศุภศิริสฤยต์วงศ์ (2544,สถานปฎิรูป,ปีที่ 4 ฉบับที่ 44 พฤศจิกายน หน้า 28) ได้นำเสนอ แนวทางการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นของ ดร.จิตพิทย์ เชื้อรัตนพงษ์ แห่งภาค
วิชาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จากหนังสือ “การพัฒนาหลักสูตร :
หลักการและแนวปฏิบัติ” 12 ขั้นตอนสร้างหลักสูตรท้องถิ่น ไว้ดังนี้ คือ

ขั้นที่ 1 จัดตั้งคณะทำงานเพื่อจัดทำหลักสูตร ให้ผู้บริหารโรงเรียนคัดเลือกครู ศึกษา-
นิเทศก์ นักวิชาการในท้องถิ่น ตลอดจนผู้นำชุมชนและปราชญ์ชาวบ้านในท้องถิ่นนั้น ๆ จัดตั้งเป็น
คณะทำงานเพื่อร่างหลักสูตรท้องถิ่น

ขั้นที่ 2 ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน คณะทำงานต้องทำการศึกษาสภาพและความ
ต้องการของท้องถิ่น เพื่อให้หลักสูตรนั้น ๆ เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นอย่างแท้จริง โดยรวบรวมข้อ
มูลจากคนในท้องถิ่น ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ ตอบแบบสอบถาม การสังเกต ฯลฯ สัมภาษณ์และ
ความต้องการของผู้เรียน เพื่อให้หลักสูตรมีความสอดคล้องกับศักยภาพความต้องการของผู้เรียน
ศึกษาองค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพิจารณาว่ามีส่วนใดบ้างที่ท้องถิ่น
สามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ นอกจากนี้ยังต้องวิเคราะห์ศักยภาพของโรงเรียนด้วยว่ามี
จุดแข็งจุดอ่อนอะไรบ้าง เพื่อนำไปปรับปรุงให้โรงเรียนมีความพร้อมมากที่สุด และสามารถนำ
หลักสูตรท้องถิ่นไปใช้ได้อย่างเกิดประสิทธิภาพ

ขั้นที่ 3 กำหนดจุดประสงค์ของหลักสูตร คณะทำงานจะต้องศึกษาสภาพปัญหา และความต้องการของท้องถิ่นและผู้เรียน จากนั้นกำหนดจุดประสงค์ที่ต้องการให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนเมื่อเรียนจบรายวิชานั้น ๆ ที่สำคัญคือต้องเป็นจุดประสงค์ที่สามารถเป็นไปได้จริงในทางปฏิบัติ

ขั้นที่ 4 กำหนดเนื้อหา เป็นการนำจุดประสงค์จากขั้นตอนที่ 3 มาวิเคราะห์แล้ว กำหนดเนื้อหาสาระของรายวิชาอย่างกว้าง ๆ ให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ของรายวิชานั้น ๆ จากนั้นจึงแยกออกเป็นเนื้อหาย่อย ซึ่งในส่วนนี้สามารถปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับสภาพของแต่ละท้องถิ่นและผู้เรียนได้ ตลอดจนมีความต่อเนื่องกับรายวิชาในชั้นต้นและรายวิชาต่าง ๆ

ขั้นที่ 5 กำหนดกิจกรรม พิจารณาจากจุดประสงค์แต่ละข้อ กิจกรรมที่กำหนดไม่ควร มากหรือน้อยเกินไป เน้นทักษะกระบวนการ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ทำกิจกรรม โดยมีครูเป็นผู้ ประสานกิจกรรมและชี้แนะ

ขั้นที่ 6 กำหนดคาบเวลาเรียน ถ้ารายวิชาที่จัดทำได้รับการกำหนดให้เป็นวิชาบังคับเลือก คาบเวลาเรียนที่กำหนดจะต้องเป็นไปตามที่ระบุในโครงสร้างของหลักสูตร ถ้าเป็นรายวิชาเลือก เสรี สามารถกำหนดตามความเหมาะสมกับจุดประสงค์และเนื้อหาที่กำหนดให้เรียน แต่ต้อง สัมพันธ์กับโครงสร้างของกลุ่มวิชาที่เป็นอยู่เดิมด้วย ในกรณีที่เนื้อหามากอาจจัดทำเป็นรายวิชา และอาจมีได้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ

ขั้นที่ 7 กำหนดเกณฑ์การวัดและประเมินผล คณะทำงานควรกำหนดเกณฑ์การวัดและ ประเมินผล ในรายวิชาที่สร้างขึ้นใหม่ เพื่อผู้นำไปใช้จะได้ทำการวัดและประเมินผลได้ตรงตามเจตนา รมณ์ของหลักสูตร สิ่งที่ต้องระวังคือ รายวิชาที่สร้างขึ้นจะมีการวัดประเมินผลแบบใด ก่อนเรียน ระหว่างเรียน และ/หรือเมื่อจบหลักสูตร ใช้วิธีการและเครื่องมือวัดผลอะไร ใช้เกณฑ์ใดในการ ประเมินผล

ขั้นที่ 8 จัดทำเอกสารหลักสูตร หลังจากจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นในรายวิชาใหม่แล้ว ควรจะต้องจัดทำเอกสารหลักสูตร เช่น แผนการสอน คู่มือครู หนังสืออ่านเพิ่มเติม และสื่อต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อให้ผู้ใช้หลักสูตรสามารถนำหลักสูตรไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพ

ขั้นที่ 9 ตรวจสอบคุณภาพและการทดลองใช้หลักสูตร คณะทำงานอาจจะพิจารณา ร่วมกันหรือให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบว่าองค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตร เช่น จุดประสงค์ เนื้อหา กิจ กรรม ฯลฯ มีความสอดคล้องกันหรือไม่อย่างไร วัสดุหลักสูตรเช่น แผนการสอน สื่อการเรียนการ สอนต่างๆ มีความสอดคล้องกับหลักสูตรหรือไม่ ภาวที่ใช้มีความชัดเจนเพียงใด หากพบข้อบก พร่องหรือปัญหา จะทำการแก้ไข จากนั้นคณะทำงานจึงคัดเลือกกลุ่มทดลองและกำหนดวิธีการ ประเมินผล เพื่อพิจารณาว่าหลักสูตรท้องถิ่นที่สร้างขึ้นใหม่และสื่อการเรียนการสอนต่าง ๆ สามารถนำไปปฏิบัติจริงได้หรือไม่อย่างไร ในการทดลองใช้หลักสูตร คณะทำงานจะต้องเตรียม

ครูผู้สอนให้เข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรและการใช้หลักสูตรเสียก่อน จากนั้นจึงทดลองให้ครูนำไปใช้ในชั้นเรียนโดยมีการนิเทศติดตามผลการใช้หลักสูตร นำข้อมูลที่ได้มาปรับปรุงหลักสูตรให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้นก่อนนำไปใช้จริงต่อไป

ขั้นที่ 10 เสนอขออนุมัติใช้หลักสูตร เมื่อตรวจสอบคุณภาพและแก้ไขหลักสูตรท้องถิ่นที่สร้างขึ้นเรียบร้อยแล้วต้องนำหลักสูตรที่สร้างขึ้นใหม่เขียนตามแบบฟอร์มที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดแล้วเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามลำดับขั้นเพื่อขออนุมัติใช้หลักสูตร โดยให้กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้ประกาศใช้หรือเผยแพร่การใช้หลักสูตร

ขั้นที่ 11 นำหลักสูตรไปใช้ ขณะรอการอนุมัติการใช้หลักสูตร คณะทำงานจะต้องทำการวางแผนการใช้หลักสูตรโดยเตรียมการอบรมครูเกี่ยวกับวิธีการใช้หลักสูตร โดยควรจัดในรูปแบบของการประชุมปฏิบัติการ เมื่อการประชุมสิ้นสุดลงแล้ว ผู้บริหารหรือผู้ได้รับมอบหมายจะต้องนิเทศติดตามผลของการใช้หลักสูตรของครูด้วย เพื่อให้การสอนเป็นไปตามจุดประสงค์ของหลักสูตร

ขั้นที่ 12 ประเมินผลหลักสูตร หลังจากครูนำหลักสูตรไปใช้ในโรงเรียนระยะหนึ่งแล้ว โรงเรียนควรจัดให้มีการพิจารณาถึงคุณค่าของหลักสูตรว่าเป็นอย่างไร ให้ผลตรงตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ ต้องปรับปรุงแก้ไขในส่วนใด หรือควรจะยกเลิกไป

ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น คำว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น(Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาไทย(Thai Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน(Popula Wisdom) ในปัจจุบันมีผู้กล่าวถึงกันมากไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือเอกชน นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญได้ให้ความหมายเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ(2542, หน้า 5) ได้ให้ความหมายของคำว่าภูมิปัญญาไทย หมายถึงองค์ความรู้ต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตของคนไทยที่เกิดจากการสะสมประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ประกอบกับแนวความคิดวิเคราะห์ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของตนเองจนเกิดหลอมรวมเป็นแนวความคิดในการแก้ไขปัญหาที่เป็นลักษณะของตนเองที่สามารถพัฒนาความรู้ดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกาลสมัยในการแก้ปัญหของการดำรงชีวิต โดยแบ่งภูมิปัญญาไทยเป็น 2 ระดับ คือระดับชาติและระดับท้องถิ่น

1. ภูมิปัญญาระดับชาติ เป็นภูมิปัญญาที่พัฒนาสังคมไทยให้รอดพ้นจากวิกฤตการณ์ต่างๆ

ในอดีตการสูญเสียเอกราช การสร้างเสริมความศรัทธาให้กับชาติตราบนานเท่าทุกวันนี้ เช่นกรณี กอบกู้เอกราชของพระนเรศวรมหาราช การป้องกันตนเองไม่ให้ตกเป็นเมืองขึ้นสมัยยุคล่าอาณานิคม เป็นต้น

2. ภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นเฉพาะท้องถิ่น เป็นพื้นความรู้ของชาวบ้านในการคิดแก้ปัญหาในชีวิตของตนเองหรือสติปัญญาอันเกิดจากการเรียนรู้ สะสมถ่ายทอดประสบการณ์ที่ยาวนานของผู้คนในท้องถิ่น

ประเวศ วะสี(2536, หน้า 21-22)กล่าวว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์ของชีวิตสังคมในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันและถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นวัฒนธรรม

ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น

กรมวิชาการ(2542, หน้า 23) แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นดังนี้

1. คติความคิด ความเชื่อ หลักการ ที่เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ ที่เกิดจากการสั่งสมถ่ายทอดกันมา
2. ศิลปวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี ที่เป็นแบบแผนการดำเนินชีวิต ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา
3. การประกอบอาชีพในท้องถิ่นที่ยึดหลักการพึ่งตนเอง และได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับกาลสมัย
4. แนวความคิดหลักปฏิบัติและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาดัดแปลงใช้ในชุมชนอย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่

อังคณา สมกะเนย์(2535, หน้า 16) ได้จัดกลุ่มของภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 4 กลุ่ม คือ

1. เป็นเรื่องเกี่ยวกับคติ ความคิด ความเชื่อและหลักการที่เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ที่เกิดจากการถ่ายทอดกันมา
2. เป็นเรื่องของศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี
3. เป็นเรื่องของการประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่นที่พัฒนาให้เหมาะสมกับสมัย
4. เป็นเรื่องของแนวคิดหลักปฏิบัติและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาใช้ในชุมชนซึ่งมาจากอิทธิพลของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ(2546,หน้า 12-14) ได้กำหนดเนื้อหาสาระของภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 9 ด้าน ดังนี้

1. ด้านเกษตรกรรม
2. ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม

3. ด้านการแพทย์แผนไทย
4. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
5. ด้านกองทุนธุรกิจชุมชน
6. ด้านศิลปกรรม
7. ด้านภาษาและวรรณกรรม
8. ด้านปรัชญา ศาสนาและประเพณี
9. ด้านโภชนาการ

การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

อดีตที่ผ่านมาชาวบ้านทั้งชนบทและในเมืองทุกภูมิภาคของประเทศไทย มีการสั่งสมความรู้และประสบการณ์ในการดำรงชีวิตเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ด้วยสติปัญญาของตนเอง และมีการถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ที่สั่งสมกันมาแก่ลูก หลาน ด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่นความเชื่อถือผีสาร เทวดา อารักษ์ พิธีกรรมทางศาสนา ศิลปวัฒนธรรมประเพณี รวมทั้งความเคารพเชื่อถือบรรพบุรุษ อันเป็นพื้นฐานในการถ่ายทอด เรียนรู้สืบทอดกันมา จนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีนักวิชาการ นักการศึกษา ได้กล่าวไว้ดังนี้

รัตน์ บัวสนธิ์(2535 , อ้างในอุบลรัตน์ กิจโมตรี,2544,หน้า 50) กล่าวถึงการถ่ายทอดภูมิปัญญาในรูปแบบของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยแบ่งได้เป็น 2 วิธีการ คือ

1. ครูเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน ในกรณีนี้บทบาทการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอยู่ภายใต้การกระทำของครู ซึ่งเป็นไปตามลักษณะกิจกรรมที่ได้จากการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น นั่นคือครูเป็นตัวแทนของปราชญ์ท้องถิ่นที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งภูมิปัญญาดังกล่าวได้รับการกำหนดเป็นหลักสูตรแล้ว

2. ปราชญ์ท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน แทนที่ทางโรงเรียนจะให้ครูดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาก็เปลี่ยนเป็นปราชญ์ท้องถิ่นทำหน้าที่เป็นผู้สอนหรือเป็นครูแทน รวมทั้งให้ปราชญ์ท้องถิ่นทำหน้าที่ประเมินผลการเรียนของนักเรียนด้วย

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2542 , หน้า 93) ได้จัดทำโครงการวิจัยและพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ ผลการศึกษาสรุปกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญา ดังนี้

1. การทำให้ผู้เป็นตัวอย่าง ถือว่าเป็นวิธีการถ่ายทอดของผู้อาวุโส หรือ ผู้เฒ่าผู้แก่ โดยเป็นตัวอย่างของคนในครอบครัว ญาติพี่น้อง ชุมชนเดียวกัน
2. การคิดร่วมกันเป็นการกระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนได้แสดงความรู้สึกละและความ

คิดเห็นต่อประเด็นต่าง ๆ อย่างเป็นธรรมชาติมีการแลกเปลี่ยนและเสนอความเห็นอย่างมีเหตุผล เปิดโอกาสถ่ายทอดภูมิปัญญาซึ่งกันและกัน

3. การสร้างสรรค์กิจกรรม หรือการทำงานร่วมกัน โดยการขยายเครือข่ายระดับบุคคล ระดับกลุ่มให้มาก เพราะได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาหลากหลาย และนำมาพัฒนากิจกรรมที่กระทำอยู่

4. การบรรยาย หรือ เวทีชาวบ้าน เป็นกิจกรรมสำคัญอีกอย่างหนึ่งสำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การวิเคราะห์และสังเคราะห์ประสบการณ์ของชาวบ้านร่วมกันอันจะส่งผลให้สมาชิกของชุมชนมีความรู้ความสามารถสูงขึ้น

ดังนั้นจึงสรุปการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ 2 ลักษณะ คือดำเนินการโดยครูในโรงเรียนหรือครูชาวบ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งเป็นการนำเรื่องราวของชุมชนท้องถิ่นในด้านความเชื่อ ศิลปวัฒนธรรมประเพณี การเมือง การปกครอง อาชีพ เศรษฐกิจ และการอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม สู่ลูกหลานหรือเยาวชน ทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อให้เกิดความรักความผูกพันกับท้องถิ่น

แหล่งเรียนรู้หรือแหล่งวิทยาการในท้องถิ่น

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้คำจำกัดความว่า แหล่ง หมายถึงถิ่นที่อยู่ บริเวณ ศูนย์รวม บ่อเกิด และคำว่าวิทยาหมายถึงความรู้ โดยคำว่าวิทยามักใช้ประกอบกับคำอื่น เช่น วิทยากร วิทยาการ ดังนั้นคำว่าแหล่งวิทยาการหมายถึงบริเวณศูนย์รวมหรือบ่อเกิดแห่งความรู้(ราชบัณฑิตยสถาน,2530,หน้า 775,883)

ราชินี ตฤณารมย์(อ้างใน สกสวรัช สุขามณี,2537,หน้า 64) ได้ให้ความหมายของแหล่งวิทยาการไว้ว่า หมายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ทั้งภายในและภายนอกบริเวณโรงเรียนซึ่งมีคุณค่าทางการศึกษาและอยู่ในขอบเขตความสามารถที่โรงเรียนจะนำมาใช้ประโยชน์ทั้งนี้รวมถึงบุคคลผู้มีความชำนาญในด้านต่าง ๆ ในท้องถิ่นด้วย

ประเภทของแหล่งเรียนรู้หรือแหล่งวิทยาการในท้องถิ่น

แหล่งวิทยาการที่สามารถนำมาใช้ในโรงเรียนนั้นแบ่งตามลักษณะได้เป็น 4 ประเภท ดังนี้ (ปัญญา ทองนิล, อ้างใน บัณฑิต ไชยวงศ์,2544,หน้า 17-19)

1. แหล่งวิทยาการประเภทบุคคล ได้แก่พ่อแม่ ผู้ปกครองนักเรียน ผู้ประกอบอาชีพต่างๆ ผู้มีความรู้ความชำนาญบางอย่าง ครู เจ้าหน้าที่รัฐ เอกชน ผู้นำศาสนาที่มีอยู่ในท้องถิ่น เป็นต้น
2. แหล่งวิทยาการประเภทสถานที่ที่มีอยู่ในธรรมชาติ เช่นน้ำตก ป่า ลำคลอง และที่

มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ พิพิธภัณฑ์ โรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น

3. แหล่งวิทยาการประเภทวัสดุอุปกรณ์ ได้แก่ วัสดุอุปกรณ์ที่สามารถนำมาใช้ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยสามารถหาได้ในท้องถิ่น เช่น ดิน หิน แร่ เป็นต้น

4. แหล่งวิทยาการประเภทกิจกรรมสถานการณ์ ได้แก่ กิจกรรม หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหรือเกิดขึ้นในท้องถิ่น เช่นงานประเพณีต่าง ๆ กีฬาท้องถิ่น กิจกรรมพัฒนาชุมชน

ในการนำแหล่งวิทยาการในท้องถิ่นมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนั้นมีขั้นตอนสำคัญ 4 ขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นสำรวจและศึกษา

ในการใช้แหล่งวิทยาการในท้องถิ่นนั้นครูจะต้องทำการสำรวจเพื่อการรวบรวมข้อมูล โดยทำการสำรวจองค์ประกอบดังนี้

1.1 สำรวจศึกษาแหล่งวิทยาการในท้องถิ่น

1.2 ศึกษาหลักสูตร

1.3 ศึกษาตัวผู้เรียน

1.4 เลือกแหล่งวิทยาการ

2. ขั้นวางแผนการใช้แหล่งวิทยาการ

การวางแผนใช้แหล่งวิทยาการอย่างรัดกุมจะช่วยให้ทำกิจกรรมการเรียนการสอนนั้นมีคุณค่าและมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วยการวางแผนก่อนการใช้ วางแผนขณะใช้และวางแผนประเมินการใช้แหล่งวิทยาการ

3. ขั้นการใช้แหล่งวิทยาการ

วิธีการใช้แหล่งวิทยาการท้องถิ่นมีอยู่หลายวิธีการ ซึ่งการจะเลือกใช้วิธีใดนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น ความปลอดภัย ค่าใช้จ่าย ความรู้ที่นักเรียนจะได้รับ ความสนใจของนักเรียน ปัจจัยต่างๆเหล่านี้ถ้าครูได้มีการสำรวจศึกษาและวางแผนอย่างดีก่อนตัดสินใจเลือกแหล่งวิทยาคารนั้น ๆ ก็สามารถทำให้การเรียนการสอนบรรลุวัตถุประสงค์เป็นอย่างดี

4. ขั้นการประเมินผลการใช้แหล่งวิทยาการ

เพื่อให้การใช้แหล่งวิทยาการมีประโยชน์และมีคุณค่าสำหรับการนำไปใช้ในครั้งต่อไปจำเป็นจะต้องมีการประเมินผลการใช้ทุกครั้ง ซึ่งเราสามารถประเมินได้จากแหล่งวิทยาการที่ใช้ประเมินจากตัวผู้เรียนและผู้เกี่ยวข้อง เพื่อหาข้อมูลพิจารณาปรับปรุงการใช้แหล่งวิทยาการในครั้งต่อไป

ดังนั้นพอสรุปได้ว่าแหล่งเรียนรู้หรือแหล่งวิทยาการท้องถิ่นคือ สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ โรงเรียน มีคุณค่าทางการศึกษา แบ่งเป็น 4 ประเภท คือบุคคล สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ สถานการณ์ และนำมาใช้ในการศึกษาได้ 4 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นสำรวจ ขั้นวางแผน ขั้นใช้และขั้นประเมินผล

แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาชนบทแบบมีส่วนร่วมของประชาชน

วรทัศน์ อินทรคัมพร (2540, อ้างในสมคิด พันธ์แพง และคณะ, 2545, หน้า 11) ได้ให้ความหมายว่า กิจกรรมต่าง ๆ ที่ประกอบไปด้วยความเกี่ยวข้องของประชาชน เพื่อให้ประชาชนได้รับประโยชน์จากการพัฒนา เช่น การตัดสินใจในการพัฒนาการดำเนินการและการประเมินผลประโยชน์ที่ได้รับ คือ ทำให้ประชาชนรู้สึกว่าเขาเป็นเจ้าของการพัฒนา ทำให้เกิดความภาคภูมิใจและวางแผนสิ่งที่ได้มาจากการพัฒนา

สัมพันธ์ เตชะอริก(2541, อ้างในสมคิด พันธ์แพงและคณะ, 2545, หน้า 12) ได้ให้แนวคิดการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาคนเปรียบเสมือน “น้ำพุ” ที่ได้พุ่งขึ้นจากฐานล่างที่แข็งแกร่งสู่เบื้องบนและกระจายน้ำลงอย่างทั่วถึง ณ เบื้องล่างถ้าผู้คนในชุมชนจากทุกกลุ่มได้เข้ามา ร่วมในการกำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ ยุทธศาสตร์ มาตรการ ตัวชี้วัด กิจกรรม วิธีการ แผนปฏิบัติการและโครงการในรายละเอียด พวกเขาจะเป็นเจ้าของกิจกรรมพัฒนาและสร้างความยั่งยืนให้บังเกิดผลดีแก่ชุมชนและการใช้กระบวนการระดมพลังสร้างสรรค์(AIC)ซึ่งเป็นกระบวนการเริ่มต้นจากฐานความคิดใหม่โดยมีเป้าหมายสำคัญ 3 ประการคือ

1. การรู้จักสามัคคีของหมู่คนในสังคมมาร่วมสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม
2. ชุมชนเป็นแกนหลักในการพัฒนาโดยมุ่งเป้าหมายการพัฒนาบทบาทของชุมชนร่วมกัน
3. พัฒนาองค์กรรวม เป็นการมุ่งเป้าหมายการพัฒนาอย่างมีความสัมพันธ์ไม่มุ่งเน้นเพียง

ด้านเดียว

พงษ์ไพบูลย์ ศิลาวราเวทย์(2542, หน้า 434-435) ได้ให้แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่ง ประกอบด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการระบุปัญหาและสาเหตุของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามผลและการประเมินผล

ธีระพงษ์ แก้วหาญ(2543, หน้า 147-152)ได้ให้ความเห็นว่าการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานและสิทธิมนุษยชนและการมีส่วนร่วมพัฒนาอย่างจริงจังทุกขั้นตอนจะช่วยให้ประชาชนมีพลังต่อรองกับกลุ่มผลประโยชน์อื่น ๆ ในสังคมตลอดจนกระบวนการพัฒนาเป็นเครื่องในการส่งเสริมการยอมรับและการใช้ความคิดใหม่ วิธีการใหม่ หรือนวัตกรรมบางอย่าง ซึ่งการยอมรับและการใช้นวัตกรรมนี้เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในกระบวนการพัฒนา ประชาชนได้แสดงศักยภาพที่มีอยู่ ได้หนทางแก้ไขปัญหาคือเป็นนวัตกรรมที่เหมาะสมกับปัญหาของชุมชนได้มาก

กว่าให้บุคคลภายนอกเข้ามาช่วยแก้ปัญหา จะส่งผลให้เกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

จากแนวคิดทฤษฎีดังกล่าวพอสรุปได้ว่า ในกระบวนการพัฒนาชุมชนนั้นเมื่อประชาชนได้เข้าร่วมกิจกรรมตั้งแต่การร่วมคิดวิเคราะห์สภาพปัญหา และสาเหตุ ได้ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจปฏิบัติกิจกรรม และร่วมประเมินผลการทำงาน เพื่อแก้ปัญหาที่ตนเองประสบอยู่ จนสามารถแก้ปัญหาที่ตนเองได้หรือประสบความสำเร็จในการทำกิจกรรมอันก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน สังคม จะเกิดความภาคภูมิใจและมีความเชื่อมั่นในการทำกิจกรรมพัฒนาอื่น ๆ ด้าน ถ้าหากคนในชุมชนมีความสามัคคีและรวมพลังสร้างสรรค์อย่างจริงจัง จะทำให้ช่วยเหลือตนเองได้ต่อเนื่อง โดยไม่ต้องรอคอยพึ่งพาความช่วยเหลือจากภาครัฐและเอกชนต่อไป

งานวิจัยและงานพัฒนาที่เกี่ยวข้อง

มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ (2540 , หน้า ๗) ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมและกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านในการสอนดนตรีพื้นบ้าน ของโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสงขลา โดยดำเนินการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้บริหาร ปราชญ์ชาวบ้าน ครูวิชาดนตรี และให้นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 เขียนพรรณนาความเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมและกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านในการสอนดนตรีพื้นบ้าน ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน ในการสอนดนตรีพื้นบ้านโดยวิธีการบอกเล่า สาธิต ฝึกปฏิบัติจริง และให้เข้าร่วมพิธีกรรม ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านรู้สึกยินดีภูมิใจที่โรงเรียนเห็นความสำคัญในการถ่ายทอดความรู้แก่นักเรียน ปัญหาที่พบคือเครื่องดนตรีมีไม่เพียงพอ ปราชญ์ชาวบ้านไม่มีเวลาถ่ายทอดความรู้ อายุมาก มีปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพ

ดารัตน์ พุสดี (2541, หน้า ๙) ศึกษาเรื่องการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นดนตรีพื้นเมืองล้านนา เรื่อง “ซึง” โดยดำเนินการพัฒนาหลักสูตร 3 ขั้นตอน คือ 1) สร้างหลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง “ซึง” โดยศึกษาจากการวิเคราะห์หลักสูตรกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยในกิจกรรมดนตรีและนาฏศิลป์ 2) ทดลองใช้หลักสูตรกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนบ้านสันถนน จังหวัดเชียงราย จำนวน 25 คน 3) ประเมินผลหลักสูตร ประเมินด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านทักษะและเจตคติของนักเรียน ผลการวิจัยพบว่า ได้แผนการสอนดนตรีพื้นบ้านล้านนา เรื่อง “ซึง” โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เหมาะสมสำหรับโรงเรียนประถมศึกษาในท้องถิ่นภาคเหนือ นักเรียนมีผลการเรียนด้านความรู้ความเข้าใจในระดับดีมาก มีทักษะปฏิบัติและมีเจตคติที่ดีต่อการเรียน ครูและนักเรียนเห็นด้วยและมีความพึงพอใจกับการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรท้องถิ่นดนตรีพื้นเมืองล้านนาเรื่อง “ซึง” โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

สาธิตี อุคมผล (2542, หน้า ๗) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านเรื่องการเจียรไนนิล ดำเนินการพัฒนาหลักสูตร 4 ขั้นตอน คือ 1) การสำรวจข้อมูลพื้นฐาน โดยศึกษานโยบายทางการศึกษา วิเคราะห์หลักสูตร สัมภาษณ์ สอบถาม และสนทนากลุ่ม เกี่ยวกับความต้องการในการพัฒนาหลักสูตรจากบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้อง 2) การพัฒนาหลักสูตรโดยการสร้างโครงร่างหลักสูตร นำไปให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินและนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงแก้ไข 3) การทดลองใช้หลักสูตร นำหลักสูตรไปทดลองใช้กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านช่องด่าน จังหวัดกาญจนบุรี 4) การประเมินผลหลักสูตรและปรับปรุงแก้ไข โดยประเมินจากเอกสารและประเมินจากนักเรียนทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ ด้านทักษะ และด้านเจตคติ ผลการวิจัยพบว่า ขั้นตอนที่ 1 การสำรวจข้อมูลพื้นฐานพบว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีความต้องการในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาหลักสูตรพบว่าโครงร่างหลักสูตรมีองค์ประกอบต่างๆ ที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องที่สามารถนำไปทดลองใช้ ขั้นตอนที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตรพบว่าผู้สอนและปราชญ์ชาวบ้านมีความรู้ความเข้าใจในการนำหลักสูตรไปใช้ และนักเรียนมีความกระตือรือร้นในการร่วมกิจกรรม ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลหลักสูตรและปรับปรุงแก้ไข พบว่าผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะในการเจียรไนนิล และมีเจตคติที่ดีต่อการเจียรไนนิล และควรมีการปรับปรุงในเรื่องของคาบเวลาเรียน

ศรียรรณ จันทร์หงษ์ (2542 , หน้า ๗) ศึกษาเรื่องการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องงานจักสาน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ศึกษากรณีโรงเรียนวัดยกบัตร(ขุบราษฎร์อนุสรณ์) จังหวัดสมุทรสาคร โดยดำเนินการพัฒนาหลักสูตร 4 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน สำรวจความต้องการในการพัฒนาหลักสูตรของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง จากการสัมภาษณ์ สอบถาม และสนทนากลุ่ม 2) การพัฒนาหลักสูตรโดยการสร้าง โครงร่างหลักสูตร นำหลักสูตรไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ และนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงแก้ไข 3) การทดลองใช้กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 4) การประเมินผลและแก้ไขปรับปรุงหลักสูตร โดยประเมินจากเอกสารหลักสูตรและประเมินผลนักเรียนทั้ง 3 ด้าน คือความรู้ ทักษะ เจตคติ ผลการวิจัยพบว่า ขั้นตอนที่ 1 ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีความต้องการพัฒนาหลักสูตรเรื่องงานจักสาน ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาหลักสูตร โครงร่างหลักสูตรมีองค์ประกอบที่เหมาะสมนำไปทดลองใช้ได้ ขั้นตอนที่ 3 การทดลองใช้ นำหลักสูตรไปทดลองใช้สอนโดยปราชญ์ชาวบ้าน เป็นเวลา 54 คาบ ขั้นตอนที่ 4 การประเมินหลักสูตร พบว่าด้านเอกสารหลักสูตรควรปรับเปลี่ยนเวลา กิจกรรม เนื้อหา บางส่วน ส่วนผลการทดลองใช้พบว่า ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ มีทักษะในงานจักสานและมีความรักในชุมชน

ผศ.จำลอง คำบุญชู (อ้างใน กองบรรณาธิการ,มูลนิธิสตรียศศักดิ์,2543,สานปฏิรูป,ปีที่ 2 ฉบับที่ 23 กุมภาพันธ์,หน้า 82-83)ได้รับงบประมาณจากกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) ทำการวิจัยเรื่อง “ กล่องข้าวเมืองมาย : หัตถกรรมพื้นบ้านที่ใกล้สูญ” ในชุดการศึกษากับชุมชน เพื่อค้นหาความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตกล่องข้าวของชาวบ้าน ตำบลเมืองมาย อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ตลอดจนประเมินศักยภาพของชุมชนและโรงเรียนในการเรียนรู้และทำงานร่วมกันเกี่ยวกับกระบวนการผลิตกล่องข้าวใน 5 หมู่บ้าน คือบ้านแม่บิน บ้านนาไหม้ บ้านนางาม บ้านไผ่บงและบ้านไผ่พะ ผลการวิจัยที่พบแยกเป็น 2 ส่วนหลัก คือคุณลักษณะของกล่องข้าวที่แสดงออกถึงภูมิปัญญาชาวบ้าน และส่วนความร่วมมือของโรงเรียนและชุมชนในการพยายามสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ในส่วนความร่วมมือของโรงเรียนและชุมชนพบว่าความต้องการของพ่อแม่ที่ต้องการให้ลูกผลิตกล่องข้าว เพื่อช่วยเพิ่มผลผลิตและรายได้ของครอบครัวนั้นเป็นแรงจูงใจให้เด็กหัดสานกล่องข้าว อีกทั้งยังเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อให้การจัดการเรียนการสอนทำกล่องข้าวในโรงเรียนบ้านไผ่งามประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง ปัจจัยสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่สนับสนุนให้จัดกระบวนการเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาในการผลิตกล่องข้าวให้เกิดขึ้น ระหว่างโรงเรียนและชุมชนก็คือบทบาทของครูที่เห็นคุณค่าและให้ความสนใจที่จะสืบทอดงานสานกล่องข้าวที่ชาวบ้านทำมาเป็นเวลานาน โดยเชิญชาวบ้านเป็นวิทยากรสอนวิธีการทำกล่องข้าวให้แก่เด็กในโรงเรียน อีกทั้งยังได้ช่วยเหลือชุมชนในการพัฒนางานและหาตลาดให้บางส่วน สร้างความภาคภูมิใจให้กับชาวบ้านในชุมชน เกิดความสัมพันธ์อันดีพึ่งพาช่วยเหลือกันระหว่างโรงเรียนและชุมชน

ดร.อมรวิทย์ นาคกรรพ และคณะ(อ้างใน กองบรรณาธิการ,มูลนิธิสตรียศศักดิ์,2543,สานปฏิรูป,ปีที่ 3 ฉบับที่ 28 กรกฎาคม, หน้า 81-83) ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษา กับวิถีชุมชน” เพื่อหาแนวทางในกาส่งเสริมให้โรงเรียนเป็นของชุมชนและท้องถิ่นอย่างแท้จริง ผลการวิจัยได้ข้อค้นพบและข้อคิดเกี่ยวกับปัจจัยสนับสนุนการทำงานร่วมกัน ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ดังนี้

1. ปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญในการสนับสนุนให้เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนคือการมีผู้นำในชุมชนที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มุ่งมองที่ประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง และเข้าใจคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตน นอกจากนี้หากผู้นำชุมชนสามารถดึงทรัพยากรมาสนับสนุนและสามารถกระตุ้นให้ชาวบ้านเข้าร่วมในกิจกรรมของสถานศึกษา ก็จะสามารถยังบังเกิดผลดี

2. ความคุ้นเคยส่วนตัวระหว่างครูและชาวบ้านจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดความร่วมมือที่ดีขึ้นโดยเฉพาะหากครูมีพื้นเพเป็นคนในพื้นที่ ก็จะทำให้การสื่อสารขอความร่วมมือกับชุมชนเป็นไปได้อย่างราบรื่นยิ่งขึ้น

3. ปัจจัยที่จะสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน คือ การจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของชุมชนอย่างแท้จริง เช่นหากชุมชนมี ปัญหาเรื่องการแพร่ระบาดของยาเสพติด และโรงเรียนจัดกิจกรรมให้ความรู้ หรือณรงค์ต่อต้าน การซื้อขายยาเสพติด คนในชุมชนย่อมสนใจเข้าร่วมและให้การสนับสนุนกิจกรรมดังกล่าว

4. องค์กรต่าง ๆ ในชุมชนจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทวีความสำคัญยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นองค์กรที่เป็นทางการ เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล(อบต.) หรือคณะกรรมการหมู่บ้าน(กม.)หรืออาจเป็น กลุ่มประชาคม หรือองค์กรที่ไม่เป็นทางการ เช่นกลุ่มอาชีพ กลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น กลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้หากสามารถนำมาใช้เป็นแกนกลางในการพัฒนาความร่วมมือระหว่างโรงเรียนได้แล้ว ก็จะเป็น กลไกที่สร้างประโยชน์ได้อย่างมาก นอกจากประเด็นการพัฒนาความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและ ชุมชนแล้ว คณะผู้วิจัยยังเห็นว่าองค์กรบริหารส่วนตำบลและหมู่บ้านควรเพิ่มบทบาทตนเอง โดย เข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรของโรงเรียน เช่นการเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารโรง เรียน หรือให้ความช่วยเหลือสถานศึกษาด้านจัดฝึกอบรมวิชาชีพ เป็นต้น

โรบินสัน ไมเคิล (Robinson Michael 1992 : 746 อ้างใน อุบลรัตน์ กิจไมตรี 2544 : 72) ได้ศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างการศึกษาและการพัฒนาชุมชน ผลการวิจัยพบว่า ในการจัดการ ศึกษาควรเปิดโอกาสให้ท้องถิ่น ประชาชนชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เพื่อที่จะแก้ ปัญหาของชุมชนได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์จริง

แมคเคย์ จอห์น วิสดอม(Mackay John Wisdom 1955 : 288 อ้างใน อุบลรัตน์ กิจไมตรี 2544 : 72) ศึกษาเรื่องการแสดงดนตรีพื้นบ้านของเมืองโนวา สกอตตา ผลการวิจัยพบว่า ชาว บ้านในเมืองโนวา สกอตตา มีความซาบซึ้งและภูมิใจในภูมิปัญญาด้านดนตรีพื้นบ้านของตนเอง และพยายามที่จะสืบทอดความรู้ มีการปฏิบัติ คือ การไปอยู่ร่วมกับประชาชนชาวบ้าน

สรุปความคิดเห็นของนักวิจัยและทีม

จากการศึกษาเอกสารแนวคิด ทฤษฎี งานพัฒนาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้ทีมวิจัย ซึ่ง รับผิดชอบการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ เชียงดาว 43 โรงเรียน (รวมสาขา) น่าจะปรับทิศทางการจัดการศึกษาใหม่ ให้เห็นเป็นรูปธรรมยั งขึ้นเพื่อเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ได้ตระหนักถึงวิกฤตของสังคม ได้วิเคราะห์ถึงปัญหาการจัด การศึกษาที่รับผิดชอบอยู่ โดยเฉพาะการบริหารจัดการโรงเรียน หลักสูตร ระบบการเรียนการสอน จึงกำหนดนโยบายในการบริหารจัดการโรงเรียนว่า “ คำนึงโรงเรียนให้ชุมชน” ตั้งแต่ปีการศึกษา 2543 เป็นต้นมา จากนโยบายดังกล่าว ในปีการศึกษา 2544 ได้จัดทำโครงการพัฒนาหลักสูตรเพื่อ ท้องถิ่นขึ้น โดยมีเป้าหมายให้ทุกโรงเรียนจัดการเรียนเรื่องในท้องถิ่นตั้งแต่ชั้น ประถมศึกษาปีที่ 3

– ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หรือ มัธยมศึกษาปีที่ 3 ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สัปดาห์ละครั้งวันเป็นอย่างน้อย โดยมีหลักการให้โรงเรียนและชุมชน กำหนดเนื้อหาสาระ กิจกรรมและวิธีการต่าง ๆ ร่วมกัน สถานที่เรียนคือ ทุกพื้นที่ในอำเภอเชียงดาวที่สอดคล้องกับสาระที่จะเรียนรู้ร่วมกัน และให้จัดสาระการเรียนรู้ตามความสนใจของนักเรียนและชุมชนด้วย

โครงการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่น เกิดจากการรวบรวมข้อมูลสภาพของอำเภอเชียงดาว และปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในทุกด้าน และมีการเผยแพร่แนวคิด “ การศึกษากับการพัฒนาท้องถิ่น : บทบาทของโรงเรียนประถมศึกษา” ให้บุคลากรในสังกัดและชุมชนอย่างต่อเนื่อง จากการอบรมได้มีแนวทางร่วมกันว่าทุกโรงเรียนจะสร้างกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน เพื่อเสริมสร้างการแก้ปัญหาที่ชุมชนประสบอยู่ โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ระหว่างนักเรียน ครู และชาวบ้าน ดังนั้นเพื่อให้การจัดการหลักสูตรท้องถิ่นเป็นไปอย่างเต็มประสิทธิภาพ และเป็นไปในทิศทางที่ท้องถิ่นต้องการอย่างแท้จริง จึงจำเป็นต้องใช้กระบวนการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อหารูปแบบในการสนับสนุนให้ครูและชุมชนได้จัดทำหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นที่เหมาะสมต่อไป

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นระดับโรงเรียนในพื้นที่อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการวิจัยเพื่อพัฒนา (Research for development) ที่มุ่งศึกษาเงื่อนไขและปัจจัยที่ส่งผลให้โรงเรียน และชุมชนร่วมมือกันพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องเพื่อนำไปสู่การพัฒนาการปรับเปลี่ยนแนวคิดของบุคลากรของโรงเรียนและชุมชนในการบริหารจัดการศึกษาร่วมกัน การวิจัยครั้งนี้ได้ดำเนินการแบบมีส่วนร่วมระหว่างสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเชียงดาว และโรงเรียนในสังกัดซึ่งเป็นพื้นที่เป้าหมายในการวิจัยประกอบด้วยครู นักเรียน ครูชาวบ้าน กรรมการสถานศึกษา ผู้นำชุมชน ผู้ปกครองนักเรียนและชาวบ้านโดยมีรายละเอียด การดำเนินงานดังต่อไปนี้

1. ขอบเขตการศึกษา
2. สถานที่ดำเนินการวิจัย
3. กลุ่มเป้าหมายและทีมวิจัย
4. วิธีดำเนินการวิจัย
5. แหล่งข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูล
6. การวิเคราะห์และประเมินผลข้อมูล

1. ขอบเขตการศึกษา

1.1 ศึกษาการมีส่วนร่วมของผู้บริหาร ครูผู้สอน นักเรียน ครูชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และชาวบ้านในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นของโรงเรียนในชุมชนที่เป็นชาวเขา และโรงเรียนในชุมชนคนพื้นเมือง

1.2 ศึกษาเงื่อนไขและปัจจัยที่ส่งผลให้โรงเรียนและชุมชนร่วมมือกันพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

1.3 ศึกษารูปแบบการบริหารจัดการร่วมกันในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้โรงเรียน และชุมชน

1.4 ศึกษาผลกระทบของการดำเนินโครงการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชียงดาว

2. สถานที่ดำเนินการวิจัย

สถานที่ดำเนินการวิจัย คือ โรงเรียนและชุมชนในพื้นที่เขตบริการของโรงเรียน จำนวน 4

โรงเรียน ดังนี้

2.1 โรงเรียนชุมชนบ้านวังจ้อม หมู่ 4 บ้านวังจ้อม ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ เป็นโรงเรียนที่เปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และเป็นชุมชนคนพื้นเมือง มีนักเรียน 370 คน ครู 18 คน นักการภารโรง 1 คน ประชากรในเขตบริการ 2,039 คน

2.2 โรงเรียนบ้านทุ่งหลุกสาขาบ้านปางแดง หมู่ 9 ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ เป็นโรงเรียนที่เปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และเป็นชุมชนชาวเขาเผ่าปะห่อง มีนักเรียน 172 คน ครู 6 คน ไม่มีนักการภารโรง ประชากรในเขตบริการ 815 คน

2.3 โรงเรียนบ้านเมืองนะ หมู่ 1 ตำบลเมืองนะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ เปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เป็นชุมชนชาวเขาและชนกลุ่มน้อย คือ มูเซอร์ จีน และไทยใหญ่ มีนักเรียน 525 คน ครู 22 คน นักการภารโรง 1 คน ประชากรในเขตบริการ 2,717 คน

2.4 โรงเรียนบ้านแม่ป้าม หมู่ 3 ตำบลปิงโค้ง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ เปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เป็นชุมชนคนพื้นเมือง มีนักเรียน 83 คน ครู 6 คน นักการภารโรง 1 คน ประชากรในเขตบริการ 512 คน

3. กลุ่มเป้าหมายและทีมวิจัย

การทำวิจัยครั้งนี้แบ่งเป็น 2 ช่วง ในช่วงแรกกลุ่มเป้าหมายคือทุกโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเชียงดาวจำนวน 43 โรงเรียน 77 หมู่บ้านในช่วงนี้ทีมวิจัยมีจำนวน 19 คนประกอบด้วยข้าราชการในสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ 7 คนผู้บริหารโรงเรียน 4 คนและเป็นครูผู้สอน 8 คนช่วงที่ 2 ได้ปรับลดกลุ่มเป้าหมายลงเหลือ 4 โรงเรียนและปรับเปลี่ยนทีมวิจัยให้เล็กลงคือทีมวิจัยกลาง 7 คน ทีมวิจัยพื้นที่โรงเรียนละ 5 คน รวม 20 คนมีรายละเอียดดังนี้

3.1 นักวิจัยและทีมวิจัย

ทีมวิจัยกลางจำนวน 7 คน ทีมนี้จะทำหน้าที่ตั้งแต่เริ่มต้นศึกษาปัญหาการสำรวจพื้นที่เป้าหมายการสนับสนุนการดำเนินงานในพื้นที่การรวบรวมข้อมูลการวิเคราะห์ผลและการเขียนรายงานการวิจัยประกอบด้วย

- 1) นายไพรัช ไหมชมภู หัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอเชียงดาว หัวหน้าโครงการ
- 2) นายเกรียงศักดิ์ มาลารัตน์ ผู้ช่วยหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอเชียงดาว นักวิจัย
- 3) นางละเอียด สิงห์สุวรรณ ศึกษานิเทศก์ 7 สปอ.เชียงดาว นักวิจัย
- 4) ม.ล.นันทิ ปราโมช ศึกษานิเทศก์ 7 สปอ.เชียงดาว นักวิจัย
- 5) นายประเสริฐ ศรีถาวร ศึกษานิเทศก์ 8 สปอ.เชียงดาว นักวิจัย

6) นายเดช สารจันทร์ ศึกษาพิเศษ 8 สปอ.เชียงดาว นักวิจัย

7) นางสาวสุนันทรา พุทธิมา เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป สปอ.เชียงดาว นักวิจัย

ทีมวิจัยพื้นที่จาก 4 โรงเรียนโรงเรียนละ 5 คนทั้งหมดจำนวน 20 คนทีมนี้จะมีส่วนร่วมในการเตรียมการและการดำเนินงานในระดับพื้นที่ร่วมวิเคราะห์และสรุปข้อมูลในระดับพื้นที่ แต่ละโรงเรียนประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียนตัวแทนครูผู้สอน 2 คนตัวแทนชุมชน 2 คน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ทีมวิจัยพื้นที่โรงเรียนบ้านแม่ป๋าม

1) นายสวัสดิ์ อัครชัย	อาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านแม่ป๋าม
2) นางยุพิน อานา	อาจารย์ 1 โรงเรียนบ้านแม่ป๋าม
3) นางสาวอนงค์ มงคลสวัสดิ์	อาจารย์ 1 โรงเรียนบ้านแม่ป๋าม
4) นายบุญส่ง เชื้อนเพชร	วิทยากรท้องถิ่น
5) นายสุนทร เทียนแก้ว	วิทยากรท้องถิ่น

ทีมวิจัยพื้นที่โรงเรียนชุมชนบ้านวังจ้อม

1) นายรัชพา พงษ์วดี	อาจารย์ใหญ่โรงเรียนชุมชนบ้านวังจ้อม
2) นายชัยพร ไชยคำอุดม	อาจารย์ 2 โรงเรียนชุมชนบ้านวังจ้อม
3) นางสมพร ฉัตรคำแปง	อาจารย์ 2 โรงเรียนชุมชนบ้านวังจ้อม
4) นายบุญธรรม เทพวงศ์	วิทยากรท้องถิ่น
5) นางทองคำ ตาคำ	วิทยากรท้องถิ่น

ทีมวิจัยพื้นที่โรงเรียนบ้านทุ่งหลุก สาขาบ้านปางแดง

1) นายสงวน โถเหลียง	ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านทุ่งหลุก
2) นายบุญเกิด กันทะอินทร์	อาจารย์ 2 โรงเรียนบ้านทุ่งหลุกสาขาบ้านปางแดง
3) นายบุญเสริม น้อยสุวรรณ	อาจารย์ 2 โรงเรียนบ้านทุ่งหลุกสาขาบ้านปางแดง
4) นายคำ จองตาล	วิทยากรท้องถิ่น
5) นายสุรพล ลุงเมือง	วิทยากรท้องถิ่น

ทีมวิจัยพื้นที่โรงเรียนบ้านเมืองนะ

1) นางวิไล กล้าหาญ	ผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านเมืองนะ
2) นางศิริลักษณ์ ประพันธ์ปรีชา	อาจารย์ 1 โรงเรียนบ้านเมืองนะ
3) นางสาวครุณี เจริญพันธ์	อาจารย์ 1 โรงเรียนบ้านเมืองนะ
4) นายแสวง ใจด้วง	กรรมการสถานศึกษาโรงเรียนบ้านเมืองนะ
5) นายโยธิน โพธารักษ์	ประธานกรรมการสถานศึกษาโรงเรียนบ้านเมืองนะ

3.2 กลุ่มคนที่ร่วมดำเนินการ

บุคลากรในโรงเรียนและชุมชนพื้นที่วิจัยทุกคนได้แก่ครู นักการภารโรง นักเรียน กรรมการสถานศึกษา พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ครูชาวบ้าน และชาวบ้านที่อยู่ในชุมชน

3.3 คณะวิทยากรและผู้มีส่วนร่วมในการเสริมความรู้ ประสบการณ์

- ผู้ประสานงานและเจ้าหน้าที่จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.ภาค) องค์กรเอกชน เช่น เครือข่ายป่าชุมชน เครือข่ายอนุรักษ์ลำน้ำปิงตอนบน
- องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น
- บุคลากรจากโรงเรียนบ้านทาป่าสัก อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน
- บุคลากรในโรงเรียนที่ทีมวิจัยไปศึกษาดูงาน ได้แก่ ครู กรรมการสถานศึกษา และตัวแทนชุมชนโรงเรียนบ้านศรีสุพรรณ อำเภอเมือง และโรงเรียนบ้านทาปู่ อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน

3.4 ผู้สนับสนุนหรือองค์กรสนับสนุน

- กองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.ภาค)
- องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น
- สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเชียงใหม่
- สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล
- โรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเชียงดาว
- ข้าราชการในสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเชียงดาว

4. วิธีดำเนินการวิจัย

4.1 ขั้นเตรียมความพร้อมก่อนการศึกษาวิจัย

ในปีการศึกษา 2543 สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเชียงดาวซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในอำเภอเชียงดาวมีโรงเรียนในสังกัด 43 โรงเรียน (รวมสาขา) ได้ดำเนินการนิเทศติดตามผลการจัดการศึกษาของโรงเรียนในสังกัดอีกทั้งได้ประชุมปรึกษาหารือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับคณะกรรมการโรงเรียน ผู้ปกครอง ผู้นำท้องถิ่น และองค์กรชาวบ้าน ถึงสภาพการจัดการศึกษาของอำเภอเชียงดาวรวมถึงปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นแล้วรวบรวมข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์สภาพการจัดการศึกษาพบว่าประเด็นปัญหาที่สำคัญคือ

- 1) กระบวนการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนไม่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตในชุมชน เป็นการศึกษาที่ทำให้คนไม่ตระหนักถึงปัญหาของชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ มีความรู้สึกแปลกแยกออกจากชุมชน

2) การศึกษาเน้นปัจเจกบุคคล มุ่งสู่การแสวงหารายได้และการมีงานทำ ตอบสนองความต้องการของตนเองค่อนข้างสูง ทำให้เกิดระบบการแข่งขัน ขาดคุณธรรมและจริยธรรม

3) การศึกษาในระบบไม่ได้สร้างกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม สังคมที่อยู่ใกล้ตัว ครูสอนโดยยึดหนังสือเรียนเป็นหลัก สอนตามหนังสือ การจัดกิจกรรมให้เด็กได้แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงมีน้อย การมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการจัดการศึกษามีน้อยมาก จะเป็นลักษณะโรงเรียนขอความร่วมมือจากชุมชนเป็นเรื่อง ๆ ไป

จากประเด็นปัญหาดังกล่าวส่งผลให้เด็กนักเรียนในปัจจุบันไม่สนใจคุณธรรม จริยธรรม ไม่สนใจที่จะสืบสานประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ดีงาม ตลอดจนการรักษาทรัพยากรธรรมชาติของส่วนรวม ไม่มีความรู้เรื่องท้องถิ่น และที่น่าเป็นห่วงคือการปฏิเสธอาชีพพ่อแม่ของตนเอง

จากสภาพปัญหาดังกล่าว สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเขียงดาวจึงได้กำหนดนโยบายในการบริหารจัดการโรงเรียนว่า “คืนโรงเรียนให้ชุมชน” และในปีการศึกษา 2544 ได้มีนโยบายให้โรงเรียนทุกโรงในสังกัดจัดการเรียนการสอนเรื่องในท้องถิ่นตั้งแต่ชั้น ป.3 – ป.6 หรือ ม.3 ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สัปดาห์ละครึ่งวันเป็นอย่างน้อย โดยมีหลักการให้โรงเรียนและชุมชนกำหนดเนื้อหาสาระกิจกรรมและวิธีการต่างๆร่วมกัน และให้จัดสาระการเรียนรู้ตามความสนใจของนักเรียนและชุมชนด้วย

ในด้านการดำเนินการตามนโยบายขั้นแรกนั้น สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเขียงดาวได้ออกประชาสัมพันธ์โครงการแก่ผู้บริหารโรงเรียนครูวิชาการโรงเรียน กรรมการกลุ่มโรงเรียน ผู้แทนครูในระดับกลุ่มโรงเรียน ในเดือนกุมภาพันธ์ – มีนาคม 2544

ในปลายเดือนมีนาคม 2544 สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเขียงดาวได้เชิญวิทยากรที่มีประสบการณ์ในการทำวิจัยท้องถิ่นจากโรงเรียนบ้านทาป่าสัก จังหวัดลำพูน มาบรรยายพิเศษให้ผู้บริหารโรงเรียน ครูวิชาการโรงเรียน เรื่อง “แนวคิดการศึกษากับท้องถิ่นและการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น” และต่อจากนั้นได้เผยแพร่แนวคิด “การศึกษากับการพัฒนาท้องถิ่น : บทบาทของโรงเรียนประถมศึกษา” ให้บุคลากรในสังกัดและชุมชนอย่างต่อเนื่อง

ช่วงปลายเดือนเมษายน-พฤษภาคม 2544 ได้อบรมผู้บริหารและคณะครูจำนวน 373 คน เพื่อสร้างความตระหนักถึงความสำคัญจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นโดยแบ่งการอบรมออกเป็น 4 รุ่น ๆ ละ 3 วัน รายละเอียดการอบรมดังนี้

วันที่ 1 ของการอบรม

เชิญตัวแทนหน่วยงานในพื้นที่อำเภอเชียงดาวประกอบด้วยตัวแทนจากหน่วยงานสาธารณสุข เกษตร พัฒนาการ และตัวแทนจากองค์กรพัฒนาภาคประชาชน และข้าราชการครู ร่วมเสวนาแลกเปลี่ยนแนวคิดร่วมกันระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชน ในประเด็นที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในพื้นที่อำเภอเชียงดาวและผลกระทบต่อชาวบ้านในด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ การศึกษา ด้านสังคม ยาเสพติด เอดส์ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้านต่างๆซึ่งถูกทำลาย สิ่งที่เป็นปัญหาเหล่านี้ถ้าชุมชนเรียนรู้ที่จะจัดการแก้ปัญหาาร่วมกัน โดยมีความเอื้ออาทร ความสามัคคีช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และประโยชน์สุขร่วมกัน จะทำให้ชุมชนนั้นมีความเข้มแข็งสามารถจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นตลอดจนรักษาทรัพยากรที่มีอยู่ให้คงไว้และพัฒนาให้ดีขึ้นได้

วันที่ 2 ของการอบรม

แบ่งกลุ่มศึกษาดูงานแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น 4 กลุ่มดังนี้

กลุ่มที่ 1 ศึกษาแหล่งเรียนรู้ 2 จุด

- จุดแรก ศึกษาป่าเสื่อมโทรมต้นน้ำปิง ตำบล เมืองนะ เพื่อศึกษาสภาพป่าเสื่อมโทรมสาเหตุของการเสื่อมโทรม และผลกระทบจากการเกิดป่าเสื่อมโทรม

- จุดที่ 2 ศึกษาสภาพป่าชุมชนบ้านหัวทุ่ง ที่ชุมชนกำลังร่วมมือกันฟื้นฟูเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับชาวบ้านเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ในการอนุรักษ์ป่า

กลุ่มที่ 2 ศึกษาจุดศึกษาบ้านห้วยอีโก๋ปางแดง และฝายวังไฮ (บ้านม่วงฆ้อง) เพื่อศึกษาความเป็นมา ความเป็นอยู่ของชนเผ่าที่อพยพมาอยู่ในประเทศไทย ที่บ้านห้วยอีโก๋ ซึ่งมีการรวมตัวกันของชุมชนเพื่ออนุรักษ์สภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ (ป่า) ส่วนที่บ้านม่วงฆ้องชุมชนใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการใช้ฝายเป็นจุดในการรวมพลังสามัคคีของหมู่บ้าน อาทิเช่น การที่ทุกครัวเรือนในหมู่บ้านช่วยกันนำไม้มาซ่อมฝายในฤดูแล้ง โดยตั้งกฎของหมู่บ้านว่าแต่ละบ้านที่มีพื้นที่ทำการเกษตรมากน้อยแตกต่างกันก็จะนำไม้มาเป็นอัตราส่วนที่ต่างกัน และทุกบ้านก็จะลงแรงในการซ่อมฝายร่วมกัน และการใช้จารีตประเพณี ความเชื่อดั้งเดิมที่ว่าถ้าใครจับปลาในเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาก็จะถูกผีน้ำกระทำให้มีอันเป็นไปต่างๆนานา ซึ่งต่อมาลังเหล่านี้ถูกปรับเปลี่ยนมาเป็นกฎกติกาสังคมในภายหลัง มาช่วยในการอนุรักษ์พันธุ์ปลา

กลุ่มที่ 3 ศึกษาจุดสหกรณ์การเกษตรอำเภอเชียงดาว เกษตรดั้งเดิม เกษตรทางเลือกบ้านแม่ละ บ้านจอมคีรี เพื่อศึกษาการดำเนินงาน สภาพปัญหา อุปสรรค กระบวนการแก้ปัญหาของสหกรณ์ และแลกเปลี่ยนกระบวนการเรียนรู้กับเจ้าของโครงการเกษตรทางเลือก

กลุ่มที่ 4 ศึกษาดูงานป่าชุมชนบ้านแม่ละเมะ ซึ่งเคยประสบปัญหาน้ำท่วมครั้งใหญ่ อันเป็นผลมาจากการตัดไม้ทำลายป่าในหมู่บ้าน เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับชาวบ้านเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ในการอนุรักษ์ป่าอันเกิดจากการรวมตัวของชุมชนบ้านแม่ละเมะ เป็นการสร้างความ

ตระหนักและปรับแนวคิดเดิมของครู โดยอาศัยศักยภาพของชุมชนที่ประสบปัญหาอันนำไปสู่การแก้ปัญหาแบบมีส่วนร่วม

วันที่ 3 ของการอบรม

1. ประมวลผลการศึกษาดูงาน โดยแบ่งสมาชิกที่ไปศึกษาดูงานในแต่ละจุดออกเป็นกลุ่มย่อย 4 กลุ่ม นำเข้าสู่กลุ่มใหม่โดยให้กลุ่มใหม่มีสมาชิกจากจุดที่ไปศึกษาครบทั้ง 4 จุด แล้วให้พลัดกันนำเสนอผลการศึกษาดูงาน

2. โรงเรียนแต่ละโรงเรียนวางแผนจัดการศึกษาเพื่อแก้ปัญหา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลาย ปลุกฝังให้นักเรียนเห็นคุณค่าของท้องถิ่น อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนศิลปวัฒนธรรมประเพณี อาชีพ และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในท้องถิ่นอย่างมีความสุข เน้นว่าการจัดการศึกษาต้องร่วมมือกันระหว่างโรงเรียนและชุมชน เพราะถือว่าโรงเรียนไม่ใช่ของใครคนใดคนหนึ่งแต่โรงเรียนเป็นของทุกคนในชุมชน

3. ครูที่เข้าอบรมแต่ละโรงเรียนได้ร่วมกันกำหนดปฏิทินปฏิบัติการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่น เชียงดาว และนำเสนอแผนต่อที่ประชุม พร้อมทั้งส่งแผนให้ สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเชียงดาว หลังจากนั้นคณะกรรมการทำงานของสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเชียงดาว จึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการในระดับอำเภอเพื่อติดตามช่วยเหลือ โรงเรียนในการพัฒนาหลักสูตรวางแผนการดำเนินการจัดการศึกษาหลักสูตรท้องถิ่นของตน

4.2 ขั้นตอนการศึกษาวิจัย

1) ทีมวิจัยศึกษาเอกสารเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การพัฒนาชุมชน หลักสูตรประถมศึกษาและหลักสูตรมัธยมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2) ทีมวิจัยเข้าร่วมประชุมเสวนาแนวคิดการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นซึ่งจัดโดยผู้ประสานงานของ สกว.ภาคเหนือ

3) จัดเวทีชาวบ้านหลังจากที่ครูผ่านการอบรมไปแล้วทุกโรงเรียนได้วางแผนดำเนินการโดยเริ่มที่การจัดเวทีชาวบ้าน เพื่อให้ผู้ปกครองและชาวบ้านในพื้นที่ได้มาร่วมเสวนาแสดงความคิดเห็นระดมความคิดเกี่ยวกับปัญหาในหมู่บ้านรวมทั้งเสนอปัญหาการศึกษาของลูกหลานและสิ่งที่อยากให้โรงเรียนจัดการศึกษาให้ จากนั้นจึงช่วยกันหาสาเหตุของปัญหาพร้อมทั้งเสนอวิธีการแก้ปัญหาแล้วเชื่อมโยงเข้าสู่เนื้อหาสาระที่จะนำมาสอนนักเรียน พร้อมทั้งเสนอข้อภูมิปัญญาในหมู่บ้านที่มีความสามารถที่จะสอนหรือถ่ายทอดความรู้ในแต่ละเรื่อง ซึ่งในที่นี้จะเรียกว่า “ครูชาวบ้าน”

4) วางแผนการสอน โรงเรียนนำเนื้อหาที่ได้จากมติที่ประชุมในวันเปิดเวทีชาวบ้านไปให้นักเรียนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เลือกเรียนตามความสนใจ เมื่อนักเรียนเลือกแล้วจึงให้ครูผู้สอนในโรงเรียนเลือกเป็นที่ปรึกษาแต่ละสาขาวิชาที่เปิดสอน จากนั้นจึงเชิญครูชาวบ้านที่ชุมชนเสนอชื่อมาประชุมวางแผนร่วมกับครูที่ปรึกษาเพื่อวางแผนการสอนและกำหนดแหล่งเรียนรู้ ครูที่ปรึกษาจัดทำกำหนดการสอนสัปดาห์ละ 3 ชั่วโมง ตลอดปีการศึกษา

5) จัดการเรียนการสอน โรงเรียนจัดการเรียนการสอนตามกำหนดการสอน โดยครูที่ปรึกษานักเรียนไปเรียนรู้กับครูชาวบ้านยังแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ในชุมชน สัปดาห์ละ 3 ชั่วโมง หลังจากนั้น ครูที่ปรึกษา หรือครูประจำชั้นเชื่อมโยงการเรียนรู้หลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเข้าสู่หลักสูตรประถมศึกษาและหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)

6) ครูชาวบ้าน ครูที่ปรึกษา และผู้บริหารโรงเรียนประเมินผลการจัดการเรียนการสอนร่วมกัน

7) จัดเสวนาสรุปบทเรียนการทำงานในภาคเรียนที่ 1 และวางแผนการทำงานในช่วงที่ 2

8) นิเทศติดตามการทำงานโรงเรียนในโครงการวิจัย ทั้ง 4 โรงเรียนและโรงเรียนอื่น ๆ ในสังกัดทุกโรงเรียน

9) ทีมวิจัยกลาง ทีมวิจัยพื้นที่ ผู้นำชุมชนและนักเรียนในโรงเรียนในโครงการวิจัย 4 โรงเรียนศึกษาดูงานโรงเรียนที่ได้รับทุนวิจัยจาก สกว. ณ โรงเรียนบ้านศรีสุพรรณและโรงเรียนบ้านท่ากู๋ ในจังหวัดลำพูน

10) จัดประชุมนำเสนอผลการศึกษาดูงาน

11) จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างทีมวิจัยพื้นที่ คณะครู ครูชาวบ้าน แกนนำนักเรียนและผู้นำชุมชน 4 โรงเรียนในโครงการวิจัย ซึ่งแต่ละโรงเรียนจะจัดนิทรรศการแสดงถึงสิ่งที่ได้เรียนรู้และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในด้านกระบวนการเรียนการสอน การบริหารจัดการ วิธีการที่แต่ละโรงเรียนใช้ในการดึงชุมชนที่นอกเหนือจากครูชาวบ้านให้เข้ามามีส่วนร่วมรับรู้และร่วมมือในการดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นรวมถึงปัญหาอุปสรรคและแนวทางการแก้ไขของแต่ละโรงเรียน

12) ทุกโรงเรียนในสังกัดนำเสนอผลการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชิงดาว (สร้างเครือข่ายการเรียนรู้) ในงาน “ปฏิรูปการศึกษาภาคพลเมือง” ในงานนี้ได้จัดพิธีเชิดชูเกียรติและมอบเกียรติบัตรซึ่งลงนามโดย ฯพณฯ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ให้กับครูชาวบ้าน พร้อมทั้งมีกิจกรรมมากมายให้ชาวบ้านได้ร่วมกิจกรรม เช่น การตอบปัญหาชิงรางวัลเรื่องท้องถิ่นเชิงดาวและ

การเล่นพื้นบ้าน การแข่งขันในด้านอาชีพ(สวนก้วย) การแข่งกีฬาพื้นบ้านของครูชาวบ้านและชุมชน เป็นต้น

13) สังเคราะห์หลักสูตรเพื่อท้องถิ่น ขั้นตอนนี้เป็นการรวบรวมความรู้ทั้งหมดที่ได้จากการเรียนการสอนหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นในรอบปีการศึกษา 2544 มาเรียบเรียงให้เป็นเรื่องราวที่สมบูรณ์ถูกต้อง

14) โรงเรียนในโครงการวิจัยนำองค์ความรู้ที่สังเคราะห์ได้จัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ซึ่งมีองค์ประกอบตั้งแต่คำอธิบายรายวิชา กำหนดการสอน แผนการสอน เอกสารเสริมความรู้ สื่อและแหล่งเรียนรู้

15) จัดเวทีสรุปบทเรียนและประเมินผลการทำงาน เป็นการสรุปประเมินผลการดำเนินงานตามโครงการวิจัยร่วมกันของทีมวิจัยกลางและทีมวิจัยพื้นที่ เพื่อนำไปประกอบการวิเคราะห์และสรุปผลขั้นสุดท้ายของการวิจัยเพื่อนำไปเขียนรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

5. แหล่งข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูล

5.1 ประเภทของข้อมูล ข้อมูลที่ใช้ประกอบการศึกษาวิจัย จำแนกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) เป็นข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์บุคคลและกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง การจัดเวทีสนทนากลุ่ม

2) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) เป็นข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมไว้แล้วโดยบุคคล กลุ่มบุคคลและสถาบันต่างๆ เช่น เอกสาร รายงานวิจัย บทความ หนังสือ

5.2 วิธีการเก็บข้อมูล

การเก็บข้อมูลแบ่งเป็น 2 ส่วน คือการเก็บข้อมูลโดยทีมวิจัยพื้นที่และเก็บข้อมูลโดยทีมวิจัยกลาง การเก็บข้อมูลของทีมวิจัยพื้นที่จะใช้วิธีการสอบถาม การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมเช่นการจัดเวทีชาวบ้าน การประชุมเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการทำงานของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและทีมวิจัย การไปศึกษาดูงานโรงเรียนในจังหวัดลำพูน การประชุมเสวนานำเสนอผลการไปศึกษาดูงาน การจัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ งานสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ “ปฏิรูปการศึกษาภาคพลเมือง” การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา การสรุปบทเรียน การจัดการเรียนการสอนหลักสูตรเพื่อท้องถิ่น จะมีการบันทึกสรุปข้อมูลร่องรอยการทำกิจกรรม เป็นหลักฐานไว้ ผู้ให้ข้อมูลคือครูในโรงเรียน นักเรียน ครูชาวบ้าน นักการภารโรง กรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครองนักเรียน ผู้นำในชุมชน

การเก็บข้อมูลของทีมวิจัยกลาง ใช้แบบสอบถามความคิดเห็นผู้ร่วมกิจกรรม การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการแต่มีโครงสร้าง การสนทนากลุ่ม การสังเกตพฤติกรรมในระหว่าง

จัดกิจกรรมต่างๆ โดยเก็บข้อมูลภาคสนามยังสถานที่ทำการวิจัย แหล่งข้อมูลคือทีมวิจัยพื้นที่ ครู ในโรงเรียน ครูชาวบ้าน นักเรียน นักการภารโรง กรรมการสถานศึกษา เจ้าอาวาสวัด ผู้นำชุมชน ผู้ปกครองนักเรียน และชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชน และเก็บข้อมูลจากร่องรอยการ บันทึกกิจกรรมการเรียนการสอน การสรุปรายงานผลการจัดกิจกรรมแต่ละครั้งทั้งของนักเรียน ครู และทีมวิจัยพื้นที่ โดยใช้เวลาในการเก็บข้อมูลประมาณ 18 เดือน ตั้งแต่ พฤษภาคม 2544 – พฤศจิกายน 2545

6. การวิเคราะห์และประเมินผลข้อมูล วิธีวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลทีมวิจัยวิเคราะห์จากแบบสอบถามความคิดเห็นแบบสัมภาษณ์ จากการ สทนากลุ่ม บันทึกการทำกิจกรรม และสรุปรายงานผลการจัดกิจกรรม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การ วิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) แล้วนำมาประมวลผลจัดหมวดหมู่โดยแยกข้อมูลในแต่ละด้านดังนี้

- 1) ด้านเงื่อนไข ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชนในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง และเงื่อนไข ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในการบริหารจัดการร่วมกัน ระหว่างโรงเรียนในชุมชนชาวเขาและโรงเรียนในชุมชนคนพื้นเมือง
- 2) รูปแบบ และกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่น ของแต่ละพื้นที่
- 3) กระบวนการจัดการของชุมชนต่อการแก้ปัญหา
- 4) จิตสำนึกใหม่ของกลุ่มคนในการสร้างสรรค์และการพัฒนาการศึกษาครอบครัว ชุมชน สังคม
- 5) บทเรียนที่ทีมวิจัยได้รับเพื่อพัฒนาศักยภาพและทีมงาน

บทที่ 4

สภาพบริบทชุมชน

1. สภาพพื้นที่

อำเภอเชียงดาวตั้งอยู่ทางภาคเหนือของจังหวัดเชียงใหม่ ห่างจากตัวเมืองจังหวัดเชียงใหม่ตามถนนโชตนา (เชียงใหม่-ฝาง) ถนนทางหลวงที่ 107 ระยะทาง 77 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมด 2,179 ตารางกิโลเมตร (1,362,125) สูงกว่าระดับน้ำทะเลปานกลาง 400 เมตร มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับอำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่และประเทศสหภาพพม่า

ทิศใต้ ติดกับอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

ทิศตะวันออก ติดกับอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

ทิศตะวันตก ติดกับอำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขา มีพื้นที่ราบสำหรับการเกษตรอยู่ระหว่างหุบเขาประมาณ 20,625 ไร่ มีลำน้ำสำคัญคือ แม่น้ำปิง และมีแม่น้ำ ลำห้วยขนาดเล็กที่ไหลผ่านตำบลต่าง ๆ ลงสู่แม่น้ำปิง ได้แก่ แม่น้ำแดงห้วยแม่กะ ห้วยแม่เมะ และห้วยน้ำซุ้ม นอกจากนี้พื้นที่ส่วนใหญ่ยังเป็นป่าไม้หนาทึบ ปกคลุมทั่วไป สภาพดินฟ้าอากาศ ฤดูหนาวจะมีระยะเวลายาวนาน ตั้งแต่เดือนตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ จะมีอากาศหนาวเย็นมากในตอนเย็นจนถึงตอนสายอีกวัน ฤดูร้อนอากาศไม่ร้อนจัด ช่วงฤดูฝนประมาณเดือนกรกฎาคมถึงเดือนกันยายนมีฝนตกชุกตลอดฤดู เพราะสภาพภูมิประเทศอานวย อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปีประมาณ 30 องศาเซลเซียส

เชียงดาวเป็นต้นกำเนิดแม่น้ำปิงซึ่งเป็นแม่น้ำสำคัญในภาคเหนือตอนบน ต้นกำเนิดอยู่ที่ดอยถั่ว ซึ่งเขาภูหนึ่งที่ตั้งอยู่บนเทือกเขาแดนลาว เป็นเส้นกั้นพรมแดนไทย-พม่า ยาวตลอดชายแดนประมาณ 56 กิโลเมตร ไปจดกับเทือกเขาถนนธงชัย ซึ่งเทือกเขานี้เริ่มตั้งแต่ทิศตะวันออกของแม่น้ำแควน้อยในจังหวัดกาญจนบุรี ยาวขึ้นมาทางตอนเหนือ เป็นเส้นกั้นพรมแดนไทย-พม่าเช่นกัน ในส่วนที่อยู่ในจังหวัดเชียงใหม่จะอยู่ทางทิศตะวันตกของแม่น้ำปิง จดกับเทือกเขาแดนลาว และที่สำคัญคือเทือกเขาถนนธงชัยที่อยู่ในพื้นที่อำเภอเชียงดาวมียอดดอยที่สูง คือ ดอยเชียงดาว สูง 2,175 เมตรจากระดับน้ำทะเล (สูงเป็นอันดับ 3 ของประเทศไทย)

จากต้นกำเนิดแม่น้ำปิงและยอดดอยเชียงดาวที่สูงถึง 2,157 เมตร เชียงดาวจึงมีตำนานทางประวัติศาสตร์ค่อนข้างยาวนาน วิถีชีวิตของชุมชนชาวบ้านจึงผูกพันกับธรรมชาติตลอดมา ข้อมูลทางประวัติศาสตร์จากบันทึกประวัติศาสตร์ของราชวงศ์มังรายผู้ก่อตั้งเมืองเชียงใหม่กล่าวว่า ได้จัดตั้งเมือง

เชียงดาวขึ้นมาและยกให้พระยาไชยสงครามซึ่งดำรงตำแหน่งเจ้าอุปราชผู้ครองเมืองเชียงราย ให้ดูแลเมืองเชียงดาวอีกเมืองหนึ่ง และได้โปรดให้สร้างคุ้ม(พระตำหนัก)อยู่ที่เชียงดาว จากลักษณะภูมิประเทศที่เป็นต้นกำเนิดแม่น้ำปิง และมียอดดอยสูง มีที่ราบสลับระหว่างภูเขาและ จากประวัติศาสตร์การตั้งเมืองเชียงดาว ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านที่มีความเป็นมาแต่เดิมเป็นชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ ป่าเขา ลำน้ำ อาชีพการเกษตร หาดของป่า ซึ่งเป็นการเกษตรแบบครัวเรือน แบบพอเพียง ผลิตเพื่อยังชีพ มีระบบการแลกเปลี่ยนผลผลิต วัฒนธรรมแบบพึ่งพาช่วยเหลือกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน รักสงบมีจารีตประเพณีผูกพันกับธรรมชาตินับถือผี (ธรรมชาติ) ป่าไม้ ขุนเขา

2. สภาพการปกครองและสังคม

อำเภอเชียงดาว แบ่งการปกครองออกเป็น 7 ตำบล 77 หมู่บ้าน จำนวนประชากรทั้งสิ้น 75,205 คน โดยแยกเป็นรายละเอียดดังนี้

ที่	ตำบล	จำนวนหมู่บ้าน	จำนวนประชากร			จำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง	จำนวนครัวเรือน
			ชาย	หญิง	รวม		
1	เชียงดาว	16	8,017	7,856	5,873	10,972	4,940
2	แม่นะ	13	5,012	5,801	10,093	7,380	3,037
3	ทุ่งข้าวพวง	7	3,504	3,272	6,776	2,897	1,688
4	เมืองงาย	11	3,380	3,409	6,789	4,867	2,067
5	ปิงโค้ง	13	5,606	4,817	10,423	5,159	2,482
6	เมืองนะ	11	10,685	9,616	20,304	3,780	4,299
7	เมืองคอง	6	2,030	1,917	3,947	2,168	978
	รวม	77	38,234	35,968	74,205	37,583	19,491

สำหรับการปกครองส่วนท้องถิ่น มี 2 รูปแบบคือ

1. องค์การบริหารส่วนตำบล 7 แห่ง
2. เทศบาลตำบล 2 แห่ง

การคมนาคมในพื้นที่อำเภอเชียงดาว จากที่ว่าการอำเภอไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เส้นทางคมนาคมสะดวก เป็นถนนลาดยางและคอนกรีตเสริมเหล็ก เดินทางได้ตลอดปี สำหรับเส้นทางจาก

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไปยังหมู่บ้านต่าง ๆ ส่วนใหญ่การคมนาคมไม่สะดวก เป็นถนนลูกรังและทางเดินเท้า บางแห่งตั้งอยู่ในถิ่นทุรกันดาร ไม่สามารถเดินทางได้ในฤดูฝน เช่นตำบลเมืองนะ ตำบลเมืองคอง ตำบลปิงโค้ง เป็นต้น

การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน แต่เดิมมีการสร้างบ้านเรือนเป็นหย่อม ๆ อยู่ 2 ฝั่งแม่น้ำปิงและตามแม่น้ำสายเล็ก ๆ ที่ไหลลงสู่แม่น้ำปิง จากตอนเหนือของอำเภอถึงตอนใต้ เขตติดต่อกับอำเภอแม่แตง ชาวบ้านแถบนี้เป็นชาวพื้นเมืองดั้งเดิมและชาวเขาบางส่วน ซึ่งยังชีพด้วยการทำการเกษตรและหาของป่าขาย มีชีวิตที่ขึ้นอยู่กับธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่าไม้ ซึ่งแต่เดิมมีความอุดมสมบูรณ์มาก ในด้านวัฒนธรรม ประเพณี มีความเชื่อในเรื่องธรรมชาติ ผีป่า ผีน้ำ ขุนเขา ดังนั้นการทำการเกษตรจะขึ้นอยู่กับความเชื่อเหล่านี้ แต่ละปีเมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้ว จะมีพิธีเลี้ยงผีป่า ผีเขา ผีน้ำ เพื่อขอให้คุ้มครองพืชพรรณ ธัญญาหาร พืชผลทางการเกษตรในปีต่อไป สำหรับประเพณีของท้องถิ่นเกิดจากการละเล่นต่าง ๆ ที่กระทำกันเมื่อผ่านฤดูกาลทางการเกษตร และการทำบุญถวายทานแก่ญาติต่าง ๆ บางเรื่องราวได้สืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้ เช่น การฟ้อนเงี้ยวฟ้อนเล็บ การทานก๋วยสลาก

ต่อมาจำนวนประชากรของอำเภอเชียงดาวเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยประชากรซึ่งมีสัญชาติไทยมาแต่เดิมและที่ได้มาในภายหลัง และประชากรที่ไม่มีสัญชาติ เนื่องจากอำเภอเชียงดาวเป็นอำเภอที่อยู่ติดชายแดนพม่าและมีเทือกเขาติดต่อกับจังหวัดต่าง ๆ ในภาคเหนือตอนบนและประเทศใกล้เคียง จึงมีการอพยพของชาวเขา ชาวพม่าไทยใหญ่ และจีนอพยพ จำนวนมาก รวมจำนวนประชากรชาวเขาเผ่าต่าง ๆ มีประมาณร้อยละ 40 ของประชากรทั้งหมด เมื่อเกิดการอพยพของประชากรและอัตราการเกิดของชนเผ่าเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้การตั้งถิ่นฐานจากเดิมซึ่งอยู่ 2 ฝั่งของแม่น้ำปิง ได้ขยายไปทุกพื้นที่ของอำเภอเชียงดาว มีการบุกรุกป่าสงวนซึ่งเป็นอยู่ดั้งเดิมก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย เป็นสังคมผสมผสานระหว่างชาวพื้นเมืองเดิมกับชนเผ่าต่าง ๆ นอกจากนั้นยังมีการอพยพเข้ามาของประชากรพื้นเมืองมาจากต่างอำเภอ ต่างจังหวัด ด้วยเหตุว่ายังมีทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์อยู่มาก

3. วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยมและความเชื่อ

วัฒนธรรม ประชากรในอำเภอ เชียงดาวได้รักษาวัฒนธรรมประเพณีของทางภาคเหนือไว้เช่นเดียวกับอำเภออื่น ๆ ของจังหวัดเชียงใหม่ เช่นการรับประทานข้าวเหนียว การพูดภาษาเมืองเหนือ การให้ความเคารพนับถือผู้สูงอายุ ใช้อักษรพื้นบ้านล้านนาเป็นสื่อในการเรียนที่วัด และมีดนตรีพื้นเมืองเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

ประเพณี

1. ประเพณีสงกรานต์ มีการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่อันเป็นที่เคารพ ซึ่งจะมีในช่วงเทศกาล

สงกรานต์ระหว่างวันที่ 12-15 เมษายน ของทุกปี เป็นประเพณีอันดีงามของชาวเหนือที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมา โดยถือว่าเป็นการให้อภัยซึ่งกันและกัน หากได้ล่วงเกินซึ่งกันและกันในรอบปีที่ผ่านมา

2. ประเพณีเดือนยี่เป็ง หรือประเพณีลอยกระทง ตรงกับวันเพ็ญเดือน 12 ของทุกปี จะมีการทำบุญตักบาตรที่วัดในตอนเช้า เวลากลางคืนจะมีการลอยกระทงตามแม่น้ำลำคลองใกล้บ้านตน และบางครั้งชาวบ้านจะร่วมกันจัดทำกระทงใหญ่ ประดับประดาอย่างสวยงาม แห่ประกวดแล้วเอาไปลอยน้ำ

3. ประเพณีเปรดพลี(เป้ตะพลี) หรือประเพณีเดือน 12 เหนือ ซึ่งตรงกับวันเพ็ญเดือน 10 ของทุกปีประชาชนที่มีญาติพี่น้องของตนเสียชีวิต จะไปทำบุญถวายอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติพี่น้องของตนโดยจะทำบุญถวายเครื่องไทยธรรมและฟิงเทศน์ ที่เรียกว่า” กัณฑ์เปรดพลี” ซึ่งมีจุดประสงค์ว่า วันเพ็ญเดือน 10 เป็นช่วงที่พระเจ้าเปิดโลกให้สัตว์ทั้งหลายได้ไปใช้ ชีวิตของตนตามอัธยาศัย ญาติพี่น้องจึงนิยมทำบุญอุทิศส่วนกุศลผลบุญไปให้

4. ประเพณีทานก๋วยสลาก (สลากภัตต์) นิยมถวายทานในช่วงใกล้ออกพรรษา เดือนกรกฎาคม ของทุกปี นิยมถวายทานกันเกือบทุกหมู่บ้าน เพราะถือว่าได้อานิสงส์ในการถวายทานมากจัดเป็นสังฆทานที่ไม่เจาะจงว่าผู้รับจะเป็นพระภิกษุ-สามเณรรูปใด

5. ประเพณีบวงสรวงดวงพระวิญญาณสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จะกระทำกันในวันที่ 25 มกราคม ของทุกปีที่สถูปเจดีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชราชานุสรณ์ บ้านเมืองาย ตำบลเมืองาย

ค่านิยม และความเชื่อของคนในสังคม

ประชาชนในอำเภอเชียงดาว ประมาณร้อยละ 88 นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 8 นับถือศาสนาคริสต์ ร้อยละ 3 นับถือศาสนาอิสลาม นอกนั้นนับถือผี ตามจารีตประเพณีของแต่ละชุมชน แต่ละครอบครัว ประชากรส่วนใหญ่มีจิตใจรักสงบ ชอบสันโดษตามอัตภาวะ

4. สภาพการจัดการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมในอำเภอ

ประชากรส่วนใหญ่มีการศึกษาอยู่ในระดับต่ำ ส่วนมากจบการศึกษาเพียงระดับประถมศึกษา แม้ปัจจุบันอำเภอเชียงดาวได้จัดให้มีการศึกษาทั้งสองทาง คือการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับด้านการกีฬา ลูกเสือ เนตรนารี และยุวกาชาด ได้มีการส่งเสริมให้ตั้งกองลูกเสือ เนตรนารี และกองยุวกาชาดขึ้นทุกสถานศึกษาทุกสังกัด จัดให้มีศูนย์ฝึกกีฬาขึ้นทุกตำบล ตำบลละ 1 แห่ง โดยขอรับการสนับสนุนด้านอุปกรณ์กีฬาจากกรมพลศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ มีการจัดการแข่งขันกีฬาระหว่างในระดับอำเภอขึ้นทุกปี มีการจัดตั้งสภาวัฒนธรรมอำเภอขึ้น เมื่อปี 2439 จัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมอำเภอขึ้น เมื่อปี 2540

มีความพยายามในการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรม สภาวัฒนธรรมระดับตำบลขึ้นในตำบล

เมืองนะ โดยการประสานงานของคณะครูโรงเรียนบ้านเมืองนะ ตำบลเมืองนะ โดยจะรวบรวมงานวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนเผ่าต่าง ๆ ในรูปบ้านของแต่ละเผ่า

การจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน

สถานศึกษาในอำเภอเชียงดาวรวมทุกสังกัดมีรายละเอียดดังนี้

ที่	สถานศึกษา/สังกัด	จำนวน โรงเรียน	จำนวน ห้องเรียน	จำนวน นักเรียน	จำนวน ครู	หมายเหตุ
1	โรงเรียนประถม/สปช.	43	527	11,526	464	
2	โรงเรียนมัธยมศึกษา/สศ	3	57	2,137	96	
3	โรงเรียนเอกชน/สช	5	36	1,211	62	
4	โรงเรียนตชด/กรมตำรวจ	1	15	240	12	
5	โรงเรียนปริยัติธรรมฯ/ศน.	1	5	106	6	
		53	640	15,220	640	

การศึกษานอกระบบโรงเรียน

ที่	กิจกรรมแหล่งความรู้	จำนวน ครู บุคลากร	จำนวน ห้อง / กลุ่ม	จำนวน ผู้ให้บริการ	หมายเหตุ
1	หลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ	1	1	30	
2	ศูนย์การศึกษาในเขตภูเขา	17	17	950	
3	การศึกษาทางไกล	24	52	1,780	
4	การศึกษาผู้ใหญ่สายอาชีพ	11	11	155	
	- ระยะสั้น	4	4	64	
	- กลุ่มสนใจ	7	7	91	
5	ห้องสมุดประชาชน	2	1	20	ผู้ให้บริการ/วัน
6	ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน	-	54	1,080	ผู้ให้บริการ/วัน

องค์กรทางศาสนา

1) จำนวนศาสนสถานทั้งหมด	รวม	78	แห่ง
(1) วัด	จำนวน	51	แห่ง
- วิสุคามสีมา	จำนวน	8	แห่ง
- สำนักสงฆ์	จำนวน	39	แห่ง
- ที่พักสงฆ์	จำนวน	4	แห่ง
(2) โบสถ์	จำนวน	26	แห่ง
- คาธอลิก	จำนวน	2	แห่ง
- โปรเตสแตนต์	จำนวน	24	แห่ง
2) ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์	จำนวน	2	แห่ง
3) โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ	จำนวน	1	แห่ง
4) โรงเรียนปริยัติธรรม (ธรรม/บาลี)	จำนวน	2	แห่ง
5) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด	จำนวน	7	แห่ง

6) ศาสนบุคคล(พุทธ)ทั้งหมด

(1) พระ	จำนวน	116 รูป
-มหานิกาย	จำนวน	100 รูป
-ธรรมยุติกนิกาย	จำนวน	16 รูป
(2) สามเณร	จำนวน	214 รูป

7) จำนวนประชาชนที่นับถือศาสนาต่าง ๆ

(1) พุทธศาสนิกชน	จำนวน	65,168 คน
(2) คริสต์ศาสนิกชน	จำนวน	5,924 คน
(3) อิสลามิกชน	จำนวน	1,481 คน
(4) อื่น ๆ	จำนวน	1,632 คน

5. การสาธารณสุข

มีโรงพยาบาลชุมชนประจำอำเภอ 1 แห่ง สถานีอนามัยตั้งอยู่ตามตำบลและหมู่บ้าน ในพื้นที่ 7 ตำบลจำนวน 9 แห่ง มีระบบประกันสุขภาพ 3 ประเภท คือประกันสุขภาพกลุ่มข้าราชการและลูกจ้างประจำ การประกันสังคม บัตรประกันสุขภาพ และกองทุนประกันสุขภาพถ้วนหน้า ครอบคลุมทุกคนที่มีสัญชาติไทย นอกจากนั้นองค์กรชุมชนในพื้นที่ได้จัดตั้งกลุ่มสมุนไพรพื้นบ้าน แพทย์แผนโบราณตามตำบลต่าง ๆ ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากโรงเรียนพยาบาลชุมชน และมีแนวโน้มจะจัดรวมกลุ่มกันมากขึ้น

6. ความรับผิดชอบของคนในชุมชนและกลุ่มชุมชน

ประชาชนในอำเภอเชียงดาวมีการจัดตั้งกลุ่มองค์กรขึ้นค่อนข้างมาก และมีระบบเครือข่ายช่วยเหลือกันกลุ่มที่มีการจัดตั้งและรวมตัวกันและรวมตัวกันอย่างเข้มแข็งเพื่อรักษาทรัพยากรป่าไม้ คือกลุ่มเครือข่ายชุมชนต้นน้ำปิง ปัจจุบันแยกระดับจัดตั้งกลุ่มรักษาป่าชุมชนดังนี้

- ระดับที่ 1 ป่าชุมชนที่จัดตั้งแล้วมีทั้งหมด 38 ป่า (38)
- ระดับที่ 2 ป่าชุมชนที่อยู่ในระหว่างการดำเนินการจัดตั้ง 10 ป่า (10 หมู่บ้าน)
- ระดับที่ 3 หมู่บ้านที่อยู่ในระหว่างเตรียมจัดตั้งป่าชุมชน 19 หมู่บ้าน

แนวโน้มการจัดตั้งกลุ่มเพื่ออนุรักษ์ ป่าไม้ น้ำ จะเพิ่มมากขึ้นเพราะสภาพป่าต้นน้ำปิงได้ถูกทำลายลงเป็นอย่างมาก กระทั่งความเป็นอยู่ของประชาชน ประกอบกับมีผู้นำตามธรรมชาติที่เข้มแข็งจำนวนมาก หมู่บ้านต่าง ๆ ได้เห็นประโยชน์จากป่า จากหมู่บ้านอื่นจึงรวมตัวกันมากขึ้น กลุ่มที่จัดตั้งแล้วจะมีกฎ ระเบียบของกลุ่มแตกต่างกันไปตามสภาพพื้นที่ ตามแนวคิดของกลุ่ม นอกจาก

นั้นในทุกหมู่บ้านจะมีกลุ่มองค์กรพื้นฐานที่เกิดขึ้น คือ กลุ่มพัฒนาสตรี กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเยาวชน เป็นต้น

การดำเนินงานจัดความสัมพันธ์เครือข่ายของกลุ่มมีกิจกรรมร่วมกันตลอดปี โดยการสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม กองทุนเศรษฐกิจชุมชน และมูลนิธิต่าง ๆ ทั้งในและต่างประเทศ ให้ความช่วยเหลือกลุ่มองค์กรที่เกิดขึ้นใหม่ คือเครือข่ายองค์กรคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งมีทุนเดิมอยู่ก่อนแล้วและรัฐบาลได้จัดตั้งกองทุนหมู่บ้านละ1ล้านบาท ก็จะเป็นการเสริมความเข้มแข็งของกลุ่มขึ้นอีก

ปัญหาและความขัดแย้งของกลุ่มองค์กรต่าง ๆ มีประเด็นความขัดแย้งทางความคิดที่ต่างกัันบ้าง และจากการพบปะทำกิจกรรมร่วมกันทำให้ความขัดแย้งลดลง คงเหลือแต่สภาพวัฒนธรรมประเพณีที่ต่างกัันระหว่างชนเผ่ากับชาวพื้นเมือง

7. ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการและระบบกรรมสิทธิ์

7.1 พื้นดิน

จากสภาพภูมิศาสตร์ พื้นดินมีลักษณะที่ราบระหว่างภูเขา ที่ราบสูงและสลับกันไป จากสภาพดั้งเดิมที่มีความสมดุลทางธรรมชาติสูงมาก ระหว่างป่าไม้ น้ำ พื้นดิน เนื่องจากมีพื้นที่หนาแน่นเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำปิง จึงอุดมสมบูรณ์มาก ลักษณะพื้นดินที่ถูกปกคลุมด้วยป่าไม้และมีความอุดมสมบูรณ์จากธรรมชาติ

ปัจจุบันเนื่องมาจากการบุกรุกของชนเผ่า ชนพื้นเมืองและนายทุนภายนอก ทำให้สภาพพื้นดินเปลี่ยนแปลงไปด้วย เกิดการพังทลายของหน้าดิน คุณภาพของดินเสื่อมโทรมลงไปมาก การใช้ประโยชน์จากพื้นดินจำแนกออกเป็นประเภทดังนี้

- (1) อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ อุทยาน ป่าไม้ต้นน้ำ
- (2) ใช้สำหรับการเกษตร ทำนา ทำไร่ ปลูกไม้ผล
- (3) ใช้ตั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ตลอดถึงโครงการอุตสาหกรรม
- (4) ที่รกร้างว่างเปล่าและมีกรรมสิทธิ์ที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์

สำหรับการถือครองกรรมสิทธิ์ในที่ดิน พื้นที่ทั้งหมด ประมาณ 2,179 ตาราง

กิโลเมตร โดยแยกเป็น

- พื้นดินที่อยู่ในเขตป่าสงวน อุทยาน ป่าต้นน้ำประมาณร้อยละ 65
- พื้นดินที่มีกรรมสิทธิ์ที่เป็นของบุคคลในพื้นที่อำเภอเชียงดาว ประมาณร้อยละ30
- พื้นดินที่มีกรรมสิทธิ์ที่เป็นของคนต่างอำเภอ นายทุนประมาณร้อยละ5

7.2 แหล่งน้ำ

แหล่งน้ำธรรมชาติที่เป็นแม่น้ำ ลำห้วยที่สำคัญคือ แม่น้ำปิง จากชายแดนพม่าทางทิศตะวันตกไหลผ่านมาทางทิศใต้และมีแม่น้ำบริวารที่เกิดจากยอดดอยในเทือกเขาต่าง ๆ ในพื้นที่อำเภอเชียงดาวไหลลงสู่แม่น้ำปิงที่สำคัญ คือ แม่น้ำป๋าม แม่น้ำซ็อน แม่น้ำแม่กะ แม่น้ำแม่เมะ เป็นต้น(แผนที่ประกอบ) มีเขื่อนที่สร้างเก็บกักน้ำในพื้นที่อำเภอเชียงดาวจำนวน 3 แห่งเป็นเขื่อนหินทิ้ง เขื่อนดิน ระบบการใช้น้ำเพื่อการเกษตร มีระบบชลประทานดั้งเดิม คือระบบเหมืองฝาย ในพื้นที่ตำบลเชียงดาว ตำบลเมืองนะ ตำบลทุ่งช้างพวง

การใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ -การอุปโภคมี 2 ลักษณะ คือหมู่บ้านที่ตั้งในชุมชนห่างไกลจากเทศบาล ใช้น้ำอุปโภคจากแหล่งน้ำธรรมชาติและระบบประปาหมู่บ้านเป็นส่วนใหญ่ ในเขตเทศบาลใช้ประปาของการประปาส่วนภูมิภาค

- เกษตรกรรมใช้แหล่งน้ำธรรมชาติในการเกษตรกรรม มีระบบชลประทานแบบดั้งเดิม และระบบที่พัฒนาโดยรัฐคือ เขื่อนเก็บน้ำ 3 แห่ง และคลองส่งน้ำ มีพื้นที่ทางการเกษตร ทำนา ทำไร่ สวนผลไม้ พืชผักล้มลุกต่าง ๆ ประมาณร้อยละ 20 ของพื้นที่ทั้งหมด และประชากรประกอบอาชีพทางการเกษตรร้อยละ 91

เนื่องจากทรัพยากรป่าไม้ถูกทำลายลงเป็นอย่างมาก กระทั่งปริมาณน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติ ประกอบกับการเพิ่มปริมาณของประชากร 2 ฝั่งแม่น้ำทำให้คุณภาพของน้ำลดลงไปด้วย ปัจจุบันมีชาวบ้านได้ร่วมจัดตั้งกลุ่มเพื่ออนุรักษ์แม่น้ำโดยเฉพาะหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ 2 ฝั่งแม่น้ำปิง ซึ่งจำนวนทั้งสิ้น 28 หมู่บ้าน ประมาณ 15 หมู่บ้านได้จัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์แม่น้ำปิง กิจกรรมที่ทำอย่างต่อเนื่อง คือการสืบชะตาแม่น้ำปิง

ธุรกิจอุตสาหกรรม ยังไม่มีแหล่งอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ในพื้นที่อำเภอเชียงดาว จะมีก็แต่อุตสาหกรรมในครัวเรือน อุตสาหกรรมขนาดย่อม อุตสาหกรรมท่องเที่ยว โดยเฉพาะการท่องเที่ยวล่องแพตามลำน้ำปิง

7.3 ป่าไม้และป่าชุมชน

ป่าไม้ในพื้นที่อำเภอเชียงดาว แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1) ป่าไม้ผลัดใบ ส่วนใหญ่มีสีเขียวตลอดปี เป็นการผลัดใบที่มีลักษณะช้า ๆ และยาวนาน ป่าสำคัญที่จัดอยู่ในประเภทนี้ได้แก่

- ป่าดงดิบ เป็นป่ารกทึบ มองดูเขียวชะอุ่มตลอดปี อยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ 1,000 เมตร พบในเขตตำบลเมืองนะ ตำบลเมืองนะ ตำบลปิงโค้ง พันธุ์ไม้มีค่า ได้แก่ ยาง จำปีป่า ตะเคียน ยมหอม ยมป่า

- ป่าสนหรือป่าสนเขา อยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ 700 เมตรขึ้นไป พบมากใน ตำบลเมืองนะ ตำบลเมืองคอง พันธุ์ไม้ที่สำคัญ ได้แก่ ไม้สน
- ป่าผลัดใบ เป็นป่าประกอบด้วยไม้ส่วนใหญ่ที่ผลัดใบพร้อม ๆ กันในฤดูแล้ง ป่าสำคัญที่จัดอยู่ในประเภทนี้ได้แก่
- ป่าไม้เบญจพรรณหรือป่าผลัดใบผสมผสานลักษณะเป็นป่าโปร่งมีไม้สักขึ้นปะปน พบมากในพื้นที่ตำบลเมืองนะ ตำบลปิงโค้ง พันธุ์ไม้ที่สำคัญ คือ ไม้สัก แดง ตะแบก เสลา เป็นต้น รวมถึงไม้ไผ่อีกหลายชนิด
- ป่าแดงหรือป่าแพะหรือป่าเต็งรัง พบมากในพื้นที่แห้งแล้ง ดินร่วนปนทรายหรือกรวดลูกรัง ความสมบูรณ์น้อย พบในพื้นที่ตำบลเชียงดาว ตำบลเมืองาย พันธุ์ไม้ประเภทนี้ได้แก่ เต็งรัง เหียงพาง

การจัดการป่าและการใช้ประโยชน์

1. การจัดการดูแลในภาครัฐ

พื้นที่อำเภอเชียงดาวประมาณร้อยละ 65 อยู่ในพื้นที่ป่าสงวนเขตอุทยาน โดยมีหน่วยงานของภาครัฐที่จัดการดูแลคืออุทยานแห่งชาติเชียงดาว หน่วยรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว ป่าไม้อำเภอเชียงดาว เขตป้องกันรักษาป่า หน่วยป้องกันไฟป่า อุทยานแห่งชาติศรีล้านนา

2. การจัดการดูแลในภาคเอกชน

จากผลกระทบของการตัดไม้ทำลายป่า ประชาชนในพื้นที่อำเภอเชียงดาวจึงได้รวมกลุ่มจัดตั้งเป็นป่าชุมชนในเขตพื้นที่หมู่บ้านต่างๆ เริ่มดำเนินการตั้งแต่ พ.ศ. 2535 มีกรรมการป่าชุมชน แต่ละแห่งมีกฎระเบียบที่ออกโดยคณะกรรมการ ปัจจุบันที่ดำเนินการจัดตั้งคณะกรรมการกฎระเบียบอยู่หลายหมู่บ้านรวมทั้งอยู่ในระหว่างการจัดตั้งเครือข่ายป่าชุมชนระดับอำเภอ บริหารโดยคณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนต้นแม่น้ำปิงอำเภอเชียงดาว จัดตั้งเมื่อ พ.ศ.2541 ทำให้เกิดประโยชน์อย่างมากแก่ประชาชนในอำเภอเชียงดาวตลอดจนส่วนรวมระดับจังหวัด ระดับประเทศเพราะเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำปิง ประโยชน์ที่ได้รับจากป่าที่ก่อให้เกิดรายได้ประจำแก่ชาวบ้านตลอดปี คือของป่าตามฤดูกาล เช่น หน่อไม้ เห็ด สมุนไพร น้ำผึ้ง เป็นต้น

8. สภาพทางเศรษฐกิจ

ภาคการเกษตร ประชากรร้อยละ 91 ประกอบอาชีพทางการเกษตรที่สำคัญคือ ข้าว ข้าวโพด กระเทียม ถั่วเหลือง พริก ยาสูบ ถั่วลิสง สวนผลไม้(ส้มโอ ส้มเขียวหวาน ลำไย ลิ้นจี่)

ปัจจัยการผลิตในภาคเกษตร

- ที่ดินร้อยละ 40 มีที่ดินเป็นของตนเอง นอกจากนั้นเป็นที่ดินเช่า มีป่าเสื่อมโทรม ที่บุกรุกใหม่คุณภาพของดินต้องพึ่งปุ๋ยเคมี ปุ๋ยธรรมชาติ

- แรงงานการประกอบอาชีพเกษตรกรรมขนาดใหญ่ ยังไม่มีการจ้างงานในปริมาณที่มาก ส่วนใหญ่เป็นการเกษตรในครอบครัว จ้างแรงงานเพิ่มเล็กน้อย ค่าแรงถูกใช้จ้างคนต่างด้าวที่อพยพมาจากพม่า

- งบประมาณ แหล่งงบประมาณส่วนใหญ่กู้มาจากรธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) และสหกรณ์การเกษตรอำเภอ การใช้ปุ๋ยธรรมชาติน้อยมาก ปัญหาที่เกิดขึ้นมาคือการใช้สารเคมีกำจัดแมลง ปุ๋ยเคมี จะเกิดผลกระทบต่อสุขภาพของเกษตรกร และคุณภาพของดิน

ผลผลิต ส่วนใหญ่จำหน่ายเป็นวัตถุดิบให้พ่อค้าคนกลางซึ่งมารับซื้อในพื้นที่ราคาตามฤดูกาล ซึ่งพ่อค้าคนกลางทำให้เกิดปัญหาทั่วไป คือราคาถูก ไม่คุ้มกับปัจจัยที่ลงทุนในการผลิต ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นหนี้ บางรายถึงกับล้มละลาย ต้องขายที่ดินที่อยู่อาศัยอพยพไปอยู่ที่อื่นๆ ทำให้เกษตรกรดั้งเดิมอยู่ไม่ได้ อาชีพการเกษตรจึงแปรเปลี่ยนมาอยู่ในกลุ่มของนายทุนทั้งในพื้นที่ และนายทุนนอกพื้นที่

กลุ่มองค์กรชาวบ้าน โดยเฉพาะกลุ่มแม่บ้าน ได้รวมกลุ่มแปรรูปสินค้าเกษตรเพิ่มมากขึ้น จำหน่ายในรูปสหกรณ์กลุ่มแม่บ้าน ที่รวมกลุ่มและมีผลผลิตในการแปรรูปออกจำหน่าย คือแม่บ้านตำบลเมืองยาง แม่่นะ หุ่นข้าวพวง เชียงดาว โดยใช้งบประมาณจากกองทุนภาครัฐและกองทุนของมูลนิธิเอกชน ปัญหาที่พบคือคุณภาพของสินค้าและตลาด ถ้ามีปริมาณเพิ่มมากขึ้น ต้องหาตลาดให้กว้างกว่าที่เป็นอยู่ซึ่งในเรื่องนี้รัฐยังไม่ได้ส่งเสริมเรื่องการตลาดเท่าที่ควร

9. สภาพปัญหาของชุมชนท้องถิ่น อำเภอเชียงดาว

9.1 ทางด้านเศรษฐกิจ การผลิตในระบบครอบครัวคือการรวมกลุ่มของชาวบ้านในการผลิต การแปรรูปเกิดปัญหาด้านคุณภาพของสินค้าและการตลาด ทำให้เป็นหนี้จากแหล่งเงินกู้ต่าง ๆ ประกอบกับวัฒนธรรมการใช้จ่ายเปลี่ยนแปลงไป ระบบเศรษฐกิจจะเข้าสู่กลุ่มทุนจากภายนอกเพิ่มมากขึ้น รายได้ของประชากรเฉลี่ย 8,000 บาท ต่อคนต่อปี

9.2 สังคมและวัฒนธรรม อำเภอเชียงดาวติดกับชายแดนพม่า มีชนเผ่า ชาวเขา ไทยใหญ่ ต่างด้าว ชาวจีนที่อพยพเข้ามาและสภาพเป็นทางผ่านไปอำเภออื่นๆ และผ่านไปยังจังหวัดเชียงราย และอยู่ในระหว่างการเชื่อมต่อกับวัฒนธรรมใหม่จึงเกิดปัญหาค่อนข้างมาก เช่น

- วัฒนธรรม ประเพณีของกลุ่มคนต่างกัน
- ยาเสพติด ตามบริเวณแนวชายแดน เป็นทางผ่านของยาเสพติด
- วัฒนธรรมแบบทุนนิยม เป็นการถ่ายทุนทางสังคม วัฒนธรรมที่มีมาแต่เดิม

9.3 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

- ป่าไม้ ดิน น้ำ อยู่ในสภาพที่แตกต่างจากที่อื่นๆ ในประเทศไทย ปัญหาสิ่งแวดล้อมในเขตเทศบาล ซึ่งเป็นชุมชนหนาแน่นเริ่มมีแนวโน้มจะรุนแรงขึ้น

9.4 ปัญหาอื่นๆ เช่น การอพยพเคลื่อนย้ายประชากรที่ไม่มีสัญชาติซึ่งมีอยู่สูงมาก ก่อให้เกิดปัญหาแรงงานต่างด้าว การเป็นพาหะของโรคติดต่อหลายชนิด ปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติจากชนพื้นเมืองเดิม

10. แนวโน้มการพัฒนาเชียงดาวโดยกระบวนการทางสังคม

ปี พ.ศ. 2535 ได้ก่อกำเนิดชาวบ้านรวมกลุ่มอนุรักษ์ป่าไม้ ภายใต้คณะกรรมการป่าชุมชนระดับหมู่บ้าน ตำบลและเครือข่ายระดับอำเภอ ได้เป็นตัวอย่างที่ดีให้กับส่วนราชการ ประชาชนในพื้นที่อำเภอเชียงดาวเป็นอย่างมาก แนวโน้มต่อไป ชาวบ้านที่มีลักษณะวัฒนธรรม อาชีพเดียวกันจะรวมกลุ่มกันเพิ่มขึ้นเช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มแพทย์แผนโบราณ ชมรมผู้สูงอายุ ชมรมครู กลุ่มเยาวชน กลุ่มกองทุนฯลฯ เป็นต้น ปัจจัยและเงื่อนไขที่สนับสนุนเรื่องนี้คือ

1.1 ผลสำเร็จของการตั้งกลุ่มแก้ปัญหาแบบพึ่งตนเอง แรกเริ่มจากกลุ่มรักษาป่า (ป่าชุมชน) จึงเป็นตัวอย่างที่ดีในการที่ชาวบ้านจะกลุ่มอื่นๆ เพิ่มขึ้น

1.2 พื้นที่อำเภอเชียงดาว องค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาสร้างเครือข่ายในพื้นที่ สร้างองค์ความรู้ให้กับประชาชนและมีกิจกรรมเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด

1.3 นโยบายของรัฐบาลที่เสริมสร้างความแข็งแกร่งให้แก่ชุมชน เช่น กองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาท การพักชำระหนี้เกษตรกร โครงการหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล

1.4 องค์กรทางการศึกษา ได้ปรับแนวคิดของครูให้หันมาสนใจเรื่องในท้องถิ่นมากขึ้น ในส่วนของสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเชียงดาวซึ่งรับผิดชอบการศึกษาขั้นพื้นฐานในระดับอำเภอ ได้ดำเนินโครงการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชียงดาว เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเชียงดาว โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน เปิดเวทีระดมปัญญา หาแนวทางแก้ไขแบบพึ่งพาตนเอง ซึ่งได้ผลรวดเร็วไปมาก

โดยสรุป ภาพรวมการพัฒนาเชิงควาต่อไป ปัจจัยอยู่ที่กลุ่มองค์กรชาวบ้านที่เกิดขึ้นอย่างมาก และมีเครือข่ายที่เข้มแข็งขึ้น หากข้าราชการของรัฐ ผู้นำท้องถิ่นสนับสนุน ก็จะเกิดผลเร็วขึ้นจะเป็นการพัฒนาฐานรากที่ส่งผลให้ “ชุมชนเข้มแข็ง”

ข้อมูลพื้นฐานชุมชนในเขตบริการของโรงเรียน

บริบทชุมชนในเขตบริการของโรงเรียนบ้านทุ่งหลุกสาขาบ้านปางแดง

ชุมชนในเขตบริการบ้านปางแดงเป็นหย่อมบ้านบริวารของบ้านทุ่งหลุก หมู่ที่ 9 ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ดังนั้นชุมชนในเขตบริการของโรงเรียนบ้านทุ่งหลุกสาขาบ้านปางแดง จึงมีเพียงหมู่บ้านเดียวคือ บ้านปางแดง

ประชากรในเขตชุมชน

ประชากรของชาวบ้านปางแดงส่วนใหญ่เป็นชาวเขาเผ่าปะห่อง มีลื้อและมุเซอปะปนอยู่บ้างเล็กน้อย จำนวนประชากรรวมทั้งสิ้น 815 คน แยกเป็นหญิง 419 คน ชาย 396 คน

เขตบริการบ้านปางแดง เป็นหย่อมบ้านทุ่งหลุก หมู่ที่ 9 ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเชียงดาวไปทางทิศตะวันออก ประมาณ 8 กิโลเมตร สภาพพื้นที่ของบ้านปางแดง เป็นพื้นที่ราบตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ เขตอุทยานแห่งชาติศรีลานนาและเขตป่าปฏิรูปฯ มีพื้นที่ประมาณ 3 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้านอื่นดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับเขตป่าสงวนแห่งชาติและบ้านปางมะเยา ตำบลปิงโค้ง อำเภอเชียงดาว

ทิศใต้ ติดกับเขตป่าสงวนแห่งชาติและบ้านท่าจีเหล็ก หมู่ 11 ตำบลเชียงดาว

ทิศตะวันออก ติดกับหมู่บ้านห้วยอีโก๋ หมู่ที่ 16 ตำบลเชียงดาว

ทิศตะวันตก ติดกับหมู่บ้านทุ่งหลุก หมู่ที่ 9 ตำบลเชียงดาว

ลักษณะภูมิประเทศของหมู่บ้านปางแดงแต่เดิมมีสภาพเป็นป่าดิบที่มีความอุดมสมบูรณ์ ต่อมาเมื่อผู้บุกรุกแผ้วถางทำลายและเข้ายึดครองทำให้สภาพป่ากลายเป็นป่าเสื่อมโทรม

ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการ และระบบกรรมสิทธิ์

1. ป่าไม้ แต่เดิมมีป่าไม้ธรรมชาติอยู่โดยรอบหมู่บ้าน แต่ปัจจุบันกลายเป็นป่าเสื่อมโทรมเนื่องจากการบุกรุกแผ้วถางเป็นที่ทำกินและที่อยู่อาศัย ในปี พ.ศ. 2542-2544 ทางราชการโดยสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมได้ปฏิรูปที่ดินในพื้นที่บ้านปางแดง ทำให้ผู้ที่เข้ายึดครองที่เป็นคนพื้นเมืองและมีทะเบียนราษฎรได้รับเอกสารสิทธิ์ สปก.4-01 แต่ส่วนใหญ่ยังใช้พื้นที่บุกรุกทั้งเขตป่าสงวนแห่งชาติและเขตอุทยานแห่งชาติศรีลานนา สรุปการถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดินบ้านปางแดงได้ดังนี้

- กรรมสิทธิ์ที่ดินในพื้นที่เขต สปก.4-01 7 เปอร์เซ็นต์
- บุกรุกพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ 52 เปอร์เซ็นต์

- บุกรุกทั้งเขตอุทยานแห่งชาติศรีลานนา 41 เปอร์เซ็นต์

2. น้ำ แหล่งน้ำที่ใช้ในหมู่บ้านปางแดงเป็นน้ำที่ได้จากลำห้วย คือห้วยหกและห้วยแม่จร โดยกลุ่มชาวเขาเผ่าปะห่องปางแดงในและปางแดงนอกใช้น้ำจากห้วยหกร่วมกัน ส่วนกลุ่มปางแดงนอกและบ้านมุเซอใช้น้ำจากห้วยแม่จร ร่วมกับคนพื้นเมืองบ้านทุ่งหลุก หมู่ 9 ตำบลเชียงดาว และบ้านแม่เตาะ หมู่ 11 ตำบลเชียงดาว

การใช้แหล่งน้ำดังกล่าว นอกจากใช้เพื่อการเกษตรแล้วยังใช้เพื่อการอุปโภคบริโภคโดยชาวเขาที่อาศัยในบ้านปางแดงทั้งหมด รวมทั้งโรงเรียนและวัดจะต่อท่อประปาจากขุนห้วยทั้งสองมาใช้ในการหมู่บ้าน วัดและโรงเรียน การใช้น้ำดังกล่าวใช้ได้ในช่วงเดือนมิถุนายน – กุมภาพันธ์ของปีถัดไป ในฤดูแล้งน้ำทั้งสองห้วยจะแห้งขอด ทั้งนี้เกิดจากการบุกรุกป่าในเขตอุทยานแห่งชาติ ศรีลานนาซึ่งเป็นพื้นที่ต้นน้ำ

ปัจจุบันชาวบ้านปางแดงเห็นความสำคัญของแหล่งน้ำ จึงเกิดการรวมกลุ่มกันเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากร เช่น กลุ่มปะห่องรักษ์ป่า จะพร้อมใจกันปลูกป่าในพื้นที่ต้นน้ำ พื้นที่อนุรักษ์ ในวันเข้าพรรษาทุกปี และมีการรวมกลุ่มกันอนุรักษ์ป่าชุมชน มีการจัดการป่าอย่างชัดเจน เช่น ป่าใช้สอย ป่าอนุรักษ์ ป่าปลูก แต่ละป่าจะมีคณะกรรมการคอยควบคุม ดูแล การขอใช้ไม้ในเขตป่าต่าง ๆ ต้องขออนุมัติจากคณะกรรมการเสียก่อน

ปัจจุบันชุมชนปางแดงได้ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ป่าอนุรักษ์ โดยเก็บของป่า เช่น เห็ดต่าง ๆ หน่อไม้ ใบตองตึง และพืชสมุนไพรต่าง ๆ เฉพาะใช้ในครัวเรือนเท่านั้น

สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

ชาวเขาบ้านปางแดงส่วนใหญ่ยังสร้างบ้านเรือนตามประเพณีเผ่าและความเชื่อของตน ชาวปะห่องจะสร้างบ้านเดี่ยวแบบบังกาโล มุงด้วยหญ้าคา พื้นฟากไม้ไผ่ ชาวเขามุเซอส่วนใหญ่จะมีฐานะดี จะสร้างบ้านแบบคนพื้นเมือง มีอุปกรณ์อำนวยความสะดวกเหมือนคนพื้นเมือง ส่วนเผ่าลือซอที่มีฐานะดีจะสร้างบ้านแบบคนพื้นเมือง แต่ที่ยากจนยังคงเป็นเอกลักษณ์แบบลือซอ คือสร้างบ้านติดกับพื้นดิน ฝาเป็นฟากไม้ไผ่ ส่วนหลังคายังมุงด้วยหญ้าคา

1. เส้นทางคมนาคมติดต่อกับภายนอก

บ้านปางแดงมีการคมนาคมสะดวกสบาย ถนนจากบ้านทุ่งหลุกถึงบ้านปางแดงเป็นถนนลาดยางตลอดระยะทางจากหมู่บ้านหลัก 5 กิโลเมตร ส่วนถนนเข้าหมู่บ้านปะห่องปางแดงในยังคงเป็นทางธรรมชาติหรือทางเกวียนอยู่

2. สภาพการศึกษา

ประชากรในพื้นที่บ้านปางแดงส่วนใหญ่ไม่ได้รับการศึกษา มีเป็นส่วนน้อยที่ได้รับการศึกษาแบบเร่งรัดโดยครูในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ คือ โรงเรียนบ้านทุ่งหลุก สาขาปางแดง ตั้งอยู่ในบริเวณหมู่บ้านปางแดง เปิดทำการสอนตั้งแต่อนุบาล 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวนครูในโรงเรียนทั้งสิ้น 6 คน ทั้ง 6 คน ไม่ใช่คนในพื้นที่ แต่มีครูที่พักนอนที่โรงเรียน 1 คน โรงเรียนนี้ไม่มีผู้บริหารประจำ เนื่องจากเป็นโรงเรียนสาขาของโรงเรียนบ้านทุ่งหลุก จึงต้องอาศัยผู้บริหารของโรงเรียนบ้านทุ่งหลุกในด้านของการดำเนินงานต่าง ๆ รวมถึงการติดต่อสื่อสารระหว่างโรงเรียนและหน่วยงานบังคับบัญชา

3. ด้านสาธารณสุข

เนื่องจากการคมนาคมสะดวก การรักษาพยาบาลยามเจ็บป่วยจึงใช้บริการของแพทย์แผนปัจจุบันที่ตัวอำเภอเชียงดาว และโรงพยาบาลเชียงดาว บางส่วนมาขอรับบริการที่โรงเรียน เช่น ยาสามัญประจำบ้าน อุบัติเหตุ หรือการปฐมพยาบาล เป็นต้น

4. วัฒนธรรมและประเพณี

เนื่องจากบ้านปางแดงเป็นที่รวมกลุ่มชนหลายเผ่า ต่างมีวัฒนธรรมประเพณีที่ต่างกัน นับถือลัทธิ ศาสนาต่างกัน และเป็นชาวเขาอพยพหนีสงครามจากประเทศเพื่อนบ้านมา ทำให้ประเพณีต่าง ๆ สูญหาย ขาดคนสืบทอด เท่าที่ยังคงมีคนสืบทอดอยู่คือ การฟ้อนดาบ ฟ้อนเจิงแบบปะห่อง ประเพณีการทำบุญของชาวบ้านที่ปางแดง โดยเฉพาะเผ่าปะห่องจะคล้ายคนพื้นเมือง เนื่องจากนับถือพุทธศาสนาเหมือนกัน ต่างจากคนพื้นเมืองในด้านภาษาและการแต่งกายเท่านั้น

5. ศาสนา และความเชื่อ

ชาวบ้านปางแดงจะนับถือ 2 ศาสนา คือ ศาสนาพุทธ และศาสนาคริสต์ กลุ่มที่นับถือศาสนาพุทธยังคงผสมผสานระหว่างศาสนาพุทธกับผีและผีสาว นางไม้ ยังมีการบวงสรวง เช่น ไห้วพระภูมิ เจ้าที่ ผีป่า ผีขุนน้ำกันอยู่ ส่วนที่นับถือคริสต์จะไม่เช่นไหว้ในสิ่งที่กล่าวกันมา จะยึดมั่นในพระเยซูคริสต์องค์เดียว

6. การปกครอง

การปกครองที่เป็นทางการจะขึ้นตรงต่อผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 9 แต่ในกลุ่มชนเผ่ายังคงให้ความเคารพนับถือผู้นำเผ่าของตนอยู่ ทั้งทางด้านการพัฒนาและปกครอง ในชนเผ่า การตัดสินเรื่องราวในหมู่บ้านจะใช้รูปแบบคณะกรรมการหมู่บ้านหรือชนเผ่า

ชุมชนแต่ละเผ่าจะมีระเบียบ ข้อปฏิบัติและบทลงโทษที่แตกต่างกัน เช่น การลักลอบได้เสีย ทั้งสองฝ่ายจะถูกไล่ออกนอกชนเผ่าทันที หรือหากเป็นกรณีที่ไม่ร้ายแรงอาจมีการปรับไหมและนำสินไหมนั้นมาสมทบในกองทุนของหมู่บ้าน หากเป็นคดีก็จะถูกดำเนินจากทางเจ้าหน้าที่บ้านเมืองเหมือนกรณีบุกรุกป่าที่ได้กล่าวมาแล้ว

7. ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและกลุ่มชุมชน

ชาวเขาในกลุ่มชนเผ่าของตนจะช่วยเหลือค้ำจุนกันเป็นอย่างดี ในกลุ่มปะห่องจะมีระเบียบแนวปฏิบัติต่าง ๆ ก่อนข้างชัดเจนกว่าเผ่าอื่น สืบเนื่องจากการจัดตั้งกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เช่น กลุ่มเยาวชนปะห่อง กลุ่มสหกรณ์ผู้ปลูกข้าวโพด เป็นต้น เวลามีปัญหาในการดำเนินกิจกรรมคณะกรรมการในกลุ่มจะร่วมกันแก้ไข

ชาวปะห่องเป็นชาวเขาที่มีความสามัคคีกันในกลุ่มชนเผ่าและเครือญาติ การงานในครอบครัวและในสังคมคนในหมู่บ้านจะช่วยกันทำงานจนสำเร็จ ในการทำงานด้านการเกษตร ชาวปะห่องจะช่วยเหลือกันในด้านแรงงาน หรือลงแขกกันจนงานประสบผลสำเร็จเป็นราย ๆ ไป

สภาพเศรษฐกิจ

การประกอบอาชีพของชาวบ้านปางแดงร้อยละ 95 ปลูกข้าวโพดและถั่วเป็นอาชีพหลัก โดยอาศัยพื้นที่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติและอุทยานแห่งชาติ

การจำหน่ายผลผลิตของชาวบ้านปางแดง จะจำหน่ายให้กับพ่อค้าคนกลางที่ผูกขาดกับชาวบ้านมาเป็นเวลากว่า 15 ปี ทำให้ไม่มีโอกาสกำหนดราคาสินค้าของตน

นอกจากจำหน่ายผลผลิตสินค้าทางการเกษตรแล้ว สตรีปะห่องจะประดิษฐ์ของที่ระลึกหรือสินค้าชาวเขาต่าง ๆ เช่น หมวกชาวเขา กำไลชาวเขา ผ้าถุง เสื้อชาวเขา จำหน่ายให้นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมวัฒนธรรมประเพณีของชาวเขา เป็นการสร้างรายได้เสริมให้แก่ครอบครัวอีกทางหนึ่ง

ประวัติชุมชนบ้านปางแดง

บ้านปางแดงเป็นหย่อมบริวารของบ้านทุ่งหลุก หมู่ที่ 9 ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเชียงดาวไปทางทิศตะวันออก ประมาณ 8 กิโลเมตร สภาพเดิมของหย่อมบ้านเป็นป่าดิบ เป็นเส้นทางเดินเท้าระหว่างอำเภอเชียงดาวกับอำเภอพร้าว และผู้คนทั้ง 2 อำเภอ ใช้เส้นทางเดินป่าสายนี้เรื่อยมา จนกระทั่งกรมทางหลวงได้สร้างเส้นทางปิงโค้ง-พร้าว เส้นทางเดินป่าสายนี้จึงเลิกใช้ไปโดยปริยาย

ในอดีต เมื่อคนทั้งสองอำเภอเดินทางไปมาหาสู่กัน มักจะมาหยุดพักที่กระท่อมของแม่ฮ้อยแดง ซึ่งได้หักร้างทางพงปลูกพืชไร่ คนทั้งหลายจึงเรียกกันติดปากว่า “ปางฮ้อยแดง หรือ ปางแดง” ในที่สุด

ต่อมาประมาณ พ.ศ. 2523 ชาวเขาเผ่าลีซอได้เข้ามาซื้อที่ดินแถบนี้ซึ่งมีเอกสารสิทธิ์ นส.3 ก. และชักชวนชาวเขาเผ่าอื่น ๆ เข้ามาอยู่ด้วย เช่น เผ่าปะหรง ซึ่งอพยพมาจากตำบลม่อนปิ่น อำเภอฝาง จากอำเภอแม่ฮาด อำเภอไชยปราการ จนเป็นชาวเขากลุ่มใหญ่ที่สุด

ปี 2528 ทางศูนย์พุทธธรรมหนองฮ่อ อำเภอเมืองเชียงใหม่ ได้มาตั้งโรงเรียนอาสาสอนเด็กชาวเขาที่นี่และได้ตั้งชื่อโรงเรียนว่า “โรงเรียนพุทธธรรมชาวเขา” และโอนให้อยู่ในความดูแลของมูลนิธิเด็ก และเปลี่ยนชื่อเป็น “ศูนย์อาสาพัฒนาเยาวชนบ้านปางแดง” ต่อมาจึงโอนเป็นโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ชื่อ “โรงเรียนบ้านทุ่งหลุก สาขาบ้านปางแดง”

เนื่องจากชาวบ้านปางแดงเป็นกลุ่มชาวเขาอพยพที่มาจากหลายแห่งและหลายเผ่า จึงเกิดปัญหาการบุกรุกป่าสงวนแห่งชาติ ในปี พ.ศ.2532 ได้เกิดกรณีจับกุมชาวปะหรงบ้านปางแดงขังคุกในข้อหาหลบหนีเข้าเมืองและบุกรุกป่าสงวนแห่งชาติ ถึงถูกพิพากษาคัดสินจำคุกนาน 3 ปีเศษ และกรณีเดียวกันกลุ่มปะหรงบ้านปางแดงนอก 100 คน ถูกจับกุมในข้อหาเดียวกันแต่ถูกจำคุกเพียง 100 วัน เนื่องจากการจับกุมมิชอบด้วยบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร

สภาพปัญหาของชุมชนบ้านปางแดง

1. ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ

ชาวเขาที่บ้านปางแดงจะประสบปัญหาด้านเศรษฐกิจทุกครัวเรือน เนื่องจากส่วนใหญ่มีอาชีพทางการเกษตรที่ต้องกู้เงินมาลงทุนทำการเกษตรแล้วหักผลผลิตใช้หนี้ เงินที่เหลือจากการใช้หนี้ก็ไม่เพียงพอที่จะลงทุนต่อ ก็ต้องกู้เงินต่อ ในรอบปี 2544 ชาวปะหรงปางแดงใน 45 ครัวเรือน จำหน่ายข้าวโพดทั้งหมด 1,300,000 บาท (หนึ่งล้านสามแสนบาท) แต่ต้องนำไปชำระหนี้เสีย 600,000 บาท คงเหลือเงิน 700,000 บาท ซึ่งเฉลี่ย 45 ครัวเรือน คงเหลือเงินเพียงครัวเรือนละ 10,000 บาทเศษเท่านั้น ซึ่งไม่เพียงพอกับการใช้จ่ายทั้งปี

2. ปัญหาทางด้านสังคมและวัฒนธรรม

ชาวบ้านปางแดง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวเขาที่ไม่มีสัญชาติ ไม่มีสิทธิ์ในการออกเสียงเลือกตั้งผู้นำองค์กรท้องถิ่น ดังนั้น จึงไม่ค่อยได้รับความช่วยเหลือใด ๆ จากองค์กรของรัฐในท้องถิ่น

ในด้านวัฒนธรรมชาวบ้านปางแดงเป็นชนเผ่าที่อพยพมาจากประเทศเพื่อนบ้าน วัฒนธรรมประเพณีบางอย่างขาดคนสืบทอด นอกจากนั้นยังถูกประเพณีของไทยครอบงำวิถีชีวิตเกือบทั้งหมด

3. ปัญหาด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

เดิมป่าบริเวณบ้านปางแดงเป็นป่าสมบูรณ์ แต่จากการที่มีผู้บุกรุกแผ้วถางป่าเป็นที่ทำกิน ทำให้สภาพป่าเป็นป่าเสื่อมโทรม เกิดปัญหาการชะล้างหน้าดินในฤดูฝน เมื่อที่ดินที่เคยใช้ทำการเกษตรเสื่อมสภาพลง จึงเกิดการถางป่าทำไร่เลื่อนลอยออกไปเรื่อย ๆ

บริบทชุมชนในเขตบริการของโรงเรียนบ้านแม่ป๋าม

ชุมชนในเขตบริการ

ชุมชนในเขตบริการของโรงเรียนบ้านแม่ป๋ามประกอบด้วย 2 หมู่บ้าน ในตำบลปึงโค้ง อำเภอเชียงดาวดังนี้ คือ บ้านแม่ป๋ามใน หมู่ที่ 3 และบ้านแม่ป๋ามนอก หมู่ที่ 12

1. สภาพพื้นที่

ชุมชนในเขตบริการโรงเรียนบ้านแม่ป๋าม ตั้งอยู่ห่างตัวอำเภอเชียงดาวประมาณ 22 กิโลเมตร สภาพพื้นที่ของบ้านแม่ป๋าม เป็นที่ราบระหว่างหุบเขาโดยผาแดง มีลำน้ำป๋าม ไหลผ่าน อยู่สูงจากระดับน้ำทะเล 480 เมตร มีอาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้านอื่นดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับเขตอุทยานแห่งชาติศรีล้านนา

ทิศใต้ ติดกับหมู่บ้านแม่มะกู่ หมู่ที่ 12 ตำบลปึงโค้ง

ทิศตะวันออก ติดกับเขตอุทยานแห่งชาติศรีล้านนา

ทิศตะวันตก ติดกับเขตสวนป่าแม่เนาอ้อย

สภาพดินฟ้าอากาศ ฤดูหนาวอากาศจะหนาวเย็นเป็นผลดีต่อการเกษตรด้านการปลูก ส้ม และการปลูกกระเทียม

2. สภาพการปกครองและสังคม

สภาพทางสังคมบ้านแม่ป๋าม ซึ่งเป็นคนไทยพื้นเมืองมีความเป็นอยู่แบบครอบครัว ขยาย อยู่กับแบบพี่น้อง มีความห่วงใยเอื้ออาทร ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เช่น การเอามือ (ช่วยกันทำงานของผู้อื่นจนเสร็จเป็นเรื่องๆ เป็นครั้งคราว เช่น การเอามือปลูกข้าว ฯลฯ) การเยี่ยมผู้ป่วยในหมู่บ้าน การช่วยเหลือแบ่งปันสิ่งของให้ผู้ด้อยโอกาสทุกหลังคาเรือน ในหมู่บ้านยอมรับในตัวผู้นำ เชื่อฟังผู้อาวุโส ดังนั้น จึงไม่มีการทะเลาะวิวาทและลักเล็กขโมยน้อยในหมู่บ้าน

ในด้านการปกครอง มีการปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ สมาชิกอบต. 2 คน ผู้ใหญ่บ้าน 1 คน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 2 คน นอกจากนั้นในหมู่บ้านยังมีการแบ่งหมวดหมู่เพื่อกำหนดกิจกรรมการพัฒนาภายในของหมู่บ้าน ซึ่งเรียกว่า “คุ้ม” ถึง 6 คุ้ม หรือ 6 หมวด

ในส่วนของผู้ใหญ่บ้าน จะมีทั้งผู้นำตามธรรมชาติที่ชาวบ้านเคารพเชื่อถือ และผู้นำโดยตำแหน่ง ซึ่งต่างก็มีภาวะผู้นำในตัวที่ยอมรับความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

3. วัฒนธรรมและประเพณี ศาสนาและความเชื่อ

ประชากรในหมู่บ้านยึดมั่นในศิลปะแบบล้านนา ซึ่งได้สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เช่น ศิลปะด้านดนตรีพื้นเมือง (สะล้อ ซอ ซึง) ศิลปะด้านศิลปกรรม การทำเครื่องไทยทาน (ครัวตาน) การสร้างที่อยู่อาศัย กาแล การทำเครื่องบายศรีสู่ขวัญ

ประเพณีที่ชาวบ้านยึดมั่นปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงทุกวันนี้ ได้แก่ ประเพณีปี
ใหม่เมือง (สงกรานต์) ประเพณียี่เป็ง (ลอยกระทง) ประเพณีตานก๋วยสลาก ประเพณีตาน
ข้าวใหม่ ประเพณีมัดมือ ประเพณีเลี้ยงผีฝ่าย

ศาสนา และความเชื่อ ชาวบ้านแม่ป๋ามนับถือศาสนาพุทธ มีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจ
ของผู้คนในหมู่บ้าน นอกจากนี้ ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับผีในเรื่องบางอย่าง เช่น ผีฝ่าย เช่นเชื่อว่าถ้า
ทำพิธีเลี้ยงผีฝ่ายแล้วจะให้น้ำทำอุดมสมบูรณ์ ฝ่ายจะไม่พัง เชื่อว่าถ้าทำการ มัดมือตามประเพณี
ในเดือน 9 เหนือ จะทำให้อายุยืนยาวปราศจากเคราะห์กรรม เป็นต้น

4. สภาพการจัดการศึกษา

ประชากรส่วนใหญ่ของบ้านแม่ป๋ามจบการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนปลายถึง
มัธยมศึกษาตอนต้น ปัจจุบันในบ้านแม่ป๋ามมีโรงเรียนในสังกัดคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่ง
ชาติ เปิดทำการสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวนครูในโรงเรียนทั้งสิ้น 6 คน
เป็นคนในพื้นที่ 3 คน ผู้บริหารเป็น 1 ใน 3 ที่เป็นคนในพื้นที่ ส่วนที่เหลืออีก 3 คน แม่ไม่ใช้
คนในพื้นที่แต่ก็พักค้างที่โรงเรียนตั้งแต่วันจันทร์-ศุกร์

5. ด้านสาธารณสุข

เนื่องจากการคมนาคมสะดวก การรักษาพยาบาลเจ็บป่วยจึงใช้บริการของแพทย์
แผนปัจจุบันที่ตัวอำเภอเชียงดาว และโรงพยาบาลเชียงดาว

6. ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการและระบบกรรมสิทธิ์

6.1 ป่าไม้ ตามลักษณะภูมิศาสตร์หมู่บ้านแม่ป๋ามตั้งอยู่กลางหุบเขามีน้ำแม่ป๋ามไหล
ผ่าน ดังนั้นบริเวณโดยรอบหมู่บ้านจึงเป็นป่า ซึ่งแยกออกเป็น

1) เขตป่าสงวนเป็น ป่าสักอยู่ทางทิศใต้และทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ซึ่งอยู่ในความ
รับผิดชอบของรัฐบาล

2) เขตป่าอุทยานแห่งชาติศรีล้านนา เป็นป่าไม้เบญจพรรณ มีไม้เบญจพรรณ ไม้เต็งรัง
แดง ประดู่ สัก พลอง และไผ่บง ไผ่ชาง อยู่ทางทิศตะวันออกและทิศเหนือของหมู่บ้าน ป่านี้อยู่ใน
ความดูแลของเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติศรีล้านนา (อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่)

3) ป่าชุมชน อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของหมู่บ้าน ตั้งแต่บริเวณอ่างเก็บน้ำห้วย
มะแห่นขึ้นไป มีเนื้อที่ประมาณ 500 ไร่ ป่านี้อยู่ในหมู่บ้านแม่ป๋ามร่วมกันดูแล มีการตั้งกฎป่าชุมชน
ห้ามตัดไม้ทุกชนิด

ป่าไม้ทั้ง 3 ลักษณะอยู่ในความดูแลของเจ้าหน้าที่แต่ละหน่วยงานและชุมชน โดยชุมชนเป็น
หลักในการรักษาทรัพยากรป่าไม้ไม่ให้มีการเผาถางป่าเพื่อทำการเกษตร ถ้ามีการฝ่าฝืน ผู้ใหญ่บ้าน
คณะกรรมการหมู่บ้านจะจับส่งเจ้าหน้าที่ ซึ่งประชากรในหมู่บ้านก็ให้ความเคารพต่อกฎระเบียบของ

บ้านเป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังดูแลไม่ให้บุคคลภายนอกเข้ามาตัดไม้ทำลายป่าอีกด้วย ป่าไม้ของบ้านแม่ป๋ามจึงยังคงมีความอุดมสมบูรณ์

ในด้านการใช้ประโยชน์จากป่าของหมู่บ้านแม่ป๋ามนั้น ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากป่าดังนี้

1. แหล่งเชื้อเพลิง โดยราษฎรในหมู่บ้านจะไปหาไม้ที่ตายแล้วในป่านำมาทำฟืนใช้ในการหุงต้ม แต่ในปัจจุบันราษฎรในชุมชนร้อยละ 80 ใช้แก๊สในการหุงต้ม เหลือราษฎรที่ยังคงใช้ฟืนถ่าน เพียงร้อยละ 20

2. เป็นแหล่งอาหารของชุมชน ได้แก่ เห็ดป่า ผักหวาน ผักกูด ไข่มดแดง หน่อไม้ เป็นต้น

3. เป็นแหล่งสมุนไพรขนาดใหญ่ของชุมชน เช่น กล้วยาอดปล้อง ลูกเดือยหิน เปล้าใหญ่ ฯลฯ

4. เป็นแหล่งรายได้ให้แก่ราษฎรในชุมชน เช่น นำผลิตผลจากป่า เช่น ผักหวาน เห็ดป่า ไข่ไก่ ไปขายเป็นรายได้

6.2 น้ำ แหล่งน้ำธรรมชาติในหมู่บ้านแม่ป๋ามเป็นลำห้วยเล็กๆ ที่มีน้ำไหลตลอดปี ได้แก่ ห้วยป่าไร่และห้วยน้ำอุ่นแม่จร นอกจากนี้ก็ยังมีการสร้างฝายแม่ป๋าม และอ่างเก็บน้ำห้วยมะแพนเพื่อใช้ประโยชน์ในการเกษตรกรรมของหมู่บ้าน

7. เส้นทางคมนาคมติดต่อกับภายนอก

บ้านแม่ป๋ามมีการคมนาคมสะดวกสบาย ถนนจากบ้านแม่ป๋ามถึงตัวอำเภอเป็นถนนลาดยางโดยตลอด

8. สภาพเศรษฐกิจ

สภาพเศรษฐกิจของชาวบ้านแม่ป๋ามมีลักษณะเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียง ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งมีถึงร้อยละ 98 ส่วนอาชีพอื่นได้แก่ ค้าขาย รับจ้าง รับราชการ มีเพียงร้อยละ 2 อาชีพหลักของประชากรคือการทำนา หลังจากเก็บเกี่ยวแล้วจะปลูกกระเทียม ผักกาดขาวหรือกะหล่ำ แตงกวา 2 ครั้งติดต่อกัน จะสลับสับเปลี่ยนหมุนเวียนตลอดทั้งปี นอกจากนี้ที่สวน ไร่ ของเกษตรกรก็จะมีการปลูกผัก ผลไม้ เช่น ลำไย ส้มโอ ส้มเขียวหวาน แล้วยังปลูกมะเขือเปราะ พริกเขียว สลับกับไม้ยืนต้น ซึ่งจะให้ผลตลอดทั้งปี

ภาวะเศรษฐกิจของชาวบ้านแม่ป๋ามพอแยกแยะได้ดังนี้

ฐานะดี ประมาณ 20%

ฐานะปานกลาง ประมาณ 70%

ฐานะยากจน ประมาณ 10%

ชาวบ้านที่ยากจนเกิดจากการกู้เงินไปสร้างบ้าน และลงทุนทางการเกษตร

ในหมู่บ้านมีการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือกันหลายกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรตำบลปึงโค้ง กองทุนแก้ไขความยากจนประจำหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ปีกาญนาภิเชก กลุ่มกองทุนเงินล้าน

9. สภาพปัญหาของชุมชนบ้านแม่ป๋าม

9.1 ปัญหาเศรษฐกิจซึ่งมาจากอาชีพอื่นเกษตรกรรมของหมู่บ้าน ซึ่งปัญหาที่พบมากได้แก่ ค่าพันธุ์พืช ค่าปุ๋ย ค่ายา หรือสารเคมีมีราคาแพง ส่งผลให้ต้นทุนในการผลิตสูง ในขณะที่ราคาผลผลิตตกต่ำ

9.2 ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ดินซึ่งเสื่อมสภาพ เนื่องจากการใช้สารเคมีในการกำจัดวัชพืชและศัตรูพืช

บริบทชุมชนในเขตบริการของโรงเรียนบ้านเมืองนะ

1. ประวัติชุมชนบ้านเมืองนะ

บ้านเมืองนะติดกับเส้นทางเดินทัพสายสำคัญในสมัยกรุงศรีอยุธยาทั้งฝ่ายไทยและฝ่ายพม่า อยู่ห่างจากเขตแดนไทยพม่า (จากฝั่งประเทศไทย) ประมาณ 1.5 กิโลเมตร สำหรับประวัติการก่อตั้งบ้านเมืองนะ ยังไม่มีผู้ใดทราบแน่ชัดว่าใครหรือกลุ่มชนไหนเป็นผู้ก่อตั้งขึ้นและสันนิษฐานว่าก่อตั้งในปีใด แต่ดูจากหลักฐานของหมู่บ้านและโบราณสถานในหมู่บ้านคือ ถ้าเมืองนะ สันนิษฐานได้ว่าหมู่บ้านเมืองนะอาจจะตั้งขึ้นตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยายังรุ่งเรืองอยู่ เพราะถ้าแห่งนี้ตามประวัติศาสตร์เคยเป็นสถานที่ที่กองทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเดินทางจากกรุงศรีอยุธยามาที่เชียงใหม่และทรงพักที่เชียงใหม่เพื่อสักการะพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ตั้งอยู่ที่บ้านเมืองงาย หมู่ที่ 2 ตำบลเมืองงาย อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ จากเมืองงายได้ทรงเสด็จยกทัพผ่านบ้านเมืองนะเข้าสู่เขตทุ่งแก้ว (ขณะนี้อยู่ในเขตประเทศพม่า) เพื่อจะไปตีเมืองอังวะที่แข็งเมืองไม่ยอมเป็นประเทศราชต่อกรุงศรีอยุธยา แต่พระองค์ทรงประชวรด้วยไข้ทรพิษ แม่ทัพนายกองจึงยกทัพกลับและหาที่พักฉุกเฉินที่ถ้าเมืองนะ เพราะติดกับเส้นทางเดินทัพ จากการสังเกตสภาพของหินที่ถูกทำลายที่ปากถ้ำและหินที่นำมาทำเป็นทางเดินขึ้นลงมีการสึกกร่อนทางธรรมชาติ คำนวณอายุประมาณเป็นร้อยๆ ปี จึงมีสภาพอย่างที่ปรากฏ ดังนั้นจึงมีผู้อาวุโสในหมู่บ้านหลายท่านสันนิษฐานว่า บ้านเมืองนะน่าจะเป็นหมู่บ้านที่ตั้งขึ้นตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา

สำหรับการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน ประมาณว่าบ้านเมืองนะได้ตั้งถิ่นฐานขึ้นมาพร้อมกับการสร้างนครเชียงใหม่ เมื่อ 700 ปีล่วงมาแล้ว โดยมีการอพยพถิ่นฐานของชนเผ่าไทยใหญ่จากประเทศพม่า

บริเวณพื้นที่เมืองสาต เมืองปิ่น โป่งป่าแหม ซึ่งในสมัยก่อนประเทศพม่าเกือบครึ่งหนึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของพวกไทใหญ่ ต่อมาเกิดการอพยพของชาวเขาเผ่ามูเซอและจีนฮ่อ อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพิ่มเติมร่วมกับไทใหญ่ และก่อตั้งบ้านเรือนเป็นปึกแผ่นในหมู่บ้านเมืองนะนับตั้งแต่นั้นมา

ปัจจุบันมีการติดต่อนับเครือญาติระหว่างไทใหญ่บ้านเมืองนะกับไทใหญ่ในประเทศพม่าอย่างต่อเนื่อง มีหลักฐานปฐนียสถานที่ชุมชนบ้านเมืองนะได้ก่อตั้งขึ้น เช่นวัดเก่าแก่ในหมู่บ้านเจียจันทร โดยมีโบสถ์ที่ปรากฏเป็นร่องรอยการก่อสร้างตรงที่ตั้งสำนักงานอนุรักษ์ป่าไม้บ้านเมืองนะ ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกบ้านเมืองนะทุกวันนี้ นอกจากนี้ก็มีพระธาตุจอมเวะที่ไหล่เขาทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน

ในส่วนของการตั้งชื่อบ้านเมืองนะ มีตำนานเล่าว่าในสมัยพุทธกาลได้มีช้างนำเอาลูกมะนะทองคำไปถวายพระพุทธเจ้าที่เสด็จไปพักที่บ้านเมืองนะบนภูเขาทางทิศตะวันออก ภายหลังชาวบ้านได้ก่อสร้างพระธาตุขึ้นที่ตรงนั้น เพื่อเป็นสักการบูชา โดยตั้งชื่อพระธาตุว่า “พระธาตุจอมเวะ” และตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านเมืองนะ”

2. สภาพพื้นที่

โรงเรียนบ้านเมืองนะตั้งอยู่ทางทิศเหนือของอำเภอเชียงดาว ระยะทางห่างจากอำเภอเชียงดาว ประมาณ 52 กิโลเมตร ตามถนนโชตนา (เชียงใหม่-ฝาง) หรือทางหลวงหมายเลข 1178 ตรงกิโลเมตรที่ 72 ผ่านบ้านเมืองงาย บ้านแม่จา บ้านทุ่งข้าวพวง บ้านห้วยเป้า บ้านห้วยไส้ บ้านโละป่าหาญ บ้านนาห้วย บ้านรินหลวง ถึงบ้านเมืองนะ มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า

ทิศใต้ ติดต่อกับบ้านโป่งอ่าง หมู่ที่ 3 ตำบลเมืองนะ อำเภอเชียงดาว

ทิศตะวันตก ติดต่อกับบ้านอรุโณทัย หมู่ที่ 10 ตำบลเมืองนะ อำเภอเชียงดาว

ทิศตะวันออก ติดต่อกับบ้านแกน้อย หมู่ที่ 2 ตำบลเมืองนะ อำเภอเชียงดาว

พื้นที่เป็นที่ราบระหว่างภูเขา มีพื้นที่ราบสำหรับการเกษตรระหว่างภูเขา เป็นที่กำเนิดของแม่น้ำปิงตรงดอยถ้วยของพืดเขาแคนลาว ซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักของอำเภอเชียงดาว และแม่น้ำเงียงซึ่งเป็นแม่น้ำขนาดเล็กไหลผ่านทางทิศตะวันตกของบ้านเมืองนะลงสู่แม่น้ำปิง พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าไม้ที่สมบูรณ์ สภาพดินฟ้าอากาศ ฤดูหนาวอากาศจะหนาวกว่าพื้นที่อื่นๆ ของอำเภอเชียงดาว โดยเฉพาะเดือนมกราคม อากาศจะหนาวเย็นมาก ในฤดูฝนฝนจะตกชุกตลอดฤดู ส่วนฤดูร้อนอากาศไม่ร้อนจัดเนื่องจากตั้งอยู่ในหุบเขา จากลักษณะภูมิประเทศที่เป็นต้นกำเนิดแม่น้ำปิง มียอดดอยสูง มีที่ราบระหว่างภูเขา ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านยึดติดและผูกพันกับธรรมชาติ ป่าเขา แม่น้ำ ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงมีอาชีพ โดยอาศัยสภาพทางภูมิศาสตร์เป็นตัวกำหนด คือ การเกษตร หางของป่า เริ่มด้วยการเกษตรภายในครอบครัวแบบพอมีพอกินตามแนวพระราชดำริ

3. ลักษณะทางภูมิศาสตร์

บ้านเมืองนะเป็นหมู่บ้านชายแดนที่มีภูมิประเทศเป็นป่าและภูเขา มีเนินสูงต่ำลักษณะเหมือนลูกคลื่น หมู่บ้านมีสภาพเหมือนอยู่ในแอ่งกระทะ โดยมีภูเขาล้อมรอบ พื้นที่ใช้ทำนาได้เพียงเล็กน้อยแต่ประชากรสามารถใช้พื้นที่ซึ่งเป็นที่ราบระหว่างภูเขาทำไร่นาได้ตลอดปี เพราะบ้านเมืองนะเป็นหมู่บ้านต้นน้ำของแม่น้ำปิง ดังนั้นบ้านเมืองนะจึงมีปริมาณน้ำใช้เพียงพอตลอดปี

ลักษณะสภาพภูมิอากาศโดยทั่วไปจะมี 2 ฤดู คือฤดูหนาวและฤดูฝน ส่วนฤดูร้อนอากาศจะไม่ค่อยร้อนเหมือนกับตัวเมืองเชียงใหม่และจังหวัดใกล้เคียง

4. สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

4.1 ประชากร

บ้านเมืองนะแบ่งการปกครองออกเป็น 2 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 8 หมู่ที่ 1 แบ่งออกเป็น 6 หย่อมบ้านคือบ้านมูเซอเจียจันทร์ บ้านมูเซอกอผักปิ้ง บ้านไทยใหญ่เมืองนะได้บ้านไทยใหญ่เมืองนะเหนือ บ้านไทยใหญ่หล่ายปิง บ้านไทยใหญ่เมืองนะกลาง ส่วนหมู่ 8 มีหย่อมบ้านเดียวคือบ้านจองคำซึ่งเป็นถิ่นที่อยู่ของคนจีน(จีนฮ่อเชื้อสายได้หวัน) มีประชากรรวมทั้งสิ้น 2,717 คน จาก 478 ครัวเรือน ตามรายละเอียดดังต่อไปนี้

ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนประชากร			จำนวนครัวเรือน
	ชาย	หญิง	รวม	
มุเซอเจียจันทร์	418	572	990	151
มุเซอกอผักปิ้ง	97	120	217	35
ไทยใหญ่เมืองนะใต้	244	288	532	112
บ้านไทยใหญ่เมืองนะเหนือ	139	142	281	50
บ้านไทยใหญ่ห้วยปิง	128	164	292	61
บ้านไทยใหญ่เมืองนะกลาง	71	58	129	27
บ้านจองคำ	132	144	276	42
รวม	1,299	1,488	2,717	478

4.2 เส้นทางคมนาคม การติดต่อกับภายนอก

เส้นทางคมนาคมติดต่อระหว่างบ้านเมืองนะกับหมู่บ้านในตำบลเมืองนะเป็นถนนลาดยางและถนนลูกรัง การคมนาคมติดต่อสะดวกทุกฤดูกาล ยกเว้นการติดต่อระหว่างบ้านเมืองนะกับบ้านแกน้อยจะลำบากในช่วงฤดูฝนเนื่องจากถนนชำรุดเป็นหลุมเป็นบ่อ ส่วนการคมนาคมติดต่อกับตัวอำเภอเขียงดาวสะดวกตลอดปีตามเส้นทางหลวงเลขที่ 107 และ 1178 ห่างจากตัวอำเภอ 52 กิโลเมตร มีรถยนต์สี่ล้อรับจ้างวิ่งรับส่งผู้โดยสารวันละประมาณ 4-5 เที่ยว

4.3 การศึกษา

1) การศึกษาในระบบ ปัจจุบันบ้านเมืองนะมีโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ จำนวน 1 โรงเรียนคือโรงเรียนบ้านเมืองนะ จัดการศึกษาให้แก่ประชาชนในเขตบริการ 2 หมู่บ้านคือหมู่ 1 บ้านเมืองนะ และหมู่ 8 บ้านจองคำ จัดการศึกษา 3 ระดับ คือระดับก่อนประถมศึกษา ประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้นตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษามีบุคลากรในโรงเรียน 24 คน แยกเป็นข้าราชการครู 21 คน ครูอัตราจ้าง 2 คน นักการภารโรง 1 คน

ข้าราชการครูทั้งหมดพักนอนในโรงเรียน จำนวนนักเรียนชาย 326 คน หญิง 358 คน รวม 684 คน

2) การศึกษานอกระบบ

(1) ศูนย์เด็กก่อนวัยเรียนของกรมการศึกษานอกโรงเรียน จัดสร้างอาคารเรียนโดยผู้ปกครองนักเรียน สร้างขึ้นในที่ราชพัสดุของโรงเรียนบ้านเมืองนะ ปัจจุบันมีนักเรียนอายุระหว่าง 3-4 ปี จำนวน 57 คน มีครูพี่เลี้ยง 2 คน

(2) เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน เนื่องจากชุมชนบ้านเมืองนะเป็นชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ชายแดน การรวมกลุ่มเพื่อการพึ่งพาตนเองในการประกอบอาชีพและระดมเงินฝากเพื่อพัฒนาอาชีพจึงมีความจำเป็น เครือข่ายการเรียนรู้ในลักษณะการรวมกลุ่มมีดังนี้

- กลุ่มร้านค้าชุมชน เป็นการรวมกลุ่มที่คณะกรรมการหมู่บ้านได้ริเริ่มขึ้น โดยจัดสร้างตลาดสดในพื้นที่ของโรงเรียนบ้านเมืองนะเดิม(ตั้งอยู่กลางหมู่บ้าน) เพื่อให้สมาชิกนำสินค้าหรือผลผลิตมาจำหน่าย ผลการดำเนินงานทำให้ชาวบ้านและสมาชิกกลุ่มมีรายได้จากการจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร ปัจจุบันมีสมาชิกกลุ่มจำนวน 59 คน

- กลุ่มออมทรัพย์บ้านเมืองนะ เป็นการรวมกลุ่มเพื่อระดมเงินทุนจากสมาชิกเพื่อเป็นกองทุนกู้ยืมไปประกอบอาชีพเพื่อเสริมรายได้ให้ครอบครัว มีการระดมเงินฝากหุ้นละ 10 บาท โดยสมาชิกต้องสะสมเงินอย่างน้อยเดือนละ 5 หุ้น คือ 50 บาท และมีการปันผลทุกปี ปัจจุบันมีสมาชิกจำนวน 320 คน มีเงินสะสมทั้งสิ้นจำนวน 2,013,200 บาท สมาชิกกู้ยืม 212 ราย

- กลุ่มแม่บ้าน เป็นกลุ่มที่ตั้งขึ้นเพื่อให้แม่บ้านได้ร่วมมือกันในการสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ที่ชุมชนจัดตั้งขึ้น โดยเน้นถึงความเสียสละเพื่อส่วนรวมและเป็นแบบอย่างให้เยาวชนได้ถือปฏิบัติตาม

4.4 ด้านสาธารณสุข

บ้านเมืองนะประกอบด้วยชุมชน 3 เผ่า คือ ไทยใหญ่ มูเซอ จีนฮ่อ ประชากรส่วนใหญ่มีฐานะความเป็นอยู่ค่อนข้างยากจน ปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีพยังไม่ถูกสุขลักษณะ ลานบ้านสกปรก ขาดแคลนส้วมที่ถูกสุขอนามัย เวลานอนหลับในตอนกลางคืนก็ไม่กางมุ้ง สภาพความเป็นอยู่ของประชาชนเสี่ยงต่อการเกิดโรคภัย การเจ็บป่วย มีอัตราการป่วยด้วยโรคไข้เลือดออกและไข้มาลาเรียสูงสุดในอำเภอเชียงดาวและจังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากขาดความรู้ความเข้าใจในการดูแลสุขภาพของตนเองและครอบครัว และที่สำคัญมีการเคลื่อนย้ายอพยพเข้าออกของชนเผ่าไทยใหญ่ระหว่างประเทศไทยกับประเทศพม่าตลอดปี เป็นการแพร่ระบาดของโรคดังกล่าวสู่ชุมชน ก่อให้เกิดปัญหาในการจัดการด้านสาธารณสุข

ในปัจจุบันมีสถานอนามัยชุมชนที่ชาวบ้านช่วยกันสร้างขึ้น 1 หลัง แต่ขาดแคลนเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่ปฏิบัติหน้าที่ประจำ เพราะเจ้าหน้าที่ลาศึกษาต่อ ทางสถานอนามัยบ้านอรุโณทัยและโรงพยาบาลเชียงดาวได้จัดแพทย์และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขมาให้บริการสัปดาห์ละ 2 วัน คือวันจันทร์และวันพฤหัสบดี ซึ่งบางครั้งก็ไม่ได้มาตามกำหนด ทำให้ประชาชนไม่ได้รับบริการด้านสุขภาพอนามัย ผู้เจ็บป่วยต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงในการเดินทางไปรับการรักษาที่สถานอนามัยบ้านอรุโณทัยหรือโรงพยาบาลเชียงดาว

บริบทชุมชนในเขตบริการของโรงเรียนชุมชนบ้านวังจ้อม

1. ประวัติชุมชน

บ้านวังจ้อม เป็นชื่อที่ได้มาจากสายน้ำที่ไหลผ่านหมู่บ้าน ซึ่งมีอยู่ 2 สาย คือห้วยแม่ลูและห้วยแม่กั้ง(ปัจจุบันบ้านวังจ้อมแบ่งออกเป็น 2 หมู่บ้าน คือหมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 13) การแบ่งเขตหมู่บ้านได้ถือเอาลำห้วยแม่ลูเป็นลำห้วยแบ่งเขตหมู่บ้าน ในสมัยก่อนน้ำแม่ลูไหลแรงและลึกมากกระแสน้ำจะเป็นกระแสนวน ในภาษาพื้นบ้านเรียกว่า “ วัง ” นอกจากนี้บางตอนของกระแสน้ำที่ไหลผ่านหมู่บ้านจะวกวนอ้อมไปมาและเป็นลำน้ำที่ลึกแต่แคบ(จ้อม) ชาวบ้านจึงเรียกว่า **วังจ้อม** ต่อมาจึงกลายเป็นชื่อหมู่บ้าน ปัจจุบันยังมีร่องรอยให้เห็นบางส่วนในหอย่อมบ้านใน แต่ส่วนใหญ่ตื้นเขินกลายเป็นทุ่งนาไปแล้ว บ้านวังจ้อมเริ่มแรกเป็นลักษณะของชุมชนเล็ก ๆ มีบ้านประมาณ 40 หลังคาเรือน มีราษฎรประมาณ 100 คน ตั้งอยู่บริเวณหอย่อมบ้านใน มีผู้ใหญ่บ้าน(พ่อหลวง)คนแรกชื่อ พ่อหลวงกุนา ขันคำ และได้สร้างวัดไว้กลางหมู่บ้าน(ปัจจุบันเป็นที่ทำการของศูนย์เด็กเล็ก) ต่อมามีการตัดถนนคือทางหลวงแผ่นดินสาย เชียงใหม่-ฝาง ผ่านหมู่บ้านจึงได้ย้ายวัดออกมาสร้างติดถนน คือปัจจุบันนี้ชื่อว่าวัดอุตุตาราม(วังจ้อม) โดยมีนายอ้าย เทียงคำ เป็นผู้ริเริ่มชักชวนชาวบ้านมาสร้าง เมื่อ พ.ศ. 2460

2. สภาพพื้นที่

บ้านวังจ้อม ตั้งอยู่ห่างจากตัวอำเภอเชียงดาวประมาณ 2 กิโลเมตร มีถนนโชตนา สาย เชียงใหม่-ฝาง ผ่านกลางหมู่บ้าน การติดต่อภายในหมู่บ้านสะดวกสบาย เป็นแหล่งชุมชนมีหลายหน่วยงานตั้งอยู่ในพื้นที่ เช่น สำนักงานองค์การโทรศัพท์ ด้านสุขภาพ สำนักงานเกษตรอำเภอ สหกรณ์การเกษตร ปศุสัตว์ และโรงเรียนชุมชนบ้านวังจ้อม และมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดบ้านดอน หมู่ที่ 2 ตำบลเชียงดาว
ทิศตะวันออก	ติดแม่น้ำปิงและบ้านม่วงผ่อง หมู่ที่ 3 ตำบลเชียงดาว
ทิศใต้	ติดบ้านเชียงดาว หมู่ที่ 6 และหมู่ที่ 7 ตำบลเชียงดาว
ทิศตะวันตก	ติดบ้านโรงวัว หมู่ที่ 12 บ้านทุ่งละคร หมู่ที่ 1 และ บ้านถ้ำหมู่ที่ 9 ตำบลเชียงดาว

เป็นพื้นที่ราบเชิงเขาและที่ราบริมฝั่งแม่น้ำปิง เหมาะแก่การเพาะปลูก การทำการเกษตร เช่น ปลูกข้าว ยาสูบ หอม กระเทียม ถั่วเหลือง พริก เป็นต้น ประชากรแต่ละครอบครัวมีเนื้อที่ไม่มากนักจึงมีการปลูกพืชหมุนเวียนตลอดปี ประกอบกับมีลำห้วยไหลผ่านหมู่บ้าน มีการจัดระบบชลประทานเหมืองฝายเพื่อทดน้ำเข้าพื้นที่ทำการเกษตร

3. สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

ในปัจจุบันบ้านวังจ้อมมีประชากร จำนวน 722 ครอบครัว เป็นชาย 996 คน หญิง 1043

คน แยกการปกครองเป็น 2 ลักษณะ อยู่ในความรับผิดชอบของเทศบาลตำบลเชียงดาวและองค์การบริหารส่วนตำบลเชียงดาว

จำนวนประชากรในเขตเทศบาลตำบลเชียงดาวมีดังนี้ หมู่ที่ 4 มีจำนวน 271 หลังคาเรือน เป็นชาย 469 คน หญิง 486 คน ส่วนหมู่ที่ 13 มีจำนวน 219 หลังคาเรือน แยกเป็นชาย 338 คน หญิง 407 คน และจำนวนประชากรในเขตรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลเชียงดาว หมู่ที่ 4 จำนวนประชากร 174 หลังคาเรือน แยกเป็นชาย 122 คน หญิง 104 คน ในหมู่ที่ 13 มีจำนวน 58 หลังคาเรือน เป็นชาย 67 เป็นหญิง 46 คน

ศาสนา ประชากรในหมู่บ้าน นับถือศาสนาพุทธ มีวัดอุตุตาราม(วังจ้อม)เป็นศูนย์รวมของชาวบ้านสถานที่ที่จัดเทศกาลในด้านจิตใจให้มีความประเพณีดี รู้จักบาปบุญคุณโทษ ดำรงชีวิตร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข

วัฒนธรรมประเพณี คนในหมู่บ้านจะให้ความสำคัญ ได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลานาน ประเพณีที่สำคัญ ๆ เช่น ประเพณียี่เป็ง สู่ขวัญข้าว การเข้ารุกขมูลหรือโสสานกรรม (พิธีอยู่กรรมตามป่าช้า) ดานข้าวใหม่ ปอยหลวง ปีใหม่เมือง(สงกรานต์) และสลากภัตเป็นต้น

การรวมกลุ่ม ชุมชนบ้านวังจ้อมเป็นชุมชนขนาดใหญ่ วิถีชีวิตเปลี่ยนไปจากเดิมค่อนข้างมาก กลายเป็นลักษณะชุมชนเมืองมากขึ้น ความคุ้นเคยและเอื้ออาทรต่อกันลดลง แต่ทางหมู่บ้านก็มีการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น กลุ่มแม่บ้าน รวมตัวกันเพื่อช่วยเหลือกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน และหารายได้เสริมครอบครัว กลุ่ม อ.ส.ม. เพื่อดูแลช่วยเหลือกันในด้านสุขภาพ กลุ่ม ธ.ก.ส. กลุ่ม ก.น.ช. เป็นต้น

4. สภาพปัญหาของชุมชน

เนื่องจากชุมชนบ้านวังจ้อมเป็นหมู่บ้านใหญ่ แบ่งการปกครองออกเป็น 2 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 13 แต่ก็ประสบปัญหาคล้ายกัน คือ

4.1 ปัญหาความยากจน รายได้ส่วนใหญ่มาจากอาชีพเกษตรกรรม ประชากรส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองต้องเช่าที่ในการประกอบอาชีพ และต้นทุนในการผลิตค่อนข้างสูง เช่นค่าแรงงาน ค่าปุ๋ย สารเคมี ยาฆ่าแมลง ฯลฯ แต่ขายผลผลิตได้ในราคาต่ำ จึงทำให้ประสบปัญหาขาดทุน เป็นหนี้สิน ความยากจนซ้ำซากตลอดมา

4.2 ปัญหาด้านยาเสพติด เป็นปัญหาใหญ่ในหมู่บ้าน โดยเฉพาะยาบ้า เด็กวัยรุ่นในหมู่บ้านติดยาบ้ากันมาก แม้ว่าทางราชการจะปราบปราม มีการจับกุมอยู่เสมอ แต่พอพ้นโทษออกมา ก็กลับมาเสพอีก ส่งผลถึงปัญหาการลักขโมย ทำให้ชาวบ้านหวาดระแวงอยู่กันไม่ค่อยสงบสุข

บทที่ 5

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยกระบวนการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่น โรงเรียนในชุมชนชาวเขาและโรงเรียนในชุมชนพื้นเมือง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ทีมวิจัยทำการศึกษาระบบการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่น เงื่อนไข ปัจจัย ที่ส่งผลให้โรงเรียนและชุมชนร่วมมือกันพัฒนาหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง และรูปแบบการบริหารจัดการร่วมกัน ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับโรงเรียนและชุมชน ทีมงานวิจัยได้นำเสนอผลของการศึกษา ดังนี้

1. กระบวนการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชียงดาว
2. เงื่อนไข ปัจจัย ที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่น
3. รูปแบบการบริหารจัดการร่วมกันในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้โรงเรียนและชุมชน
4. กระบวนการจัดการของชุมชนในการแก้ปัญหา
5. ผลกระทบจากการทำวิจัย
6. การเผยแพร่ผลงานและการขยายเครือข่ายงานพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่น
7. บทเรียนที่ทีมวิจัยและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับ
8. ผลต่อการบริหารการพัฒนาท้องถิ่น : เสริมความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น

1. กระบวนการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชียงดาว

กระบวนการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชียงดาว เริ่มจากหน่วยงานภาครัฐ โดยสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเชียงดาว ได้วิเคราะห์สภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอน การมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนและชุมชนเพื่อนำสู่การปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และพยายามหาแนวทางแก้ไข แนวทางหนึ่งคือการประกาศนโยบาย “คืนโรงเรียนให้ชุมชน” ของ นายไพรัช ไหมชมภู หัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอเชียงดาว โดยใช้ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนและชุมชน ภายใต้โครงการหลักสูตรเพื่อท้องถิ่น เชียงดาว โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

1.1 สร้างความตระหนัก ทีมงานสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเชียงดาว ได้สร้างความตระหนักให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ ซึ่งได้แก่คณะครู ผู้ปกครอง คณะกรรมการสถานศึกษา องค์กรชุมชน และกลุ่มต่าง ๆ เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมให้กับกลุ่มบุคคลดังกล่าวหลายรูปแบบ เช่น การประชาสัมพันธ์ การประชุมชี้แจง การประชุมปฏิบัติการ การศึกษาดูงาน เป็นต้น

ผลจากการสร้างความตระหนัก ส่งผลให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายรับรู้ข้อมูลข่าวสาร มีฐานคิดร่วมกันเกิดความตระหนักและเข้าร่วมโครงการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชิงดาวทุกหมู่บ้านที่มีโรงเรียนตั้งอยู่

1.2 การเปิดเวทีชาวบ้าน ทุกโรงเรียนได้เปิดเวทีชาวบ้านระดับโรงเรียนขึ้นเพื่อให้ชุมชนได้เข้ามาร่วมกัน วิเคราะห์ปัญหาของชุมชน หาสาเหตุ ตลอดจนถึงแนวทางแก้ไข

ผลจากการเปิดเวทีชาวบ้านทำให้ครูและชุมชนได้รับทราบปัญหาร่วมกัน มีการกำหนดพันธกิจที่จะทำร่วมกัน เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มีความรู้คู่คุณธรรม มีจิตสำนึกที่ดีต่อชุมชนท้องถิ่น เพื่ออนุรักษ์สืบสานด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณี อาชีพ ตลอดจนถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในส่วนของการจัดการศึกษานั้น ได้กำหนดหลักสูตรที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องราวในท้องถิ่นให้นักเรียนได้เรียนรู้ ทั้งยังได้เสนอชื่อผู้รู้หรือครูภูมิปัญญาซึ่งในที่นี่เรียกว่า ครูชาวบ้าน เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่นักเรียนรวมถึงการกำหนดแหล่งเรียนรู้ที่จะใช้เป็นสถานที่ให้นักเรียนได้ไปศึกษาเรียนรู้

1.3 โรงเรียนประชุมวางแผนการดำเนินงาน เพื่อดูความพร้อมและศักยภาพของครูในการที่จะจัดการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นร่วมกับครูชาวบ้าน เปิดโอกาสให้ครูได้เลือกเป็นครูที่ปรึกษาหรือครูที่เลี้ยงแก่นักเรียนตามสาขาวิชาที่เปิดสอน หลังจากนั้นครูที่ปรึกษาได้ประชาสัมพันธ์ให้นักเรียนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 – ประถมศึกษาปีที่ 6 หรือ มัธยมศึกษาปีที่ 3 ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ได้เลือกเรียนหลักสูตรท้องถิ่นตามที่ตนเองชอบและอยากเรียนรู้

ผลจากการประชุมวางแผนของโรงเรียน ทำให้ได้สาขาวิชาที่จะเปิดสอน ครูที่ปรึกษาแต่ละสาขาวิชา จำนวนนักเรียนที่เลือกเรียนในแต่ละสาขาวิชา

1.4 การวางแผนจัดการเรียนรู้ โรงเรียนได้เชิญผู้รู้หรือครูชาวบ้านที่ถูกเสนอชื่อตอนเปิดเวทีชาวบ้านมาร่วมปรึกษาหารือ วางแผนจัดการเรียนรู้ จัดทำกำหนดการสอน ในหนึ่งสัปดาห์นักเรียนต้องได้เรียนหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชิงดาว อย่างน้อยครั้งวันหรือ 3 ชั่วโมง สอนโดยครูชาวบ้าน แหล่งเรียนรู้คือสถานประกอบการในท้องถิ่น หมู่บ้าน ตำบล โดยมีครูที่ปรึกษาในโรงเรียนเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้แก่ครูชาวบ้านและนักเรียน เป็นการเตรียมความพร้อมก่อนที่จะให้นักเรียนไปศึกษาเรียนรู้

ผลจากการวางแผนร่วมกันระหว่างครู และครูชาวบ้าน ได้กำหนดการสอนของแต่ละสาขาวิชา และครูที่ปรึกษาได้จัดทำแผนการสอนอย่างง่ายเตรียมไว้ล่วงหน้าก่อนที่จะนำนักเรียนไปเรียนรู้

1.5 การจัดการเรียนการสอน เมื่อครูและครูชาวบ้านวางแผนจัดการเรียนรู้ร่วมกันแล้ว ทางโรงเรียนได้ประชาสัมพันธ์ให้กับนักเรียน ผู้ปกครอง กรรมการสถานศึกษาตลอดถึงคนในชุมชนได้รับทราบถึงการที่นักเรียนจะไปเรียนรู้ยังแหล่งวิทยาการต่าง ๆ ในท้องถิ่น เพื่อขอความร่วมมือในการอำนวยความสะดวกแก่นักเรียน ในการจัดการเรียนครั้งนี้ไม่มีหลักสูตรที่จัดทำเป็นรูปเล่มและไม่ได้ขอ

อนุวัติจากทางราชการแต่อย่างใด เพราะเป็นหลักสูตรของชาวบ้านผ่านความเห็นชอบจากเวทีชาวบ้าน แล้วนำมาสอนนักเรียนได้ ระหว่างที่ครูชาวบ้านจัดการเรียนการสอนให้แก่แก่นักเรียนทั้งนักเรียนและครูที่ปรึกษาต่างก็จดบันทึกความรู้ต่าง ๆ ไว้ เพื่อที่จะนำมาสังเคราะห์จัดทำหลักสูตรเป็นรูปเล่มภายหลัง ในขั้นตอนนี้ชาวบ้านที่สนใจสามารถเข้ามาเรียนรู้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้ การสอนของครูชาวบ้านก็จะมีหลากหลายวิธีการ เช่น การบรรยาย บอกเล่า การสาธิต ทำให้ดูและให้นักเรียนทำตาม การตั้งคำถามแล้วตอบคำถาม เมื่อเข้าใจดีแล้วก็ให้นักเรียนลองปฏิบัติจริงด้วยตนเอง มีทั้งการปฏิบัติร่วมกันเป็นกลุ่มและการปฏิบัติรายบุคคล สำหรับการวัดผลประเมินผลนั้นสังเกตจากการปฏิบัติจริง การตอบคำถาม การจัดทำรายงาน และจากผลงานที่นักเรียนปฏิบัติ ระยะเริ่มแรกจะมีปัญหาบ้าง เนื่องจากครูชาวบ้านบางคนก็อาจจะยังไม่รู้จะเริ่มสอนอย่างไร ครูที่ปรึกษาแต่ละสาขาก็ให้ความช่วยเหลือแนะนำกันไปแล้วแต่กรณี การจัดการเรียนการสอนบางสาขาวิชากำหนดระยะเวลาเป็นภาคเรียน บางสาขาวิชาเป็นปีการศึกษา จัดการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่องทุกสัปดาห์ หลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชิงดาวที่มาจากชุมชนเสนอนั้นจัดกลุ่มใหญ่ ๆ ได้ 5 สาขาวิชาดังนี้

1. กลุ่มอาชีพ เช่น นวดแผนโบราณ การจักสาน การถนอมอาหาร มัคคุเทศก์ การทำเต้าหู้ ก้อน การทอผ้า การทำนา ข้าวซ้อมมือ การตีเหล็ก การทำปุ๋ยชีวภาพ การทำลูกขิด เป็นต้น
2. กลุ่มศิลปวัฒนธรรมประเพณี เช่น ดนตรีพื้นเมือง ดนตรีชนเผ่า การฟ้อนเล็บ ฟ้อนดาบ การฟ้อนนกกิ่งกะหล่ำ ภาษาล้านนา ภาษาชนเผ่า ปอยหัวสิด การสืบชะตา การดาครัว การทำบายศรี การทำคันเทียน การทอข้าวเปลือก การตัดตุ้ง งานประดิษฐ์จากใบตองและพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นต้น
3. กลุ่มภูมิปัญญา เช่น พืชสมุนไพรรักษาโรค การนวดแผนโบราณ การทำอาหาร การแต่งกาย วิถีชีวิตของชาวบ้าน เป็นต้น
4. กลุ่มการเมืองการปกครองท้องถิ่น เช่น เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) กรรมการหมู่บ้าน เป็นต้น
5. กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การอนุรักษ์ป่า แหล่งน้ำ สัตว์ป่า อนุรักษ์ดินใช้ปุ๋ยคอก ปุ๋ยชีวภาพ เป็นต้น

ผลจากการเรียนการสอน นักเรียนได้เรียนรู้ตามความสนใจ ได้เรียนรู้อย่างมีความสุข เพราะเปลี่ยนบรรยากาศจากในห้องสี่เหลี่ยมออกไปแหล่งเรียนรู้ในชุมชนท้องถิ่น ได้เรียนรู้เรื่องใกล้ตัวซึ่งเป็นวิถีชีวิตของพวกเขา เกิดผลงานชิ้นงานขึ้น นักเรียนภาคภูมิใจและยังทำให้เห็นความสำคัญ เห็นคุณค่าของชาวบ้านในชุมชนเพราะชาวบ้านได้เป็นครูถ่ายทอดความรู้ให้แก่แก่นักเรียนและครูที่ปรึกษา นักเรียนให้ความศรัทธาและเคารพครูชาวบ้านเหมือนครูในโรงเรียน ครูชาวบ้านรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้รับเกียรติ

จากทางโรงเรียนและชุมชนให้เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้แก่บุตรหลานเป็นการสืบสานภูมิปัญญาที่ดั้งเดิมของชุมชนให้คงอยู่ต่อไป โรงเรียนและชุมชนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันยิ่งขึ้น

1.6 การสังเคราะห์หลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชิงควาสู่หลักสูตรสถานศึกษา เป็นขั้นตอนที่เมื่อครูชาวบ้านและครูที่ปรึกษาจัดการเรียนการสอนจนจบตามหลักสูตรแต่ละสาขาวิชาแล้ว ครูที่ปรึกษาจะทำการสังเคราะห์องค์ความรู้เพื่อจัดทำเอกสารความรู้แต่ละเรื่องพร้อมทั้งจัดทำแผนการสอนที่สมบูรณ์ โดยมีทีมวิจัยกลางคอยเป็นที่ปรึกษาให้คำปรึกษาแนะนำ ในขั้นตอนนี้จะได้เชิญทั้งครูชาวบ้านและผู้รู้ในชุมชนเข้ามาช่วยตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาสาระในแต่ละสาขาวิชาก่อนที่จะจัดทำเป็นรูปเล่ม

ผลจากการสังเคราะห์หลักสูตรท้องถิ่นสู่หลักสูตรสถานศึกษา โรงเรียนได้ออกสารองค์ความรู้และแผนการสอนแต่ละสาขาวิชาซึ่งมีความสมบูรณ์และจัดทำเป็นรูปเล่ม ขั้นตอนนี้จัดทำเฉพาะโรงเรียนในโครงการวิจัย 4 โรงเรียน และจะขยายสู่โรงเรียนอื่น ๆ ต่อไป สามารถนำไปจัดการเรียนรู้ในส่วนของหลักสูตรท้องถิ่นตามที่หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 กำหนดไว้ ซึ่งทุกโรงเรียนจะต้องจัดการเรียนรู้ในปีการศึกษา 2546 เป็นต้นไป

1.7 การสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หลังจากที่โรงเรียนและชุมชนได้ดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นร่วมกันมาแล้ว 1 ปีการศึกษา ทางสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเชียงดาว จึงได้จัดงานปฏิบัติการศึกษาภาคพลเมืองขึ้น เมื่อวันที่ 11-12 มีนาคม 2545 ณ โรงเรียนชุมชนบ้านวังจ้อม และงานนี้ได้จัดขึ้นเพื่อเชิญเกียรติครูชาวบ้านที่ได้เสียสละเวลาในการถ่ายทอดความรู้แก่นักเรียนและครูโดยไม่ได้รับค่าตอบแทนทุกคนก็เต็มใจ ครูชาวบ้านได้รับเกียรติบัตรซึ่งลงนามโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ นายสุวิทย์ คุณกิตติ และเป็นการประเมินโครงการหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชิงควาส ในงานมีการจัดเวทีให้โรงเรียนและชุมชนได้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันหลากหลายรูปแบบ เช่น นิทรรศการผลงานนักเรียน ครูชาวบ้าน ครูที่ปรึกษา ที่เกิดจากหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชิงควาส การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างครูชาวบ้าน ครูที่ปรึกษา ผู้บริหารโรงเรียน นักเรียน กรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง โดยมีบุคลากรในโรงเรียนพื้นที่วิจัยเป็นผู้นำเสนอผลงาน และเปิดโอกาสให้โรงเรียนอื่น ๆ ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ เพื่อจะได้นำไปพัฒนาโรงเรียนและชุมชนของตนต่อไป

ผลจากการจัดงานในครั้งนี้ โดยเฉพาะครูชาวบ้านมีความภาคภูมิใจมาก เสียงส่วนใหญ่บอกว่าในชีวิตนี้เพิ่งจะได้มีโอกาสเป็นครั้งแรกที่ได้รับเกียรติจากหน่วยงานภาครัฐ คือสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเชียงดาวได้เชิญมารับเกียรติบัตรซึ่งลงนามโดย รัฐมนตรี ถือว่าเป็นเกียรติอย่างสูงต่อตนเอง และวงศ์ตระกูล รู้สึกภาคภูมิใจมากและจะขอเป็นครูชาวบ้านทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้แก่นักเรียนซึ่งเป็นลูกหลานต่อไป สำหรับนักเรียนนั้นตื่นเต้นมากโดยเฉพาะผู้นำเสนอผลการดำเนินงานหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นของโรงเรียนได้อธิบายวิธีการเรียนรู้และขั้นตอนการประดิษฐ์ชิ้นงานการปฏิบัติงานให้แก่ผู้เข้าชม

นิทรรศการ แต่ก็มีความสุขที่ได้ทำหน้าที่ดังกล่าวส่วนผู้บริหารและครูก็คอยดูแลอำนวยความสะดวกให้แก่ครูชาวบ้านของโรงเรียน พร้อมทั้งได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับโรงเรียนอื่น ทั้งครู นักเรียนและครูชาวบ้านต่างก็บอกเป็นเสียงเดียวกันว่าอยากให้จัดงานแบบนี้ทุกปี

2. เจื่อนไข ปัจฉัย ที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่น

การที่ทีมวิจัยกลางติดตามการดำเนินโครงการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นของโรงเรียนที่เป็นเป้าหมายหลักในการวิจัยทั้ง 4 โรงเรียน จากการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม รวมถึงการจัดกิจกรรมเสริมเพื่อให้ชุมชนและโรงเรียนได้มีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกันเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง พบว่าเจื่อนไข ปัจฉัย ที่ส่งผลให้โรงเรียนและชุมชนร่วมมือกันพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นได้อย่างต่อเนื่องได้แก่

2.1 นโยบาย วิสัยทัศน์ของผู้บริหาร ในเรื่องนี้จะเห็นได้ว่าทุกโรงเรียนมีจุดเริ่มต้นเหมือนกันคือรับนโยบายจากหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ ซึ่งถือว่าเป็นผู้บริหารสูงสุดในระดับอำเภอ ได้ให้แนวทางในการปฏิบัติที่ชัดเจนในการดำเนินการเรียนการสอนเรื่องหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชิงดาว เริ่มตั้งแต่การเปิดเวทีชาวบ้านเพื่อระดมสภาพปัจจุบันปัญหาของหมู่บ้าน สาเหตุ แนวทางแก้ไข จากนั้นโยงเจ้าหาเรื่องที่จะนำมาสอนนักเรียน และช่วยกันพิจารณาเสนอชื่อบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ ปรารถนาชาวบ้านในแต่ละเรื่องเพื่อเข้ามาเป็นครูผู้ถ่ายทอดความรู้ เรียกว่าครูชาวบ้าน ในการดำเนินงานแต่ละโรงเรียนเป็นอิสระทางความคิดให้โรงเรียนกับชุมชนไปวางแผนการดำเนินงานเอง แต่จะมีทีมงานของสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเชิงดาว เรียกว่า ทีมวิจัยกลางออกไปเยี่ยมทุกโรงเรียนเพื่อช่วยเหลือแนะนำเป็นบางช่วงและจะติดตามความก้าวหน้าการดำเนินงานเป็นระยะ ๆ อย่างต่อเนื่อง ทั้งในโรงเรียน และในชุมชน เช่น มีการจัดเวทีสนทนากลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน การนำเสนอผลงานระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ระดับภาคเหนือ การศึกษาดูงาน การประชุมสัมมนา การประชาสัมพันธ์และประสานการทำงานกับหน่วยงาน ส่วนราชการ องค์กรท้องถิ่นได้รับรู้และเป็นเครือข่าย แนวทางการดำเนินงานยึดหลักการเป้าหมายและวัตถุประสงค์เดียวกันแต่หลากหลายกระบวนการทำในการปฏิบัติ สิ่งเหล่านี้ทำให้โรงเรียนตระหนักถึงความเอาใจจริงของผู้บริหาร ส่งผลให้การดำเนินโครงการเป็นไปอย่างต่อเนื่อง

2.2 ด้านบุคลากร ผู้บริหารโรงเรียน บทบาทของผู้บริหารที่ส่งเสริมต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรนั้น พบว่าความตั้งใจ เอาใจใส่อย่างจริงจัง ติดตามกำกับงานอย่างต่อเนื่อง เปิดโอกาสให้ครู นักเรียน และบุคลากรอื่น ตลอดจนถึงกรรมการสถานศึกษา ผู้นำในชุมชน ครูชาวบ้าน ผู้ปกครองนักเรียนและชาวบ้านทั่วไป ได้เข้ามาร่วมแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์สภาพปัญหา ร่วมวางแผนแก้ปัญหา แผนการทำงาน ประเมินผลการทำงาน และพัฒนางานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง สม่่าเสมอและเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เอื้ออาทรต่อผู้ได้บังคับบัญชา มีความยุติธรรมต่อลูกน้อง สร้างบรรยากาศใน

โรงเรียนให้อบอุ่น มีปฏิสัมพันธ์กันแบบเนนออนจะส่งผลให้การดำเนินสำเร็จและมีความต่อเนื่อง พฤติกรรมดังกล่าวจะปรากฏในโรงเรียนขนาดเล็กมากกว่าโรงเรียนขนาดใหญ่

โรงเรียนบ้านแม่ป้าม ผู้บริหารโรงเรียนบอกว่า “หน้าที่ของผมคือสนับสนุน ครูเขาต้องการวัสดุอุปกรณ์อะไร หรือทำอะไรไม่ได้ มาบอกผม ผมจะจัดการให้ความช่วยเหลือพวกเขาทันที เพราะครูในโรงเรียนเป็นสุภาพสตรีทั้งหมด 5 คน งานบางอย่างไม่สามารถทำได้ จะทำให้การทำงานของครูไม่ติดขัด” อยู่กันแบบพี่น้องเหมือนเป็นคนในครอบครัวเดียวกัน ปรึกษากันได้ทุกเวลา เช่น รับประทานอาหารกลางวันร่วมกัน หรือตอนเย็นหลังเลิกเรียน ครูทั้งหมดพักในชุมชนนี้ตลอดวันเปิดเรียน เป็นครูที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้ 3 คน อีก 3 คนจะกลับเย็นวันศุกร์ และเข้ามาเช้าวันจันทร์ ที่สำคัญคือผู้บริหารเป็นคนในหมู่บ้าน รู้จักดีว่าจะขอความร่วมมือจากใครในหมู่บ้านจึงจะทำงานได้สำเร็จ ไม่ว่าจะเป็นผู้นำตามธรรมชาติหรือผู้นำที่เป็นทางการ เมื่อมีการประชุมในหมู่บ้านก็จะเสนอให้มาใช้สถานที่ในโรงเรียน และร่วมประชุมกับกลุ่มต่าง ๆ อยู่เสมอ

โรงเรียนบ้านทุ่งหลุกสาขาปางแดง เนื่องจากเป็นโรงเรียนสาขา ผู้บริหารจะอยู่ที่โรงเรียนแม่คือโรงเรียนบ้านทุ่งหลุก การกำกับติดตามส่วนใหญ่จะมอบอำนาจให้ครูที่อยู่ในโรงเรียนสาขาบ้านปางแดง นิเทศติดตามกันเอง จะไปติดตามเองเป็นบางครั้ง ทำให้การประสานงานระหว่างผู้บริหารกับชาวบ้านมีน้อยกว่าครู

ผู้บริหาร โรงเรียนขนาดใหญ่ ลักษณะการปกครองผู้ได้บังคับบัญชาจะเป็นอีกรูปแบบ หนึ่งยึดถือคำสั่งตามอำนาจสั่งการ กฎระเบียบค่อนข้างเคร่งครัด การปฏิสัมพันธ์จะเป็นแนวตั้ง มีโครงการต่าง ๆ จากหน่วยงานต้นสังกัดมาลงในพื้นที่หลายโครงการ ครูมากกว่า 10 คน เพราะเปิดสอนตั้งแต่อนุบาลถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 บรรยายกาภายในโรงเรียนไม่ค่อยอบอุ่น จะแบ่งออกเป็นกลุ่ม ๆ จะให้ความสนิทสนมกันเฉพาะกลุ่ม เช่นครูสายอนุบาล ครูสายประถมศึกษา ครูสายมัธยม ความสัมพันธ์ระหว่าง ผู้บริหารและครูยังเป็นแบบทางการทำให้การดำเนินงานล่าช้าเพราะต้องรอรับคำสั่งอย่างเป็นทางการ จึงลงมือปฏิบัติงาน

ครู พฤติกรรมของครูในโรงเรียน โรงเรียนขนาดเล็กครูจะมีปฏิสัมพันธ์ใกล้ชิดสนิทสนมกันดี ปรึกษากันแบบไม่เป็นทางการ ทุกคนจะรับรู้ทุกเรื่องเหมือนกัน มีปัญหาอะไรช่วยกันแก้ปัญหา โรงเรียนขนาดใหญ่ ครูจะสนิทสนมกันช่วยเหลือกันเฉพาะกลุ่มของตน ถ้าต่างกลุ่มก็จะทักทายปราศรัยกันเป็นธรรมเนียมเท่านั้น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จะเกิดขึ้นในวงแคบ การแบ่งหน้าที่รับผิดชอบในแต่ละสาขาวิชาไม่ชัดเจนทำให้มีปัญหาการประสานงานกับครูชาวบ้าน

นักเรียน พฤติกรรมจะคล้าย ๆ กัน ทั้ง 4 โรงเรียน ชอบออกไปเรียนรู้นอกห้องเรียน บอกว่าอิสระ สนุกสนาน นักเรียนรุ่นพี่จะช่วยเหลือรุ่นน้อง ๆ ในการเดินทาง การทำกิจกรรม แต่โรงเรียนบ้านเมืองนะมีหลายชนเผ่า วิชาท้องถิ่นที่เปิดสอนเป็นเรื่องเกี่ยวกับเผ่าไทใหญ่ทั้งหมด นักเรียนเผ่า

มุเซอและคนจีนก็ต้องเรียนด้วย แต่เมื่อเรียนแล้วไม่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้เพราะไม่ใช่วิถีชีวิตของชนเผ่า จึงทำให้ไม่สนใจในการเรียนรู้ ผู้ปกครองก็ไม่สนับสนุนเพราะความเชื่อและวัฒนธรรมประเพณีต่างกัน

ครูชาวบ้าน ในชุมชนพื้นเมืองทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ เช่น บ้านแม่ป๋ามและชุมชนบ้านวังจ้อม ครูชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีความรับผิดชอบสูง สนใจ ภูมิใจในการเข้ามาถ่ายทอดความรู้ให้แก่เด็กเรียน จะวางแผนร่วมกับครูในการจัดการเรียนรู้ นัดหมายในการทำกิจกรรมกับทางโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง รายงานผลการเรียนรู้ของนักเรียนต่อคณะครูและต่อพ่อแม่ของนักเรียนสม่ำเสมอ ทำให้การดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรเป็นไปด้วยดี สำหรับครูชาวบ้านในชุมชนชาวเขาขนาดเล็ก เช่น บ้านปางแดง โดยเฉพาะ ลุงคำ จอจตาล สนใจและให้ความร่วมมือดีมาก ประกอบกับเป็นหัวหน้าเผ่าจึงมีการประชาสัมพันธ์ให้แก่ลูกบ้านได้รับทราบความเคลื่อนไหวอยู่ตลอด และนำชาวบ้านให้ความร่วมมือกับทางโรงเรียน ชาวบ้านและนักเรียนก็ให้ความสัทธิฐาน นับสนุน ส่วนชุมชนชาวเขาขนาดใหญ่อย่างโรงเรียนบ้านเมืองนะ มีหลายเผ่า เช่น ไทยใหญ่ มุเซอ จีน ครูชาวบ้านจะมีปัญหาในเรื่องการสื่อสาร การถ่ายทอด ไม่ค่อยมีเวลาให้กับนักเรียนเท่าที่ควรเนื่องจากการประกอบอาชีพ ชนเผ่าไทยใหญ่จะให้การสนับสนุนและร่วมมือดี เช่น คุณโยชิน และลุงฮุ่น แต่ก็บอกว่าเด็กต่างเผ่าไม่ค่อยสนใจที่จะเรียน

2.3 มนุษย์สัมพันธ์ ในการดำเนินงานโครงการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชียงดาวนั้น จะต้องมีการประสานงานกับหลายฝ่าย หลายระดับ มีทั้งผู้นำในท้องถิ่น ครูชาวบ้าน ผู้ปกครองนักเรียน หน่วยงาน องค์กร กลุ่มคนต่าง ๆ ทีมวิจัยกลาง ทีมวิจัยพื้นที่ บางโรงเรียนมีการดำเนินงานได้ดีมีผู้มาร่วมดำเนินการมากและต่อเนื่อง เช่น โรงเรียนบ้านแม่ป๋าม ครูทุกคนมีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดีมีความคุ้นเคยกับชาวบ้านทั่วไป จะเห็นว่าการถ่ายทำวิดีโอทัศนกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นของสกว.เพื่อนำไปเผยแพร่ มีชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมเป็นร้อยกว่าคน ชาวบ้าน นักเรียน ครูและครูชาวบ้าน ตลอดถึงทุกคนที่มาร่วมกิจกรรม จะมีความภาคภูมิใจที่ทีมวิจัยกลางได้ถามว่าทำอะไรชาวบ้านถึงมาร่วมกิจกรรมจำนวนมาก

ครูยุพิน เอามือชี้ที่ปากและบอกว่า “มันอยู่ตรงนี้” การประชาสัมพันธ์ของครู ถ้าครูมีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดีกับชาวบ้านเจอใครที่ไหนก็ทักทายบอกเขาไป ไม่ว่าตามร้านขายของ ในหมู่บ้าน ตามถนน วัด ในหมู่บ้าน ให้ความสำคัญและให้เกียรติกับทุกคนเท่าเทียมกันไม่ว่าคนจนหรือคนรวย แต่ในชุมชนชาวเขาครูต้องประสานผ่านผู้นำชนเผ่าในการติดต่อกับชาวบ้าน เช่น บ้านปางแดงและบ้านเมืองนะ เพราะมีปัญหาด้านการสื่อสาร

2.4 กรรมการสถานศึกษา ถือว่าเป็นผู้นำในชุมชนจะต้องเป็นบุคคลที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล เป็นผู้เสียสละเพื่อส่วนรวม มีความรู้สึกผูกพันคิดว่าโรงเรียนเป็นของชุมชน เห็นความสำคัญของการศึกษาที่จะส่งผลให้ลูกหลานเป็นคนดีมีคุณภาพ อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข เป็นอนาคตของชุมชน

ในการพัฒนาท้องถิ่นตลอดถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น ไม่ใช่มองเห็นว่าการศึกษาคือเครื่องมือในการแสวงหาเงิน หาตำแหน่ง มุ่งเน้นแต่วิชาการอย่างเดียว เพื่อจะเป็นคนเก่ง และได้เงินทองมามาก ๆ เท่านั้น ในการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชน กรรมการสถานศึกษามีบทบาทในการเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การวางแผนพัฒนาการศึกษาหรือธรรมนูญโรงเรียน การนำแผนสู่การปฏิบัติ การติดตามประเมินผลการทำงาน การปรับปรุงพัฒนางาน การบริหารจัดการของโรงเรียนทุกอย่างถ้าโรงเรียนได้ดำเนินการร่วมกันกับกรรมการสถานศึกษาอย่างต่อเนื่องจะทำให้งานเดินหน้าไปด้วยดี เพราะบุคคลเหล่านี้จะเป็นแกนนำในชุมชนและจะประสานสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชาวบ้านได้ดี ยิ่งตอนนี้กระทรวงศึกษาธิการ มีการประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ซึ่งจะเริ่มใช้ในปีการศึกษา 2546 ระบุว่า การจัดทำหลักสูตรของโรงเรียนหรือหลักสูตรสถานศึกษา จะต้องให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำและกำหนดหลักสูตร เมื่อจัดทำเสร็จแล้วต้องให้คณะกรรมการสถานศึกษาเป็นผู้ให้ความเห็นชอบก่อนจึงประกาศใช้หลักสูตรได้ ซึ่งในส่วนนี้โรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเชียงดาวได้ดำเนินการก่อนแล้วตั้งแต่ปีการศึกษา 2544 คือโครงการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชียงดาว

2.5 การรวมกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน เช่นกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเยาวชน กลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้าน กลุ่มฌาปนกิจศพ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มผู้ใช้น้ำ กลุ่มเลี้ยงหมู กลุ่มเลี้ยงโค กองทุนหมู่บ้าน เป็นต้น เช่นบ้านแม่ป๋ามเป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก แต่มีการรวมกลุ่ม ต่าง ๆ มากกว่าอีก 3 หมู่บ้าน มีการประสานกลุ่มเหล่านั้นเป็นเครือข่ายในการทำกิจกรรมแต่ละกลุ่มก็จะให้ความช่วยเหลือกันดี จะเป็นพลังของชุมชนในการพัฒนา ถ้าโรงเรียนสามารถดึงกลุ่มเหล่านี้เข้ามาเป็นเครือข่ายในการพัฒนาการจัดการศึกษาหรือการพัฒนาหลักสูตรจะเป็นการเพิ่มศักยภาพของโรงเรียนในการดำเนินงาน

2.6 อาชีพของคนในชุมชน ถือว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้ ส่วนใหญ่ทำการเกษตรเช่นการ ปลูกข้าว ถั่วเหลือง ข้าวโพด ถั่วลิสง พืชผักสวนครัว ส้ม การเลี้ยงสัตว์ เช่นการเลี้ยงปลา เลี้ยงกบ เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู เลี้ยงวัวเป็นต้น นอกจากนี้ก็มี การทอผ้าชนเผ่า และมีอาชีพรับจ้างบ้าง ทั้ง 3 หมู่บ้าน คือแม่ป๋าม ปางแดง เมืองนะ ลักษณะคล้ายกันแต่จะต่างกันในเรื่องการถือครองที่ดิน สำหรับบ้านวังจ้อมจะเพิ่มอาชีพค้าขายและบริการเข้ามาเพราะเป็นสังคมเมือง บุคคลที่เชี่ยวชาญในแต่ละสาขาอาชีพเหล่านี้ก็จะได้รับการเสนอชื่อในที่ประชุมเวทีชาวบ้านให้เข้ามาถ่ายทอดความรู้แก่นักเรียน มาเป็นครูชาวบ้าน ทำให้โรงเรียนได้หลักสูตรเกี่ยวกับอาชีพที่สำคัญ ๆ ในชุมชน และยังใช้สถานที่ประกอบการเหล่านั้นเป็นแหล่งเรียนรู้แก่นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติจริง

2.7 การศึกษาของคนในชุมชน ชุมชนคนพื้นเมืองจะมีความรู้ตั้งแต่ ป.4 ป.6 มัธยมต้น มัธยมปลายเป็นส่วนใหญ่ ชุมชนชาวเขาจะไม่ค่อยมีคนรู้หนังสือ จะมีบ้างเป็นส่วนน้อยที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา ส่งผลให้คนพื้นเมืองเห็นความสำคัญของการศึกษาของบุตรหลานและเข้าร่วมกิจ

กรรมกับทางโรงเรียนมากกว่าชาวเขา เข้ามาเป็นครูชาวบ้านถ่ายทอดความรู้ด้วยความเสียสละด้วยจิตสำนึกต่อส่วนรวม ด้วยความเต็มใจโดยไม่หวังรับเงินค่าตอบแทน แต่ชุมชนชาวเขาส่วนใหญ่ที่ผ่านมา จะเคยได้รับบริจาคสิ่งของจากทางราชการหรือหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ การที่เขาเข้ามาเป็นครูชาวบ้านระยะแรก ๆ ก็คิดว่าจะได้ค่าตอบแทนเป็นเงินบ้าง แต่โครงการนี้ไม่มีค่าตอบแทนเป็นเงินให้จึงทำให้ครูชาวบ้านในชุมชนชาวเขามาสอนไม่ต่อเนื่อง ออกไปบ้างโดยอ้างว่าต้องไปทำมาหากินหรือไปประกอบอาชีพ ชุมชนชาวเขาจะมีปัญหาในด้านการสื่อสาร

2.8 ความสัมพันธ์ระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน โรงเรียนที่ตั้งอยู่ใกล้วัด และมีการประสานงานดีกับเจ้าอาวาส มัคคทายก ผู้นำชุมชน ตลอดจนชาวบ้าน เช่นแม่ป้าม วังจ้อม จะทำให้เกิดความร่วมมือดีมาก วัดจะมอบสิ่งของ วัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนงบประมาณให้แก่โรงเรียน ชาวบ้านนิยมทำบุญกับวัด และทางวัดก็เผื่อแผ่มาให้โรงเรียนเป็นสื่อประกอบการเรียนการสอนหลักสูตรท้องถิ่นได้ และยังใช้สถานที่ของวัดเป็นแหล่งเรียนรู้เช่นภาษาล้านนา(ตัวเมือง) โดยมี มัคคทายกและเจ้าอาวาสเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งเรียนรู้ในด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณีเพราะชาวบ้านจะไปประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในวัด ครูสามารถพานักเรียนไปร่วมกิจกรรมได้สะดวกและง่ายในการเดินทาง ถือว่าเป็นสถานที่ที่กลมกลืนทางสังคมเพื่อปลูกฝังจิตสำนึกให้เด็กรักวัฒนธรรมประเพณี ถ้าบ้าน วัด โรงเรียน มีการประสานสัมพันธ์ที่ดีจะส่งผลต่อการเรียนรู้ในเรื่องศิลปวัฒนธรรมประเพณีได้ดี เพราะเด็กได้รู้ได้เห็นและได้ปฏิบัติจริงจากการร่วมกิจกรรม

2.9 การติดต่อกับภายนอกชุมชน เช่น การศึกษาดูงานหมายความว่าสิ่งที่ชุมชนไปศึกษาดูงานนอกพื้นที่ ระดับตำบล อำเภอ จังหวัด หรือการที่คนภายนอกเข้าไปศึกษาดูงานในชุมชนในเรื่องที่เหมือนกันหรือคล้ายกัน ทำให้คนได้แลกเปลี่ยนแนวคิดประสบการณ์ สามารถนำความรู้มาปรับปรุงพัฒนาการดำเนินงานในท้องถิ่นให้ดีขึ้น เช่น การไปดูงานที่โรงเรียนบ้านทาภู และโรงเรียนบ้านศรีสุพรรณ จังหวัดลำพูน ของทีมวิจัยพื้นที่ เมื่อกลับมาแล้วมีการสรุปผลการไปศึกษาดูงานและนำแนวคิดบางอย่างมาปรับใช้ในการทำงาน เช่น ที่บ้านทาภูมีชาวบ้านเปลี่ยนกันเข้ามาสอนนักเรียนในเรื่องของหลักสูตรท้องถิ่นจำนวนมากทั้ง ๆ ที่ไม่ได้รับค่าตอบแทน ทำให้เป็นตัวอย่างแก่ครูชาวบ้านที่เป็นชาวเขาได้ปรับเปลี่ยนแนวคิดที่ชุมชนอื่นก็เสียสละมาสอนลูกหลานเหมือนกัน ในเมื่อชุมชนอื่นเขาทำได้ ชุมชนชาวเผ่าประห่อง เผ่าไทยใหญ่ก็ต้องทำได้ และทั้งครูและชาวบ้านก็ได้เห็นถึงความร่วมมือในการจัดการศึกษาระหว่างโรงเรียนและชุมชน เป็นตัวอย่างที่ดีของความร่วมมือ และการที่มีแขกเข้าไปเยี่ยมหรือดูงานในโรงเรียนและชุมชน เช่น ทีมงาน สกว.ไปถ่ายทำวีดิทัศน์การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่แม่ป้าม การที่คนจีนไปดูงานที่บ้านเมืองนะ ชาวต่างชาติเข้าร่วมกิจกรรมวันสำคัญที่ชุมชนบ้านวังจ้อม และโรงเรียนบ้าน เมืองนะ ไปดูงานที่บ้านปางแดง ล้วนต่างทำให้ชาวบ้านตื่นตัว และภาคภูมิใจในผล

งานที่ทำร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ส่งผลให้การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง

2.10 กิจกรรมที่ทำร่วมกันในชุมชน เช่น การจัดงานปฏิบัติการศึกษาภาคพลเมือง ซึ่งจัดขึ้นในระดับอำเภอ มีการมอบเกียรติบัตรให้แก่ครูชาวบ้านที่สอนนักเรียนในปีการศึกษา 2544 ประชาชนชาวบ้าน ครู ครูชาวบ้าน นักเรียน ได้มาร่วมกันทุกโรงเรียนในสังกัด จำนวนผู้ร่วมงานเป็นพัน คน ได้มีกิจกรรมหลายอย่างเช่นการจัดนิทรรศการผลงานด้านหลักสูตรท้องถิ่น เป็นเวทีสนทนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เรียนรู้ซึ่งกันและกัน เป็นการประชาสัมพันธ์โครงการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชิงดาว งานนี้ทำให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งครูชาวบ้าน นักเรียน ครู ผู้นำชุมชน ผู้ปกครองนักเรียน องค์กรท้องถิ่น และหน่วยงานต่าง ๆ เกิดความภาคภูมิใจที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมและยังเป็นเครือข่ายการพัฒนาการศึกษาาร่วมกันทั้งอำเภอเชิงดาว ส่งผลให้โครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเชิงดาวมีการดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง

2.11 การกำกับติดตามของหน่วยงาน การที่มีหน่วยงานนิเทศติดตามต่อเนื่องจะทำให้โรงเรียนมีกำลังใจ เหมือนมีที่ปรึกษาคอยกระตุ้นส่งเสริมการดำเนินงาน สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์บางส่วน โรงเรียนจะมีความรู้สึกที่ไม่ถูกทอดทิ้ง ทั้งผู้บริหาร ครู กรรมการสถานศึกษา ทีมวิจัยพื้นที่ และครูชาวบ้านทั้ง 4 โรงเรียน บอกเหมือนกันว่าอยากให้ทีมวิจัยกลาง สปอ.เชิงดาวไปเยี่ยมบ่อย ๆ เพื่อมีปัญหาอะไรจะได้ปรึกษาร่วมกัน และทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างทีมวิจัยพื้นที่ และทีมวิจัยกลางกระชับยิ่งขึ้น ส่งผลดีต่อการดำเนินโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ผู้ที่มี ส่วนสำคัญมากในงานนี้ คือหัวหน้าโครงการ ได้แก่ หัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอเชิงดาว อาจารย์ไพรัช ไหมชมภู จะเป็นผู้ประสานทีมให้มีการพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ความก้าวหน้าในการทำงาน ปัญหาอุปสรรค แนวทางแก้ไข พัฒนางาน กระตุ้นให้เกิดกิจกรรมร่วมกันและออกเยี่ยมโรงเรียนและชุมชนอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ส่งผลให้โรงเรียนมีขวัญและกำลังใจในการดำเนินงาน

3. รูปแบบการบริหารจัดการร่วมกันในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้โรงเรียนและชุมชน

ทุกโรงเรียนในโครงการวิจัยจะมีลักษณะคล้ายกัน จะเริ่มจากโรงเรียน ผู้บริหารและครูในโรงเรียนประชุมวางแผนภายใน แล้วประสานไปยังกรรมการสถานศึกษา ผู้นำที่เป็นทางการคือผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อบต. เจ้าอาวาส ผู้นำกิจกรรมทางศาสนา ผู้ทรงคุณวุฒิ เชิญบุคคลเหล่านี้มาประชุมวางแผนร่วมกัน เสร็จแล้วจึงประชาสัมพันธ์สู่ชาวบ้านทุกครัวเรือนในชุมชน ในการทำกิจกรรมร่วมกันนั้น ชาวบ้านจะเข้าร่วมจำนวนมากในโรงเรียนขนาดเล็กคือโรงเรียนบ้านแม่ป้ามและโรงเรียนบ้านปางแดง ส่วนโรงเรียนขนาดใหญ่ ในชุมชนชาวเขาเช่นโรงเรียนบ้านเมืองนะมีชาวบ้านถึง 3 คนเผ่า คือไทยใหญ่ มูเซอ และคนจีน มีผู้ใหญ่บ้านหลายคน แต่ผู้ที่มีร่วมกิจกรรมจะเป็นไทยใหญ่ จึงเสนอเนื้อ

หาสาระเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีของไทยใหญ่เข้ามาเป็นหลักสูตรท้องถิ่น และมีผู้รู้เข้ามาเป็นครูชาวบ้านสอนนักเรียน สำหรับมุเซอและคนจีนไม่ค่อยเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษา อาจเป็นเพราะปัญหาในด้านการสื่อสารระหว่างโรงเรียนกับชนเผ่า ส่งผลให้นักเรียนเมืองนะที่เป็นเผ่ามุเซอ และคนจีน ต้องไปเรียนศิลปวัฒนธรรมประเพณีของเผ่าไทยใหญ่ เรียนแล้วก็ไม่ได้นำไปใช้ในชีวิตประจำวัน เพราะไม่สามารถเลือกเรียนในสิ่งที่ตนเป็นชนเผ่าของตนได้เพราะโรงเรียนไม่มีการเปิดสอน โรงเรียนชุมชนบ้านวังจ้อม อยู่ในชุมชนพื้นเมือง ก็มีผู้ใหญ่บ้าน ถึง 2 บ้าน แต่การทำกิจกรรมจะร่วมมือกันดี เจ้าอาวาสวัด อุดตารามวังจ้อม จะมีส่วนสำคัญในการประสานความร่วมมือให้คนในชุมชนชาวบ้านทั้ง 2 หมู่บ้านให้สามัคคีช่วยเหลือกันเพราะทั้ง 2 หมู่บ้านเป็นศรัทธาเดียวกันมีวัดเดียวกันเป็นศูนย์รวมจิตใจ และสองหมู่บ้านยังเป็นเครือญาติและแยกออกมาจากหมู่บ้านวังจ้อม หมู่ที่ 4 เนื่องจากการเพิ่มของประชากร จึงขยายที่อยู่อาศัยออกไปตั้งหมู่บ้านใหม่ โรงเรียนชุมชนบ้านวังจ้อมยังตั้งอยู่ในเขตเทศบาลมีคนในหมู่บ้านเป็นคณะกรรมการเทศบาลด้วยจึงสามารถดึงงบประมาณบางส่วนมาช่วยสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้านและโรงเรียน คณะกรรมการสถานศึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิในหมู่บ้านให้ความสนใจดีมากแต่ชาวบ้านโดยทั่วไปมีภารกิจในการประกอบอาชีพไม่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ทุกขั้นตอนจะเป็นเพียงการให้ความร่วมมือเป็นบางครั้ง

ความต่อเนื่องของการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนจะปรากฏชัดเจนในโรงเรียนบ้านแม่ป๋าม และโรงเรียนชุมชนบ้านวังจ้อม จะมีการรวมกลุ่มในชุมชนหลายกลุ่มเช่นกลุ่มเกษตร กลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มฌาปนกิจศพ กลุ่มเยาวชน กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ แต่ละกลุ่มจะมีการประสานสัมพันธ์กัน ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน โดยมีผู้นำกลุ่มหรือคณะกรรมการกลุ่มเป็นแกนนำ และมีผู้บริหารโรงเรียน ครูในโรงเรียน เป็นที่ปรึกษาแนะนำในบางเรื่องเช่น การทำบัญชีรายรับรายจ่าย การคิดดอกเบี้ย การคิดเงินปันผล ของกองทุนต่าง ๆ การบันทึกการประชุม การจัดระบบเอกสาร เป็นต้น

โรงเรียนบ้านทุ่งหลุกสาขาบ้านปางแดง ผู้ที่มีบทบาทนำในการทำกิจกรรมทุกเรื่องคือ นายคำ จองตาล หัวหน้าเผ่าปะห่อง ซึ่งเป็นผู้นำหมู่บ้าน แต่ไม่ใช่ผู้ใหญ่บ้าน เพราะหมู่บ้านนี้ขึ้นกับผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 9 บ้านทุ่งหลุก ตำบลเชียงดาว เมื่อโรงเรียนจะทำกิจกรรมใด ๆ ก็จะต้องประสาน ไปยังลุงคำ หัวหน้าเผ่าทุกครั้ง แล้วลุงคำจะประกาศเสียงตามสายเป็นภาษาปะห่องให้แก่ชาวบ้านได้ทราบโดยทั่วกัน ชนเผ่านี้ก็ให้ความนับถือศรัทธาลุงคำหัวหน้าเผ่ามาก และตัวของลุงคำเองก็เข้ามาเป็นครูชาวบ้านถ่ายทอดความรู้เรื่องศิลปการฟ้อนดาบ ฟ้อนเจิง ของชนเผ่าปะห่องให้แก่เด็กเรียน ส่วนหย่อมบ้านกะเหรี่ยง และลีซอ ไม่ค่อยมีบทบาทอะไร เพียงแต่เข้าร่วมกิจกรรมเป็นบางครั้ง

องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น เช่นเทศบาล อบต. เข้ามามีบทบาทในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน เช่นโรงเรียนชุมชนบ้านวังจ้อมอยู่ในเขตเทศบาลตำบลเชียงดาว และมีคนในชุมชนเข้าไปเป็นคณะ

กรรมการบริหารของเทศบาล และยังเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาของโรงเรียนด้วยจึงเป็นตัวเชื่อมประสานได้ดีพยายามเสนอโครงการของหมู่บ้านและโรงเรียนให้เทศบาลได้สนับสนุนงบประมาณ ส่วนองค์การบริหารส่วนตำบล(อบต.) บทบาทชัดเจนในหมู่บ้านแม่ป้าม หมู่บ้านเมืองนะ เพราะมีกรรมการสถานศึกษาได้รับเลือกเป็นคณะกรรมการ อบต.ด้วย เช่น อบต.เมืองนะได้จัดงบประมาณสนับสนุนอาหารกลางวันให้นักเรียนทุกโรงเรียนในตำบลและจัดงบประมาณสนับสนุนด้านการกีฬาให้นักเรียนมาตั้งแต่ปี 2544 ผลเกิดจากความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนและชุมชน แต่ในหมู่บ้านปางแดง บทบาทของ อบต.ไม่ปรากฏเพราะว่าคนในหมู่บ้านไม่ได้เข้าไปร่วมเป็นคณะกรรมการแต่อย่างใด เพราะคนเหล่านี้เป็นชนกลุ่มน้อยและส่วนใหญ่ไม่มีบัตรประจำตัวประชาชนคนไทย เพราะอพยพเคลื่อนย้ายมาจากบ้านนอแล บนดอยอ่างขาง อำเภอฝาง

จากการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชนของทั้ง 4 โรงเรียนในโครงการวิจัย โรงเรียนบ้านแม่ป้าม และโรงเรียนชุมชนบ้านวังจ้อม กลุ่มกรรมการสถานศึกษา ผู้นำในชุมชน และครูชาวบ้าน จะมีบทบาทมากในการติดตามประเมินผลการทำงาน อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ประสานสัมพันธ์กับทางโรงเรียนอย่างใกล้ชิด แม่ป้ามจะเด่นในเรื่องวัฒนธรรมประเพณี และการประกอบอาชีพการเกษตร ไร่สวนผสม โดยเฉพาะ ปลูกบุญส่ง เชื้อนเพชร และป่าหน้อย ส่วนบ้านวังจ้อมจะเด่นเรื่องดนตรีพื้นเมืองและการทำบายศรีด้วยใบตอง ครูชาวบ้านคือลูกบุญธรรม และป่าเพ็ญของเด็ก ๆ

เมืองนะ ปางแดง จะมีกิจกรรมเป็นช่วง ๆ ไม่ค่อยให้ความสำคัญเท่าที่ควร ประชากรเป็นชนเผ่า มีปัญหาด้านการสื่อสารไม่เข้าใจกัน จึงทำให้การเข้าร่วมกิจกรรมกับทางโรงเรียนในลักษณะเป็นผู้ตาม เห็นว่าสิ่งที่ครูคิดครูทำดีแล้วเพราะคิดว่าครูเป็นผู้มีความรู้มากกว่าชาวบ้าน ชาวบ้านไม่ค่อยรู้หนังสือ ไม่ชอบแสดงความคิดเห็นในการประชุม โดยเฉพาะปะห่องบ้านปางแดง จะมีแต่หัวหน้าเผ่าคือลุงคำเท่านั้นที่กล้าแสดงความคิดเห็น ส่วนบ้านเมืองนะก็จะมีกลุ่ม ไทยใหญ่ที่พอจะแสดงความคิดเห็นบ้าง คนที่แสดงกล้าแสดงความคิดเห็นดีคือคุณ โยชินซึ่งเป็นประธานกรรมการสถานศึกษาของโรงเรียน

4. กระบวนการจัดการของชุมชนในการแก้ปัญหา

ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่นปัญหาการเล่นการพนัน ปัญหาขาดแคลนน้ำในการเกษตร ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย ดินเสื่อมคุณภาพ ผลผลิตการเกษตรตกต่ำ ราคาปุ๋ย สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช แพงขึ้นกว่าเดิม ปัญหาด้านสาธารณสุข ไข้มาลาเรีย ขยะในหมู่บ้าน ยาบ้าเสพติด ศิลปะวัฒนธรรมประเพณีบางอย่างสูญหายไป คนทิ้งถิ่นไปทำงานในตัวเมืองเชียงใหม่

การแก้ปัญหาดังกล่าว จะเริ่มจากการรวมตัวกันของผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงก่อน มาปรับทุกข์เล่าสู่กันฟัง แล้วจึงนำเสนอกลุ่มผู้นำเช่นผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน ผู้ทรงคุณวุฒิ หลังจากนั้นผู้

นำจะนัดประชุมเพื่อหาแนวทางแก้ปัญหาาร่วมกันและจะเชิญครูที่อยู่ในพื้นที่เข้าร่วมด้วย มีทั้งผู้บริหาร โรงเรียนและครูผู้สอน ที่ประชุมจะเสนอแนวทางแก้ปัญหาและออกกฎกติกาของหมู่บ้านให้ยึดถือเป็น แนวปฏิบัติ ที่ผ่านมาจะไม่มีการบันทึกการประชุมเป็นลายลักษณ์อักษร จากนั้นก็มอบหมายให้ผู้นำแต่ละหมู่บ้าน หรือ หัวหน้าปึกบ้าน หรือ หัวหน้าวัด ไปแจ้งข่าวแก่คนในเขตรับผิดชอบให้ปฏิบัติตาม ข้อตกลง ถ้าหากมีคนทำผิดกฎกติกาจะมีการลงโทษเช่นให้ออกจากการเป็นสมาชิกฌาปนกิจศพของ หมู่บ้าน หรือสมาชิกออมทรัพย์ของหมู่บ้าน ถ้าทำผิดร้ายแรงก็ให้ออกจากหมู่บ้านไปอยู่ที่อื่น หรือ ไม่ก็ ส่งตัวให้เจ้าหน้าที่ตำรวจ เช่น บ้านแม่ป๋าม จะภูมิใจที่สามารถแก้ปัญหาการเล่นการพนันในงานศพ และมวยคู่ซึ่งผู้นำในการแก้ปัญหาคือผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้น แต่ปัจจุบันลาออกและได้รับเลือกเป็นคณะกรรมการ อบต. ส่วนที่หมู่บ้านปางแดงจะมีผู้นำในการแก้ปัญหาคือลุงคำ จอจตาล หัวหน้าเผ่าปะหะ ร่อง ที่เห็นชัดคือการแก้ปัญหาด้านสาธารณสุข การรณรงค์ให้คนในหมู่บ้านปะหะร่องถ่ายอุจจาระลงใน ส้วม เมื่อก่อนในหมู่บ้านไม่มีส้วมคือถ่ายอุจจาระตามป่าหรือบริเวณหลังบ้านแต่ปัจจุบันเกือบทุกบ้านจัด ทำส้วม นอกจากนี้ยังแก้ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า บ้านวังจ้อมพื้นฟูศิลปวัฒนธรรมที่กำลังจะสูญหาย ขึ้นมาใหม่ เช่น วงดนตรีพื้นเมือง โดยร่วมกันจัดหาเครื่องดนตรีให้แก่โรงเรียน และเสนอให้ผู้ที่มีความ สามารถในการเล่นดนตรีเข้ามาถ่ายทอดความรู้ให้แก่นักเรียนจนสามารถนำออกแสดงตามงานต่าง ๆ ได้ บ้านเมืองนะแก้ปัญหาวัฒนธรรมประเพณีชนเผ่า ที่กำลังสูญหายไปโดยจัดทำบ้านจำลองของแต่ละชน เผ่าไว้ในโรงเรียนเพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้ บ้านคนไทยใหญ่ บ้านคนจีน และบ้านเผ่ามูเซอ แต่ละปีจะมี การจัดงานวัฒนธรรมชนเผ่า มีการแสดงศิลปะการละเล่น การประกอบอาหาร การแต่งกาย พิธีกรรม

บ้านวังจ้อมทำโครงการของงบประมาณสร้างโรงอาหารจากบริษัทซีพี และชุมชนจัดหาเครื่อง เครื่องดนตรีพื้นเมืองให้นักเรียน ส่วนครูชัยพร ก็เป็นที่ปรึกษากองทุนเงินล้านในการจัดทำบัญชีต่าง ๆ

บ้านเมืองนะ ทำโครงการส่งเสริมให้เผ่ามูเซอบ้านเจียจันท์และบ้านกอดักปั้ง ทอผ้า เย็บผ้า ทำกระเป๋าสื่อผ้าชนเผ่า ของงบประมาณผ่านโครงการโรงเรียนเพื่อนเด็ก และจากทหาร

บ้านแม่ป๋าม โครงการจัดทำอาคารอเนกประสงค์ไว้ในโรงเรียน เพื่อใช้เป็นที่ประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน และชาวบ้าน

บ้านปางแดง โครงการร้องเพลงและการแสดงชนเผ่า เพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว ญี่ปุ่น ฝรั่งเศส เป็นโฮมสเตย์ เพื่อนำเงินเข้าเป็นกองทุนหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีโครงการพัฒนาฝีมือรูปแบบการทอผ้า ปะหะร่องแก่กลุ่มแม่บ้านทอผ้าของปะหะร่อง

5. ผลกระทบจากการทำวิจัย

1. ผู้บริหารโรงเรียน ปรับเปลี่ยนแนวคิดในการทำงาน โดยเห็นความสำคัญของการมี

ส่วนร่วมของครู และชาวบ้านในชุมชน ยอมรับศักยภาพของชาวบ้าน รู้จักชุมชนมากขึ้นกว่าเดิม ภาควิชาใจที่ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้าน ได้รับคำชมจากเพื่อนผู้บริหารในการบริหารงานที่นำชุมชน เข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับ พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ พุทธ ศักราช 2542 เป็น

2. ครูในโรงเรียนปรับเปลี่ยนแนวคิดและกระบวนการการเรียนการสอนโดยเน้นตาม ความสนใจของเด็กคือเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เลือกเรียนสาขาวิชาท้องถิ่นที่เขาชอบ และไม่ยึดหนังสือ เรียนเป็นหลักเหมือนแต่ก่อน ให้เด็กได้ศึกษาค้นคว้า ได้ปฏิบัติจริงยังแหล่งเรียนรู้กับครูชาวบ้าน มีทัศนคติที่ดีต่อชาวบ้าน ได้สัมผัสกับวิถีชีวิตจริงของชาวบ้านอย่างใกล้ชิด รู้จักชุมชนมากยิ่งขึ้น ทั้งสภาพ ปัจจุบันปัญหา แนวทางแก้ไข วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมได้เรียนรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นไปพร้อมกับนักเรียน มีครูชาวบ้านเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ ทำงานเป็นทีมและเป็นระบบขึ้นกว่าเดิมเพราะต้องบันทึก รวบรวมองค์ความรู้จากครูชาวบ้าน สังเคราะห์องค์ความรู้ จัดทำเป็นตำราหรือเอกสารเสริมความรู้ในวิชา ท้องถิ่นที่ตนเองรับผิดชอบ จัดทำแผนการสอน จัดการเรียนการสอนสอดคล้องกับความต้องการของ ท้องถิ่นและ พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ครูภาควิชาใจในการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้รับการยอมรับจากชุมชนมากขึ้นกว่าเดิม

3. นักเรียน ได้เลือกเรียนตามวิชาท้องถิ่นตามที่ตนเองชอบ ได้ไปเรียนรู้นอกโรงเรียนยังแหล่ง เรียนรู้ต่าง ๆ เป็นการเปลี่ยนบรรยากาศ ได้ฝึกปฏิบัติจริง ได้รับประสบการณ์ตรง กล้าคิดกล้าแสดง ออกในการซักถาม การนำเสนอผลงาน มีกิจกรรมรยาทอ่อนน้อมเคารพนับถือ ผู้ใหญ่ที่เป็นครูชาวบ้าน และผู้เฒ่าผู้แก่ รู้จักทำงานเป็นกลุ่มเอื้ออาทรต่อเพื่อน ได้รู้ประวัติความเป็นมาของชุมชน ศิลปวัฒนธรรมประเพณี เข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนมากขึ้น ภูมิใจในท้องถิ่น ได้รับการยอมรับจากชุมชนในด้าน ความสามารถเช่นการทำบายศรี ชนเผ่ามอญ การดาคร้วในพิธีกรรมต่าง ๆ เด็กเรียนรู้และสามารถทำได้ เหมือนผู้ใหญ่

4. ครูชาวบ้าน ได้ถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาในเรื่องที่ตนเองเชี่ยวชาญ ได้เทคนิคการ ถ่ายทอดความรู้และการวัดประเมินผลนักเรียนจากครู ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างครู ชาวบ้านและครู ได้รับการยอมรับจากหน่วยงาน โรงเรียน ครู นักเรียน และชาวบ้านด้วยกัน ภาควิชาใจ ที่ได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติได้รับเกียรติบัตรและทำเนียบครูชาวบ้านจาก สำนักงานการประถมศึกษา อำเภอยางชุมน้อย ได้รับการเคารพนับถือจากนักเรียน เจอที่ไหนนักเรียนก็ไหว้สวัสดี

5. ชาวบ้าน มีโอกาสเข้ามาร่วมแสดงความคิดเห็นและร่วมในการจัดการศึกษากับทาง โรงเรียน ได้รับรู้นโยบายปฏิรูปการศึกษาและบทบาทหน้าที่ของตนเองตาม พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ 2542 ได้รับรู้ปัญหาของชุมชนวิเคราะห์และหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน มีทัศนคติที่ดีต่อครูในโรงเรียน

นำแนวคิดจากโครงการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นไปปรับใช้กับโครงการอื่นในชุมชนเช่นการเปิดเวทีชาวบ้าน การสนทนากลุ่ม การบันทึกร่องรอยในการทำงาน

6. โรงเรียน ได้เนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับท้องถิ่นตามความต้องการของชุมชนมาจัดทำหลักสูตรเพื่อจัดการเรียนการสอนให้นักเรียน โดยจัดทำเป็นรูปเล่มสาขาวิชาละ 2 เล่ม คือแผนการจัดการเรียนรู้ และเอกสารเสริมความรู้ ได้บุคลากรในชุมชนที่มีความรู้ความสามารถเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนมาช่วยสอนนักเรียนแก้ปัญหาครูไม่ครบชั้นได้ระดับหนึ่ง ได้รับความร่วมมือจากชุมชนเกือบทุกส่วนเข้ามาร่วมสนับสนุนในการจัดการศึกษาและเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาโรงเรียน ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนใกล้ชิดกันยิ่งขึ้น เปรียบเสมือนโรงเรียนเป็นของชุมชนไม่ใช่เป็นของครูเหมือนก่อนเริ่มดำเนินโครงการ

7. ชุมชนสังคม เกิดความร่วมมือกันมากขึ้นกว่าเดิม มีความสัมพันธ์กับโรงเรียนแนบแน่นยิ่งขึ้นจะเห็นได้จากการที่โรงเรียนมีกิจกรรม ม้งาน ชาวบ้านจะเข้าร่วมมากกว่าเดิมหลายเท่า เช่น แม่ป๋ามในวันที่ยี่สิบงานสกว.เข้าไปถ่ายทำวิดีโอทัศนชาวบ้านมาร่วมกิจกรรมร้อยละคน และบ้านเมืองนะ การจัดงานวัฒนธรรมประเพณี 3 ชนเผ่า คือมูเซอ จีน ไทยใหญ่ ในโรงเรียนมีชาวบ้านเข้าร่วมเป็นร้อยละคนเหมือนกัน มาด้วยความสมัครใจและนำวัสดุอุปกรณ์มาทำอาหารเลี้ยงกันตลอดงาน มีการแสดงศิลปะของชนเผ่าด้วย โรงเรียนชุมชนบ้านวังจ้อมจะมีงานกีฬาประจำปีร่วมกันระหว่างบ้านและโรงเรียนจะมีชาวบ้านเกือบทุกครัวเรือนเข้าร่วมแต่ละครั้งเกือบสองร้อยคนไม่ได้มาในฐานะเป็นแขกแต่มาในฐานะเป็นเจ้าภาพร่วมกัน จากการเข้ามาทำงานร่วมกันชุมชนสังคมเข้าใจภารกิจของโรงเรียนของครูมากยิ่งขึ้น และภาคภูมิใจที่มีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่น เพราะการที่เด็กนักเรียนได้ไปเผยแพร่ผลงานของนักเรียนและไปแสดงศิลปวัฒนธรรม เช่น ดนตรีพื้นเมือง การรำโต รำนกิ้งกะหล่ำ การฟ้อนเจิง ฟ้อนดาบ และการทอผ้าชนเผ่า การทำขันผูกมือ การขึ้นตัวดั่งสี่ เป็นต้น ทั้งในระดับอำเภอ จังหวัด และระดับภาคเหนือ เป็นการทำให้ชื่อเสียงให้แก่ชุมชนหมู่บ้าน

8. องค์กรส่วนท้องถิ่น เช่น เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล ได้มองเห็นความสำคัญของการศึกษา จากการประชาสัมพันธ์โครงการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชิงดาวอย่างต่อเนื่องของหัวหน้าโครงการ คืออาจารย์ไพรัช ใหม่ชมภู และโรงเรียนต่าง ๆ ในอำเภอเชิงดาว ไม่ว่าจะเป็นการเปิดเวทีชาวบ้าน การเข้าร่วมประชุมกับองค์กรในท้องถิ่น การจัดงานปฏิบัติการศึกษาภาคพลเมือง การนำเสนอผลงานระดับโรงเรียน ก็ได้เชิญตัวแทนองค์กรท้องถิ่นเข้าร่วมเสมอ บางคนก็เข้าร่วมในฐานะเป็นกรรมการสถานศึกษาของโรงเรียน บ้างก็เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นที่ปรึกษา บ้างก็เข้ามาเป็นครูชาวบ้านให้โรงเรียน องค์กรเหล่านี้ได้จัดสรรงบประมาณสนับสนุนโรงเรียนเช่น อบต.ทุ่งข้าวพวงซื้อรถยนต์ให้โรงเรียน 1 คัน โรงเรียนบ้านห้วยทรายขาวได้รถอีแต่น 1 คันไว้รับส่งนักเรียนที่ห่างไกล อบต.เมืองนะ

สนับสนุนอาหารกลางวัน งบประมาณจัดแข่งขันกีฬานักเรียน เป็นต้น ส่วนใหญ่แล้วองค์กรท้องถิ่นจะเข้าร่วมสนับสนุนโรงเรียนมากขึ้น

9. ผลต่อการศึกษา การปฏิรูปการศึกษาของชุมชนท้องถิ่น

9.1 เนื้อหาสาระ(รายวิชา)ของทุกโรงเรียนในสังกัด ปีการศึกษา 2544 รวม 136 รายวิชาปีการศึกษา 2545 รวม 89 รายวิชา ซึ่งมีความหลากหลาย นักเรียนเลือกเรียนตามความสนใจ และมีความสนใจเข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วย และมีแหล่งการเรียนรู้ทุกแห่งในหมู่บ้าน ตำบล

9.2 ชาวบ้านที่เข้ามาถ่ายทอดความรู้ให้กับนักเรียน ซึ่งเรียกว่าครูชาวบ้าน ประกอบด้วยผู้นำท้องถิ่น พระสงฆ์ ชาวบ้านที่มีภูมิปัญญา มีความเชี่ยวชาญเรื่องนั้น ๆ ปีการศึกษา 2544 มีจำนวนทั้งสิ้น 504 คน และในปีการศึกษา 2545 มีจำนวน 421 คน เข้ามาถ่ายทอดความรู้ให้กับนักเรียนโดยไม่ต้องค่าตอบแทนแต่อย่างใด พร้อมทั้งเป็นกัลยาณมิตร เป็นพลังในการปฏิรูปการศึกษาต่อไป

9.3 นักเรียนมีความสนใจในเรื่องที่จะเรียน เรียนด้วยความสนุกสนาน ไม่เครียด เรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง ครูปรับเปลี่ยนวิธีการสอน เปลี่ยนสถานที่เรียน ก่อให้เกิดการเรียนรู้ และมีความตระหนักในเรื่องของท้องถิ่นของตนเอง “ไม่แปลกแยกออกจากชุมชน”

9.4 ผู้บริหารโรงเรียนปรับเปลี่ยนแนวคิด วิธีการบริหารจัดการโรงเรียนใหม่ โดยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม เป็นหุ้นส่วนซึ่งกันและกัน เป็นการ “เปิดโรงเรียนสู่ชุมชน” ซึ่งเป็นหลักการปฏิรูปการศึกษา

10. ผลต่อการศึกษาปฏิรูปการศึกษาในภาพรวม

กระบวนการของโครงการหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชียงดาวก่อให้เกิดการปฏิรูปการศึกษาตามหลักการของ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ในภาพรวมดังนี้

10.1 การลงทุนทางการศึกษา

(1) งบประมาณของทางราชการ งบประมาณในส่วนนี้ใช้ลงทุนในการฝึกอบรมข้าราชการครูในขั้นตอนการสร้างตระหนัก จำนวน 120,000 บาทเท่านั้น

(2) งบประมาณจากหน่วยงานอื่น ๆ

- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.ภาค) สนับสนุนงบประมาณในการทำวิจัย การพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 400,804 บาท

-องค์กรปกครองท้องถิ่น(อบต./เทศบาล) จัดงบประมาณสนับสนุนกิจการของโรงเรียนในสังกัด ในปีงบประมาณ 2544 จำนวน 1,012,522 บาท

-งบบริจาคจากชุมชน ผู้มีจิตศรัทธาสนับสนุนการจัดการศึกษาของโรงเรียนในรอบปีงบประมาณ 2544 จำนวน 3,594,655 บาท

-งบบริจาคจากกองทุนทางสังคม สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ประมาณ 32,400 บาท

10.2 ทุนที่เป็นค่าตอบแทนให้ครูชาวบ้านซึ่งครูชาวบ้านที่เข้ามาถ่ายทอดความรู้ให้กับนักเรียน จะไม่รับค่าตอบแทน ทั้งนี้ด้วยความสำนึกที่จะช่วยด้วยจิตวิญญาณ ซึ่งหากจะคิดเป็นค่าตอบแทนให้ครูชาวบ้านทุกคนแล้ว จะต้องใช้งบประมาณทั้งสิ้นถึง 9,072,000 บาท(ครูชาวบ้าน 504 คน สอนคนละ 3 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ชั่วโมงละ 150 บาท จำนวนตลอดปี 40 สัปดาห์ เป็นเวลา 2 ปีการศึกษามาแล้ว คือ ปีการศึกษา 2544-2545)

10.3 ระบบการศึกษา ตาม พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 สถานศึกษาสามารถจัดการศึกษาในระบบ นอกโรงเรียน และตามอัธยาศัยไปพร้อม ๆ กัน โรงเรียนจะมีประสิทธิภาพสามารถรับแนวทางการจัดการศึกษาทั้ง 3 ระบบตาม พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติได้

10.4 หลักการจัดการศึกษา ยึดหลักการศึกษาดำเนินชีวิต สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและพัฒนาสาระการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โครงการหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชียงดาว สามารถต่อยอด เป็นการศึกษาตลอดชีวิตได้ และเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการจัดการศึกษา สำหรับการพัฒนาสาระการเรียนรู้ก็พัฒนาไปอย่างต่อเนื่อง

10.5 หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ในปีการศึกษา 2546 ในทุกโรงเรียนทุกสังกัด อำเภอเชียงดาวได้ดำเนินการเตรียมความพร้อมให้โรงเรียนและชุมชนไว้ล่วงหน้าแล้วเพราะกระบวนการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษากับกระบวนการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชียงดาวเป็นกระบวนการเดียวกัน คือโรงเรียนและชุมชนพัฒนาสาระของรายวิชาเป็นหลักสูตรสถานศึกษาร่วมกัน ซึ่งในปีการศึกษา 2545 สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเชียงดาว ได้ส่งเสริมให้โรงเรียนและชุมชนดำเนินการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาทุกโรงเรียน

10.6 แนวการจัดการศึกษา โครงการหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชียงดาวได้ดำเนินการตามข้อความในหมวด 4 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เต็มรูปแบบ โดยเฉพาะมาตราที่ 29 ที่ระบุว่า “ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ๆ ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน สำหรับผลกระทบที่ไม่พึงประสงค์ ก็มีบ้าง เช่น ตอนเริ่มดำเนินโครงการ

ผู้บริหารโรงเรียนบางคนบอกว่า “ต่อไปนี้ไม่ต้องทำอะไรเพราะหัวหน้าการฯ ได้คืนโรงเรียนให้ชุมชนไปแล้ว พวกเราสบาย” นั้นแสดงว่าเขายังไม่เข้าใจในหลักการ พอดำเนินโครงการไปแล้วจึงเข้าใจและบอกว่ากระบวนการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2544 นั้นเชิงดาวได้ทำล่วงหน้ามาก่อนแล้วตั้งแต่ปีการศึกษา 2544 และในส่วนครูผู้สอนและผู้ปกครองบางส่วนก็กังวลว่านักเรียนจะไปสอบแข่งขันเข้าเรียนต่อในระดับสูงไม่ได้เพราะแบ่งเวลาไปเรียนหลักสูตรท้องถิ่นสัปดาห์ละครั้งวัน เมื่อได้ทำความเข้าใจกันจึงทำให้ความกังวลนี้หมดไป

6. การเผยแพร่ผลงานและขยายเครือข่ายการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่น

จากการที่สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเชียงดาว ได้ดำเนินโครงการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชียงดาวมาตั้งแต่ปีการศึกษา 2544 – 2545 ได้รับการตอบรับจากโรงเรียน ผู้ปกครอง ชาวบ้าน ในชุมชนทุกพื้นที่ของอำเภอเชียงดาว ร่วมกันพัฒนาหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง ได้มีการ เผยแพร่ผลงานทั้งในระดับตำบล อำเภอ จังหวัดและระดับภาคและระดับประเทศ จะ ได้ยกมาเป็นตัวอย่างดังนี้

6.1 ได้รับเชิญจากสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอจอมทองให้ไปเป็นวิทยากรเผยแพร่แนวคิดให้ผู้บริหาร ครู ตัวแทนชุมชน ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

6.2 ได้รับเชิญจากโครงการวิจัยการศึกษาทางเลือกฯ ให้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการ “เครือข่ายการศึกษาทางเลือกภาคเหนือเพื่อพัฒนาการเรียนรู้” เพื่อพัฒนาความร่วมมือและการเรียนรู้ร่วมกัน เมื่อวันที่ 3-4 กุมภาพันธ์ 2546 ณ โสภณสิริสัสนานุกัมปิปัญญาล้านนา จ.เชียงใหม่

6.3 ได้รับมอบหมายจากผู้อำนวยการการประถมศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ให้นำเสนอแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชียงดาวและผลการดำเนินงาน ในที่ประชุมประจำเดือนหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอในจังหวัดเชียงใหม่

6.4 ได้นำเสนอการดำเนินงานโครงการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชียงดาว ในการประชุมสัมมนาโรงเรียนในพื้นที่โครงการหลวง

6.5 การนำเสนอผลการดำเนินโครงการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชียงดาว ในงานปฏิบัติการศึกษาภาคพลเมือง ให้แก่ชุมชน องค์กรชุมชน หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนในอำเภอเชียงดาวและอำเภอต่างๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 11-12 มีนาคม 2545 ณ โรงเรียนชุมชนบ้านวังจ้อม

6.6 ได้รับเชิญจากโรงเรียนวัดศรีสุพรรณ อำเภอเมือง เชียงใหม่ สังกัดเทศบาล เป็นวิทยากรให้ความรู้แก่ครูในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นสู่หลักสูตรสถานศึกษา เมื่อวันที่ 13-14 กรกฎาคม 2545

6.7 หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ ประจำวันอังคารที่ 7 พฤษภาคม 2545 หน้าการศึกษาได้ดีพิมพ์ เรื่อง 136 หลักสูตรท้องถิ่นเชียงดาว นวัตกรรมนำโรงเรียนคืนชุมชน เผยแพร่แนวคิดและกระบวนการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชียงดาวไปทั่วประเทศ

6.8 วารสารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)ภาค ปีที่ 3 ฉบับที่ 3 พฤษภาคม - มิถุนายน 2545 ได้เผยแพร่กระบวนการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่น เชียงดาว

6.9 เผยแพร่ผลงานสังเคราะห์หลักสูตรท้องถิ่นสู่หลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนพื้นที่วิจัย ในการประชุมสัมมนาครูวิชาการระดับอำเภอ เมื่อวันที่ 5-6 กุมภาพันธ์ 2546 ณ ห้องประชุมสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเชียงดาว

7. บทเรียนที่ทีมวิจัยและผู้เกี่ยวข้องได้รับ

7.1 ทีมวิจัย ก่อนที่จะเริ่มดำเนินโครงการ ทีมวิจัยจะต้องทำความเข้าใจร่วมกันให้ชัดเจน เช่น แนวคิดในการทำวิจัยท้องถิ่น วัตถุประสงค์ เป้าหมาย ในการทำงาน บทบาทหน้าที่ของทีมวิจัยแต่ละคน กิจกรรมที่จะดำเนินการร่วมกัน ทั้งทีมกลางและทีมพื้นที่ สิ่งเหล่านี้ต้องชัดเจน ทุกคนต้องมีส่วนร่วม วางแผนและมีความรับผิดชอบ เสียสละ ทีมวิจัยควรมาจากการสมัครใจเข้าร่วมทำงานมิใช่เข้าร่วมเพราะเห็นว่าผู้บังคับบัญชาเป็นหัวหน้าโครงการ จึงจะส่งผลต่อการดำเนินงานให้ประสบความสำเร็จค่อนข้างดี

7.2 การเตรียมความพร้อมให้แก่ทีมวิจัยทั้งทีมกลางและทีมพื้นที่ ให้มีฐานคิดในการ ทำงานร่วมกับชุมชน

7.3 ทีมวิจัยไม่ควรมียานวนมากเกินไป เพราะถ้าทีมวิจัยจำนวนมากเวลาจะประชุมหรือ ออกภาคสนามในแต่ละครั้งจะวุ่นวายไม่พร้อมกันทำให้งานล่าช้าไม่เป็นไปตามกำหนด

7.4 การประสานงานระหว่างทีมวิจัยกับผู้เกี่ยวข้อง เช่น ครูชาวบ้าน ผู้นำในชุมชนชาวบ้าน ในการทำกิจกรรมแต่ละครั้ง ต้องชัดเจนตรงเวลา จะทำให้ได้รับความศรัทธาจากชาวบ้านและ ส่งผลถึงการมีส่วนร่วมเป็นอย่างมาก

7.5 การสื่อสารระหว่างทีมวิจัยกับชาวบ้านควรเลือกบุคคลที่มีมนุษยสัมพันธ์ดีและพูด ภาษาชาวบ้านได้เป็นทีมงานวิจัยจะทำให้เข้าใจความหมายตรงกันระหว่างชาวบ้านและทีมวิจัย

7.6 การเขียนรายงานความก้าวหน้าหรือเขียนรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เป็นสิ่งที่ยาก สำหรับทีมวิจัยควรได้รับการช่วยเหลือจากทีมงาน สกว.ภาค จัดอบรมให้ความรู้ในเรื่องการเขียน จะทำให้การเขียนรายงานได้ครอบคลุม รวดเร็วและมีคุณค่า

7.7 การนิเทศติดตามระหว่างทีมวิจัยกลาง ทีมพื้นที่ที่จะต้องบ่อยครั้ง จะทำให้ทีมพื้นที่เกิด ขวัญและกำลังใจในการทำงานและจะทำให้การดำเนินงานต่อเนื่อง

7.8 ครูชาวบ้านควรเลือกคนที่เสียสละต่อส่วนรวมและเข้าใจถึงความสำคัญต่อการศึกษาที่จะเกิดกับลูกหลานและชุมชนในอนาคต

7.9 ผู้บริหารโรงเรียนควรมีวิสัยทัศน์กว้างไกลมองการศึกษาเป็นวิถีชีวิตของคนในชุมชน เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมจัดการศึกษาและแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับทางโรงเรียนให้มากและต่อเนื่อง

7.10 ครูผู้สอนในโรงเรียนต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนรู้ ไม่ยึดติดหนังสือเรียน ห้องเรียน ต้องเชื่อมโยงการเรียนรู้เข้าสู่วิถีชีวิตสอดคล้องกับสภาพบริบทในชุมชน การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาและทุกสถานที่

7.11 ผู้นำในชุมชนควรให้ความสำคัญต่อการจัดการศึกษาและทำความเข้าใจกับชาวบ้านด้วย เพื่อให้ทุกคนจะได้ช่วยกันพัฒนาลูกหลานให้เป็นคนดี สืบสานภูมิปัญญา รักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น

8. ผลต่อการบริหาร การพัฒนาท้องถิ่น : เสริมความเข้มแข็งแก่ชุมชนท้องถิ่น

กระบวนการของหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชิงดาวเข้าไปเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชนท้องถิ่น ดังนี้

1. **เวทีชาวบ้าน** โครงการหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชิงดาว เน้นการจัดเวทีชาวบ้านเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ระดมความคิดแก้ปัญหาในทุกเรื่องภายในหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านคุ้นเคยในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน เป็นการเรียกทุนทางสังคมกลับคืนมาอีกครั้งและเป็นพื้นฐานในการดำเนินนโยบายของรัฐ นอกจากนี้ยังเป็นการเสริมสร้างกลุ่มองค์กรชาวบ้านที่รวมตัวกันมาก่อนและขยายสู่พื้นที่อื่น ๆ

2. **เนื้อหาสาระที่ถ่ายทอดให้กับนักเรียน** บางเรื่องเป็นวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่ดีงามที่ถูกกลืนในอดีตร เมื่อได้นำกลับมาถ่ายทอดอีกครั้งทำให้ชาวบ้านเกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนอีกครั้ง และจะเป็นกิจกรรมที่ให้ชาวบ้านรวมตัวกันขึ้นมา บางเรื่องจะถ่ายทอดสาระนโยบายของรัฐบาลสู่นักเรียน เช่นเรื่องกองทุนหมู่บ้านเป็นต้น ซึ่งจะทำให้ชาวบ้านในพื้นที่เข้าใจ เรียนรู้นโยบายของรัฐบาลด้วย

3. **มองภาพชุมชนท้องถิ่นเป็นองค์รวม** เพิ่มองค์ความรู้ในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน โดยการมองภาพปัญหาแบบองค์รวม เชื่อมโยงกันทั้งหมด ซึ่งแต่เดิมจะมองแบบแยกส่วน เช่น โรงเรียน วัด ป่าไม้ น้ำ ชลประทาน เหมืองฝาย เป็นต้น

4. ครูชาวบ้าน ในปีการศึกษา 2544 จำนวน 504 คน ปีการศึกษา 2545 มี 421 คน จะเป็นพลังขับเคลื่อนร่วมกับคณะครูในการที่จะบริหารพัฒนาท้องถิ่นแนวใหม่เชื่อมต่อกับนโยบายของรัฐบาลและแนวทางการพัฒนาการปฏิรูปทุกภาคส่วนของสังคม นำไปสู่แนวคิด “ชุมชนเป็นศูนย์กลาง”

5. ระบบการคลังของท้องถิ่น โครงการหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชิงดาว ก่อให้เกิดแหล่งงบประมาณขนาดใหญ่ซึ่งเป็นแหล่งงบประมาณในท้องถิ่นที่เข้ามาช่วยในการจัดการศึกษาในรูปของการบริจาคโดยหลักของการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของคนในชุมชนท้องถิ่น ทั้งนี้ไม่ได้พึ่งพางบประมาณจากทางราชการแต่อย่างใด ซึ่งจะเป็นแนวคิดหนึ่งในการระดมทุนในชุมชนท้องถิ่นเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ของท้องถิ่น จะพัฒนาเป็นระบบการคลังของท้องถิ่นต่อไป

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นระดับโรงเรียนในพื้นที่อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการวิจัยเพื่อพัฒนา (Research for development) ที่จะมุ่งศึกษาการมีส่วนร่วม ระหว่างโรงเรียนและชุมชน ในกระบวนการพัฒนาหลักสูตร ตลอดจนเงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลให้มีการพัฒนาร่วมกันอย่างต่อเนื่องเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้โรงเรียนและชุมชนเข้มแข็ง โดยมีกลุ่มเป้าหมายในช่วงแรก คือ ทุกโรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเชียงดาวรวม 43 โรงเรียน ใน 77 หมู่บ้าน ช่วงที่ 2 ลดกลุ่มเป้าหมายลงเหลือ 4 โรงเรียน เป็นโรงเรียนในชุมชนชาวเขา 2 โรงเรียน ในชุมชนคนพื้นเมือง 2 โรงเรียน ทีมวิจัยพื้นที่โรงเรียนละ 5 คน ทีมวิจัยกลาง 7 คน และมีกิจกรรมดำเนินการดังนี้ การสร้างความตระหนัก การจัดเวทีชาวบ้าน การวางแผนการสอน การจัดการเรียนการสอน การจัดเวทีสรุปบทเรียนครั้งที่ 1 การนิเทศติดตามการดำเนินโครงการ ทีมวิจัยศึกษาดูงาน จัดประชุมนำเสนอผลการศึกษาดูงาน จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ สังเคราะห์หลักสูตรท้องถิ่นสู่หลักสูตรสถานศึกษา จัดเวทีสรุปบทเรียนครั้งที่ 2 ในการศึกษาวิจัยทีมวิจัยเก็บข้อมูลโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสอบถาม การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การสนทนากลุ่ม และจากเอกสารผลงานที่โรงเรียนและชุมชนจัดทำขึ้น แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ร่วมกันทั้งทีมวิจัยพื้นที่โรงเรียนและทีมวิจัยกลาง

1. สรุปผลการวิจัย

1.1 ผลจากการสร้างความตระหนัก ครู ชุมชน องค์กรชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีความรู้ความเข้าใจแนวการจัดการศึกษาตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

1.2 ผลการจัดเวทีชาวบ้าน ทำให้ชุมชนรับรู้ปัญหา สาเหตุ แนวทางทางแก้ไข และได้เนื้อหาสาระท้องถิ่นที่จะนำมาสอนนักเรียน ได้รายชื่อครูชาวบ้าน แหล่งเรียนรู้ในชุมชน

1.3 ผลการวางแผนการสอน ได้กำหนดการสอน กลุ่มนักเรียนที่สนใจในแต่ละสาขาวิชา เตรียมความพร้อมทั้งแหล่งเรียนรู้ ครูชาวบ้าน ครูที่ปรึกษา นักเรียน ในการที่จะจัดการเรียนการสอนหลักสูตรเพื่อท้องถิ่น

1.4 ผลการจัดการเรียนการสอน นักเรียนได้เรียนรู้ตามความสนใจ สนุกสนาน ได้

ปฏิบัติจริง รู้และเข้าใจศิลปวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตของชาวบ้าน เกิดความรักและผูกพันกับท้องถิ่น มีการระดมทรัพยากรต่อผู้ใหญ่ ผู้เฒ่า ผู้แก่ ในชุมชน เกิดจิตสำนึกที่ดี อนุรักษ์สืบสานศิลปวัฒนธรรมประเพณี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในท้องถิ่นของตน ส่วนครูและครูชาวบ้านมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ชาวบ้านได้รับเกียรติจากโรงเรียน และเป็นกัลยาณมิตรต่อครู เป็นพลังสำคัญในการปฏิรูปการศึกษา ร่วมกัน

1.4 ผลการจัดเวทีสรุปบทเรียน ทีมวิจัยพื้นที่ ทีมวิจัยกลาง ได้ทบทวนการทำงาน รับรู้ภาพความสำเร็จของการทำงาน ปัญหาอุปสรรค แนวทางแก้ไข ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการดำเนินงานระหว่างทีมวิจัย ครู ครูชาวบ้าน นักเรียน ตัวแทนชุมชน เพื่อนำไปวางแผนพัฒนาการทำงานในกิจกรรมอื่นต่อไป

1.5 ผลการนิเทศติดตามการดำเนินโครงการหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่โรงเรียน และชุมชนของทีมวิจัยกลาง ได้ช่วยเหลือ ส่งเสริมให้โรงเรียนและชุมชนจัดการเรียนการสอนหลักสูตร เพื่อท้องถิ่นตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 สัปดาห์ละครั้งวันหรือน้อยกว่า 3 ชั่วโมง ตลอดปีการศึกษา 2544-2545 สอนโดยครูชาวบ้าน สถานที่เรียนคือสถานประกอบการ หรือแหล่งเรียนรู้ที่อยู่ในชุมชน หมู่บ้าน ตำบล เป็นการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนตามแนวปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นรูปธรรม

1.6 ผลจากทีมวิจัยศึกษาดูงาน ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์กับครู นักเรียน ชุมชน ที่ทำวิจัยเพื่อท้องถิ่นในจังหวัดลำพูน ถึงการจัดการศึกษาร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนได้นำความรู้ ประสบการณ์มาปรับใช้ในการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นของโรงเรียนตนเอง

1.7 ผลจากการจัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ โรงเรียนในโครงการวิจัยทั้ง 4 โรงเรียน ประกอบด้วยครู นักเรียน ครูชาวบ้าน ตัวแทนชุมชน ได้นำเสนอผลการดำเนินงาน ภาพความสำเร็จ ปัญหาอุปสรรค แนวทางแก้ไข เพื่อเป็นบทเรียนในการทำงานร่วมกัน และวางแผนดำเนินการพัฒนางานระหว่างโรงเรียน ครูชาวบ้านและชุมชน

1.8 ผลการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเชียงดาวได้ จัดงานปฏิรูปการศึกษาภาคพลเมือง : โครงการหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชียงดาว ทำให้โรงเรียนในโครงการวิจัยทั้ง 4 ได้เผยแพร่ผลงาน ทั้งกระบวนการ รูปแบบ ผลผลิต ที่เกิดจากการพัฒนาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นร่วมกับชุมชน ให้กับทุกโรงเรียนในสังกัด ซึ่งทุกโรงเรียนจัดนิทรรศการผลงานและร่วมเสวนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน เป็นการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในพื้นที่อำเภอเชียงดาวและอำเภอใกล้เคียงตื่นตัวในการปฏิรูปการศึกษา ในงานนี้ยังได้จัดพิธีเชิดชูเกียรติให้ครูชาวบ้านที่สอนนักเรียนมาตลอดปีการศึกษา 2544 โดยการมอบเกียรติบัตรซึ่งลงนามโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

การ นายสุวิทย์ คุณกิตติ ทำให้ครูชาวบ้านภาคภูมิใจมาก และพร้อมที่จะช่วยเหลือร่วมมือกับโรงเรียนในการจัดการศึกษาและการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

1.9 ผลการสังเคราะห์หลักสูตรท้องถิ่นสู่หลักสูตรสถานศึกษา โรงเรียนในโครงการวิจัยทั้ง 4 โรงเรียนได้เอกสารความรู้เรื่องของท้องถิ่นแต่ละสาขาวิชาพร้อมทั้งแผนการสอนหรือแผนจัดการเรียนรู้ นำสาระท้องถิ่นที่โรงเรียนเปิดสอนในปีการศึกษา 2544-2545 ไปเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรสถานศึกษาที่โรงเรียนจัดทำขึ้นตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เพื่อจะนำไปใช้ในปีการศึกษา 2546 และคณะครูยังเป็นพี่เลี้ยงให้แก่โรงเรียนอื่น ๆ ในสังกัดในการจัดทำเอกสารความรู้และแผนจัดการเรียนรู้ตามแนวปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

1.10 ผลการจัดเวทีสรุปบทเรียนครั้งที่ 2 ผู้บริหาร ครู นักเรียน ครูชาวบ้าน กรรมการสถานศึกษา และทีมวิจัย มีความรู้ความเข้าใจ เกิดทักษะในการจัดการเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งยังนำกระบวนการจากโครงการหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชิงควาไปใช้ในโครงการ/กิจกรรมอื่น ๆ เพื่อแก้ปัญหาหรือพัฒนาร่วมกันในชุมชน ท้องถิ่น เกิดภาวการณ์ระหว่างโรงเรียน ชุมชน องค์การท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน และหน่วยงานภาครัฐ ผู้บริหารปรับเปลี่ยนแนวคิดเปิดประตูโรงเรียนสู่ชุมชนอย่างกว้างขวาง และในส่วนของชุมชนก็คิดว่าโรงเรียนนั้นไม่ได้เป็นของใครคนใดคนหนึ่งแต่เป็นของคนทั้งชุมชนที่จะต้องร่วมกันดูแลช่วยเหลือ จัดการศึกษาเพื่อลูกหลานให้มีคุณภาพ มีคุณค่าได้มีความรู้ที่เป็นสากลและความรู้ที่เป็นท้องถิ่น เป็นเยาวชนที่ดี เก่ง มีความสุข คือมีความรู้คู่คุณธรรม มีจิตสำนึกที่ดีต่อท้องถิ่น อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณี ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในชุมชนได้อย่างสันติสุขและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

2. อภิปรายผล

ผลการวิจัยมีประเด็นที่จะนำมาอภิปรายตามลำดับ ดังนี้

2.1 ระบบการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 สถานศึกษาสามารถจัดการศึกษาในระบบ นอกระบบและตามอัธยาศัย โครงการหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชิงควาเป็นจัดการศึกษาทั้งในระบบ นอกระบบและตามอัธยาศัยไปพร้อม ๆ กัน ทำให้โรงเรียนมีประสบการณ์สามารถรับแนวทางการจัดการศึกษาทั้ง 3 ระบบดังกล่าวได้

2.2 หลักการจัดการศึกษา ยึดหลักการจัดการศึกษาตลอดชีวิต สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โครงการหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชิงควา สามารถต่อยอดเป็นการศึกษาตลอดชีวิตได้และเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการจัดการศึกษา สำหรับสาระการเรียนรู้ก็พัฒนาไปอย่างต่อเนื่อง

2.3 หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 กระทรวงศึกษาธิการได้

ประกาศใช้ในทุกโรงเรียนตั้งแต่ปีการศึกษา 2546 เป็นต้นไป สถานศึกษาและชุมชนได้สังเคราะห์รายวิชาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชิงดาวเข้าสู่หลักสูตรสถานศึกษา โดยจัดทำเอกสารความรู้เรื่องของท้องถิ่นแต่ละสาขาวิชา พร้อมทั้งจัดทำแผนการสอนหรือแผนจัดการเรียนรู้เตรียมพร้อมที่จะใช้จริงในปีการศึกษา 2546 เพราะได้ผ่านการทดลองใช้มาแล้วในปีการศึกษา 2544 และ 2545

2.4 แนวการจัดการศึกษา โครงการหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นเชิงดาวได้ดำเนินการตามข้อความในหมวด 4 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 เต็มรูปแบบ โดยเฉพาะ มาตราที่ 29 ที่ระบุว่า “ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ๆ ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน..” ซึ่งสอดคล้องกับ อมรวิรัช นาคทรพรและคณะ(2543,สถานปฎิรูปปีที่ 3 ฉบับที่ 28 กรกฎาคม, หน้า 81-83) พบว่าองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทวีความสำคัญยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นองค์กรที่เป็นทางการ เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล(อบต.) หรือคณะกรรมการหมู่บ้าน(กม.) หรืออาจเป็นกลุ่มประชาคม หรือองค์กรที่ไม่เป็นทางการ เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น กลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ หากสามารถนำมาใช้เป็นแกนกลางในการพัฒนาความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนได้แล้วก็จะเป็กลไกที่สร้างประโยชน์ได้อย่างมาก นอกจากประเด็นการพัฒนาความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนแล้ว คณะผู้วิจัยยังเห็นว่าองค์การบริหารส่วนตำบลและหมู่บ้านควรเพิ่มบทบาทตนเองโดยเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรของโรงเรียน เช่น การเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียนหรือให้ความช่วยเหลือสถานศึกษาด้านจัดฝึกอบรมวิชาชีพ เป็นต้น

2.5 ชุมชนมีผู้สืบสานวิถีความเป็นอยู่ของชุมชน วัฒนธรรมประเพณีของชุมชน ให้คงอยู่และส่งผลต่อไปยังคนรุ่นต่อไป เพราะรูปแบบการถ่ายทอดความรู้เป็นรูปแบบที่ถ่ายทอดจากความเป็นจริงของชีวิตคนรุ่นผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน ผู้เรียนจึงได้เรียนรู้และเข้าใจถึงแก่นของจิตวิญญาณที่แท้จริงของวิถีชุมชน ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งและถูกต้องจึงเป็นสิ่งที่รักษารูปแบบวิถีชีวิตและแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องให้คงอยู่ต่อไป

2.6 ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ภูมิปัญญาต่าง ๆ ที่สอดแทรกอยู่ในวิถีแห่งการดำเนินชีวิต เป็นความรู้ เป็นเทคนิคเฉพาะของแต่ละชุมชนที่ผ่านการลองผิดลองถูก สังสมผ่านกระแสกาลเวลาที่ช่วยพัฒนาให้เป็นเทคนิคพื้นบ้านที่มีประสิทธิภาพ ภูมิปัญญานี้เป็นสิ่งที่สร้างทางเลือกหนึ่งให้กับคนในชุมชนได้ นอกเหนือจากการตามกระแสสังคมใหม่และละทิ้งความเป็นตัวตนของตนเอง เมื่อทางเลือกในชุมชนมีมากขึ้นทำให้คนมีทางเลือกในการสร้างตนเองโดยมีต้องทอดทิ้งชุมชนสามารถสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนทำให้มีภูมิคุ้มกันต้านต่อกระแสความเปลี่ยนแปลงที่รุกเข้ามาในชุมชนให้เกิดผลกระทบน้อยที่สุด

2.7 การเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ในชุมชนเป็นการสร้างจิตสำนึกให้แก่คนในชุมชน

ให้เกิดการยอมรับและเห็นความสำคัญขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่บูรณาการขึ้นมาเป็นวิถีชีวิตของคนในชุมชน เมื่อคนรุ่นใหม่สามารถรับรู้และเกิดความตระหนักแล้ว พยายามรักษารักษาองค์ประกอบต่าง ๆ ให้ความสมดุลกัน ส่งผลต่อการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ไว้ได้ด้วยคน ทุกรุ่นในชุมชน

2.8 การเรียนรู้ระหว่างกลุ่มคนในวัยแตกต่างกันจากสถานที่หรือแหล่งเรียนรู้ที่

หลากหลาย เป็นบรรยากาศของการเรียนรู้ที่สนุกสนานมีความสุขและความภาคภูมิใจที่เกิดกับคนในชุมชน ผู้เรียนได้เรียนรู้จากคนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นองค์กรต่าง ๆ หน่วยงานทางราชการ ผู้ปกครองนักเรียน ผู้เฒ่าผู้แก่ที่เคารพนับถือ ผู้ถ่ายทอดความรู้เกิดความภาคภูมิใจที่ตนเองได้เป็นผู้ถ่ายทอดและเล่าเรื่องราววิถีชีวิตให้คนต่อไปได้รับรู้ เป็นการลดช่องว่างระหว่างคนรุ่นต่าง ๆ ในชุมชน เพราะได้ทำกิจกรรมการเรียนรู้ที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการจัดกระบวนการ ซึ่งสอดคล้องกับ มณฑนา ศรีเพ็ญ (2540, หน้า ๗) ซึ่งทำการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมและกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านในการสอนดนตรีพื้นบ้าน ของโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสงขลา ผลการวิจัยพบว่าปราชญ์ชาวบ้านรู้สึกยินดีและภูมิใจที่โรงเรียนเห็นความสำคัญในการถ่ายทอดความรู้แก่นักเรียน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ ศศ.จำลอง คำบุญชู (2543, สานปฏิรูป ปีที่ 2 ฉบับที่ 23 กุมภาพันธ์, หน้า 82-83) ทำการวิจัยเรื่อง “กล่อ่งข้าวเมืองมาย : หัตถกรรมพื้นบ้านที่ใกล้สูญ” พบว่าการเชิญชาวบ้านเป็นวิทยากรสอนวิธีทำกล่อ่งข้าวให้แก่เด็กในโรงเรียนสร้างความภาคภูมิใจให้กับชาวบ้านในชุมชน เกิดความสัมพันธ์อันดีซึ่งพาช่วยเหลือกันระหว่างโรงเรียนและชุมชน และยังสอดคล้องกับ แมคเคย์ จอห์น วิสคอม(1955,อ้างในอุบลรัตน์ กิจไมตรี, 2544, หน้า 72) ได้ศึกษาเรื่องการแสดงดนตรีพื้นบ้านของเมืองโนวา สกอตตา ผลการวิจัยพบว่าชาวบ้านในเมืองโนวา สกอตตา มีความซาบซึ้งและภูมิใจในภูมิปัญญาด้านดนตรีพื้นบ้านของตนเองและพยายามที่จะสืบทอดความรู้ มีการฝึกปฏิบัติโดยไปอยู่ร่วมกับปราชญ์ชาวบ้าน

2.9 การเรียนรู้ของทีมวิจัย

ทีมวิจัยพื้นที่มีการพัฒนาด้านการคิด การเขียน การบันทึก ร่องรอยการปฏิบัติงานเป็นระบบยิ่งขึ้น สามารถจัดทำเอกสารความรู้และแผนจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญได้ มีความคิดที่กว้างไกลออกนอกห้องสี่เหลี่ยมในโรงเรียน มีจิตสำนึกที่ดีต่อชาวบ้านและท้องถิ่นที่โรงเรียนตั้งอยู่ รู้จักประสานความร่วมมือกับองค์กรในท้องถิ่นเพื่อการพัฒนา ได้รับการยอมรับจากเพื่อนครูทั้งในอำเภอและต่างอำเภอ ได้รับเชิญไปเป็นวิทยากรในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นให้แก่โรงเรียนอื่น ส่วนทีมวิจัยกลางได้พัฒนาเทคนิคการเก็บข้อมูลชุมชน การทำวิจัยเพื่อท้องถิ่น สามารถเป็นวิทยากรให้แก่โรงเรียนทั้งในและต่างสังกัดตลอดถึงต่างอำเภอในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและการสังเคราะห์หลักสูตรท้องถิ่นสู่หลักสูตรสถานศึกษา

3. ปัญหาและอุปสรรคต่อความสำเร็จในการวิจัยพัฒนา

3.1 ระดับบุคคล/กลุ่มบุคคล

1) ครูชาวบ้านบางคนมีความเชี่ยวชาญแต่ไม่ค่อยมีเวลาถ่ายทอดความรู้แก่นักเรียน เพราะต้องประกอบอาชีพ ซึ่งไม่สามารถหยุดงานได้ถ้าหยุดทำงานจะทำให้กระทบต่อผลผลิตหรือรายได้เพื่อการยังชีพ

2) วิสัยทัศน์ของผู้บริหารโรงเรียนและครูยังคิดว่าการเรียนการสอนต้องเน้นวิชาการ เพื่อการสอบแข่งขันเข้าเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น กลุ่มนี้จะไม่ให้ความสำคัญต่อหลักสูตรเพื่อท้องถิ่น จะเน้นเฉพาะความเก่งแต่ไม่เน้นจิตวิญญาณและจิตสำนึกต่อชุมชนท้องถิ่น

3.2 ระดับชุมชน/สังคม

ชุมชนชาวเขาจะมีปัญหาในด้านการสื่อสาร ไม่เข้าใจกันระหว่างครูชาวบ้าน คนในชุมชน กับครูที่โรงเรียน ยิ่งถ้าเป็นชุมชนที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด ครูจะไม่กล้านำนักเรียนไปศึกษาแหล่งเรียนรู้ในหมู่บ้าน หากคนในชุมชนถูกตำรวจหรือทหารค้นบ้าน ถูกจับดำเนินคดีก็จะเกิดความระแวงคิดว่าครูเป็นสายให้ตำรวจ

3.3 ระดับนโยบาย

การกำหนดนโยบายของผู้บริหาร ต้องนำสู่การปฏิบัติจริงมีการกำกับติดตามให้ขวัญและกำลังใจในการดำเนินงาน ปฏิบัติอย่างเนื่องจึงจะเกิดผลเป็นรูปธรรม แต่ในทางปฏิบัติเมื่อผู้บริหารเปลี่ยนนโยบายก็จะเปลี่ยนตามผู้บริหารไป คนที่มาใหม่ก็จะกำหนดนโยบายขึ้นใหม่โดยไม่ยึดนโยบายเป็นหลัก ทำให้การดำเนินโครงการต่าง ๆ ไม่ต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ

1. ในการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทีมวิจัยควรเตรียมความพร้อมก่อนเพื่อให้มีฐานคิดร่วมกัน และไม่ควรเป็นทีมใหญ่เกิน 5 คนเนื่องจากแต่ละคนเวลาว่างไม่ตรงกันติดภารกิจงานประจำไม่สามารถรวมทีมได้ ต้องรอทำให้การดำเนินงานล่าช้า

2. การทำวิจัยท้องถิ่นแตกต่างจากงานวิจัยทั่วไป การเขียนรายงานความก้าวหน้า และการเขียนรายงานการวิจัยที่สมบูรณ์เป็นเรื่องที่ยาก ทางสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)ควรเป็นที่เลี้ยงให้ความรู้ชี้แนะทีมวิจัยอย่างใกล้ชิด

3. หน่วยงานต้นสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเชียงดาวควรจัดเครือข่ายครูชาวบ้านให้มีกิจกรรมร่วมกัน จะเป็นการรวมพลังภาคประชาชนให้มีส่วนร่วมจัดการศึกษาได้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้อย่างต่อเนื่องและเป็นรูปธรรม จะเกิดประโยชน์อย่างมหาศาลต่อการศึกษาของประเทศไทย

สิ่งที่ควรทำต่อไปคือ การพัฒนาครูชาวบ้านโดยการสร้างเครือข่ายของครูชาวบ้านในแต่ละสาขาวิชา จัดให้แต่ละสาขาวิชามีโอกาสพบปะกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์และวิธีการพัฒนางานร่วมกัน และจัดหาวิทยากรให้ความรู้เพิ่มเติมในบางโอกาสเพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถ และทักษะการทำงานของครูชาวบ้านต่อไป

บรรณานุกรม

- กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ. 2533. **หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521(ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- _____. 2533. **หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521(ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533)**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- _____. 2536. **คู่มือครูการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- _____. 2542. **การพัฒนารายวิชาสังคมศึกษาให้สอดคล้องกับท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- _____. 2545. **หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กองบรรณาธิการ, มูลนิธิสดศรีสฤษดิ์วงศ์. 2543. **วิจัยเด่น. สานปฏิรูปปีที่ 2 ฉบับที่ 23**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสดศรีสฤษดิ์วงศ์.
- _____. 2543. **วิจัยเด่น. สานปฏิรูปปีที่ 3 ฉบับที่ 28**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสดศรีสฤษดิ์วงศ์.
- _____. 2544. **หลักสูตรท้องถิ่น. สานปฏิรูปปีที่ 4 ฉบับที่ 44**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสดศรีสฤษดิ์วงศ์.
- จิราภรณ์ ศรีสูงคาร.2530. **ปัญหาและความต้องการในการจัดเนื้อหาหลักสูตรประถมศึกษา : กลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพแขนงงานเลือกของจังหวัดลำพูน**. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.
- ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์.2539. **การพัฒนาหลักสูตรหลักการและแนวทางปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ออลีนเพลส.
- ดาร์ตัน พุสดี.2541. **การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นดนตรีพื้นเมืองล้านนาเรื่องซิง**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- บัณฑิต ไชยวงศ์.2544. **การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง เฌียง สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านปางมะกาด สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย**. การค้นคว้าอิสระ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- ราชบัณฑิตยสถาน.2530. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.
- บุญลือ ศรีสุวรรณ.2541. การบริหารและการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนมัธยมศึกษา
สังกัดกรมสามัญศึกษา กิ่งอำเภอภูบาง จังหวัดพะเยา. การค้นคว้าแบบอิสระศึกษา
ศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ประเวศ วะสี.2536. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- _____.2544. ปฏิรูปการเรียนรู้ : การเรียนรู้วิถีชีวิต. สานปฏิรูปปีที่ 4 ฉบับที่ 44 กรุงเทพฯ :
มูลนิธิศุภนิเวศน์.
- พงษ์ไพบูลย์ ศิลาวราเวช.2542. กระบวนการพัฒนาชุมชน.ภาควิชาสังคมวิทยา คณะ
มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏกาญจนบุรี.
- มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ.2540. การมีส่วนร่วมและกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน
ในการสอนดนตรีพื้นบ้านของโรงเรียนประถมศึกษาจังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์
ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิตสาขาหลักสูตรและการนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ละเอียด สิงห์สุวรรณ.2537. โอกาสทางการศึกษาของผู้จบการศึกษาระดับประถมศึกษา :
กรณีศึกษาบ้านวังจ้อม อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตร
มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศรีวรรณ จันทร์หงษ์.2542. “การพัฒนาหลักสูตรเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องงานชิ้น
ประถมศึกษาปีที่ 6 ศึกษากรณีโรงเรียนยกกระบัตร(ชุบราษฎร์นุสรณ์) จังหวัด
สมุทรสาคร” วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัยศิลปากร.
- สกลวรรณ สุชามณี.2537. การพัฒนาแหล่งวิทยาการจอมทองท้องถิ่นของเรา. วิทยานิพนธ์ศึกษา
ศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สัจด์ อุทรานันท์.2532. พื้นฐานและการพัฒนาหลักสูตร. กรุงเทพฯ : มิตรสยาม.
- สมคิด พันธุ์แพง และคณะ.2545. ความร่วมมือระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลกับกลุ่ม
เกษตรกรในการผลิตผักปลอดสารเคมีของชุมชนบ้านกาศ อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่.
- สาลีณี อุดมผล.2542. “การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน เรื่องการ
เจียรไนนิล”. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและ
การนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.2542. แนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัด
การศึกษา. กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์ดีจำกัด.

_____. 2546. คู่มือการสรรหาและคัดเลือกครูภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วน
จำกัดภาพพิมพ์.

สำนักงานปฏิรูปการศึกษา.2542. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542. กรุงเทพฯ
:

บริษัทพรหวนกราฟฟิค.

อังคณา สมคะเนย์.2535. สภาพการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรใน
โรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต
สาขานิเทศการศึกษาและพัฒนาหลักสูตร บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหา
วิทยาลัย.

อุบลรัตน์ กิจไมตรี.2544. การพัฒนาหลักสูตรเพื่อถ่ายทอดเพลงอีสานภูมิปัญญาท้องถิ่น
สุพรรณบุรี สำหรับนักเรียนประถมศึกษา. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยศิลปากร.

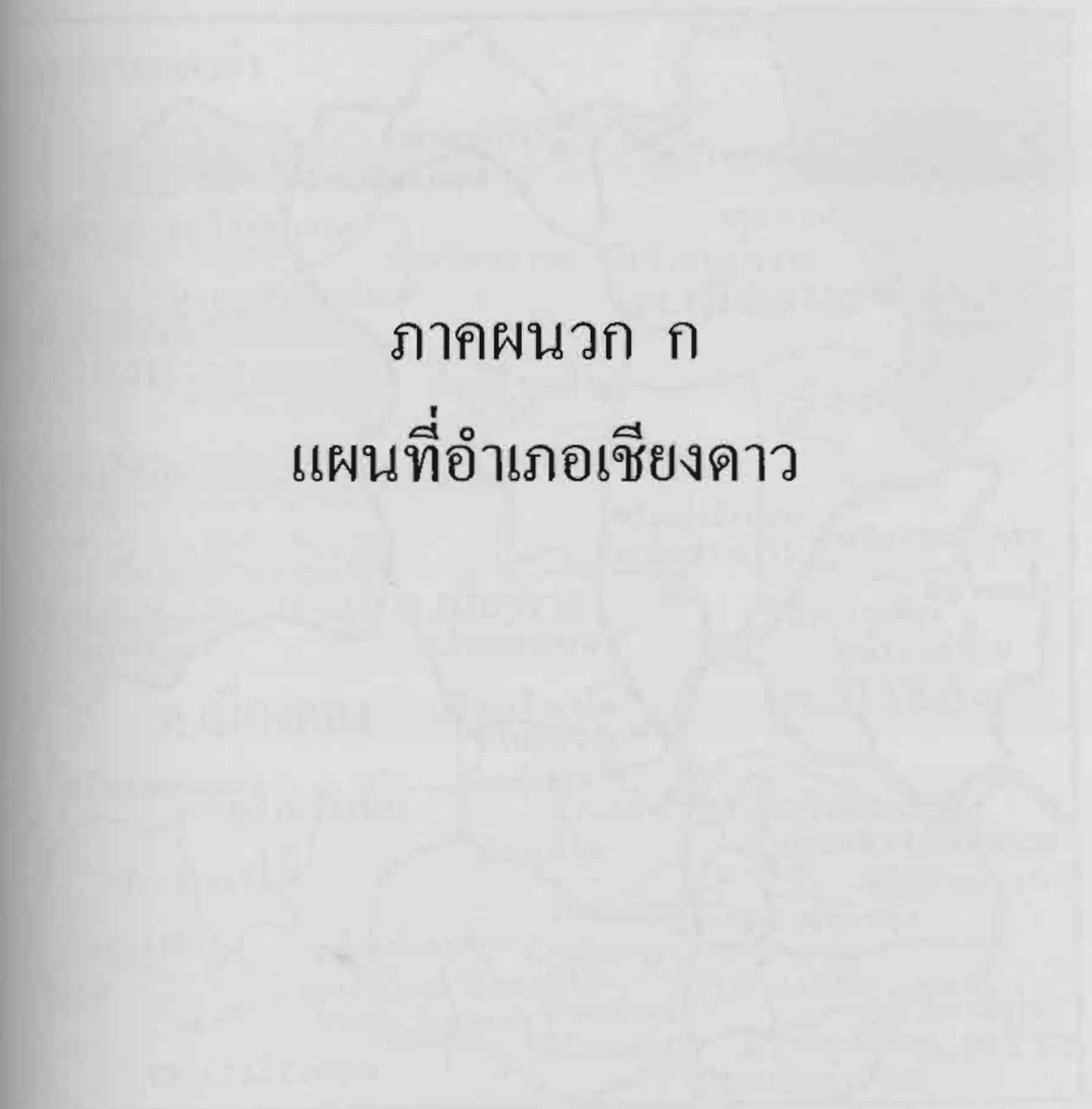
ภาคผนวก

คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

กองโบราณคดี

ภาคผนวก ก

แผนที่อำเภอเชียงดาว

ภาคผนวก ค

รายวิชาหลักสูตรท้องถิ่น

รายวิชาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นและครูชาวบ้าน

รายวิชา	โรงเรียน	ครูชาวบ้าน
หน่วยที่ 1. เมือง	บ้านแม่เมะ	1. นางมา แพ้วใจมา
		2. นางผ่องศรี คำมะโน
		3. นางกิตยา กองสถาน
		4. นายจำรัส สิงครา
	วัดปางมะโอ	1. นายอินทรี ใจะวัง
		2. นายสมัคร ทาคำ
		3. นายอินสม ทาคำ
การจักสาน	บ้านสบถ้อย	1. นายดา บุญมา
	บ้านสันป่าเกี๊ยะ	1. นายวิจิตร ใจดี
		2. นายฝั่ง แซ่หนาง
	บ้านทุ่งหลุก	1. นายดา คำแดง
		2. นายสุข ปัญญา
		3. นายอ้าย ค้างแก้ว
	บ้านเชียงดาว	1. นายโสภา คำแดง
	บ้านแม่กอนใน	1. นายอินไทย ไชยวุฒิ
		2. นายจตุล ใจก่อ
	ชุมชนบ้านเมืองงาย	1. นางมาลี อุดสำห
	บ้านห้วยจะคำน ดชด.อนุสรณ์	1. นายจะแจะ กูแสง
		2. นายประแอ อวอง
		3. นายจะปู จะมู
	บ้านปางเพื่อง	1. นางน้อย คีอดาวงค์
		2. นางนี กำดี
	คอยสามหมื่น	1. นายไผ่ แซ่จัน
	บ้านหนองบัว	1. นายสมชัย กิรี
		2. นายสนิท วงศ์จักร
	โครงการหลวงแม่น้อย	1. นายยาโท ปู่ละ
		2. นายแอยอ แสโพ
	บ้านทุ่งข้าวทอง	1. นายสุพัฒ ศิริวิชัย
	บ้านถ้ำ	1. นายจุ่นเวียน แสงสม
		2. นายใจ ศิริวิชัย
	บ้านเมืองคอง	1. นายแก้ว บรรดา
		2. นายเสถียร ยาสมุทร

22	ประวัติประเพณี, วัฒนธรรม	บ้านเมืองทอง	1. นายสิงห์ แก้วดวง
		104	2. นายชาติรี ราชปฐม
			3. นายแก้ว วิชัย
			4. นายผง สนธิ
23	ประเพณีพื้นบ้าน, สงเคราะห์บ้าน, เลี้ยงขุนน้ำ, สืบชะตา	เบญจมา 2 น้ำ	1. นายแสง บุตรรัตน์
24	วัฒนธรรมและประเพณีการสืบชะตา	บ้านสบคาบ สาขาแก่งป็นเต้า	1. แม่จ้อยปิ่น พรหมเสน
			2. แม่จ้อยเกียง ตังค์มาศ
			3. แม่จ้อยมล จิโน
25	ศิลปวัฒนธรรมประเพณียารักษาโรค	บ้านหินหลวง	1. นายสละบอเย แซ่จิ่ง
26	ประวัติหมู่บ้าน, หลักการปกครอง	บ้านหินหลวง	1. นายอะเบ เศวตโกเมศ
			2. นายโบก่า แซ่เหี้ย
27	ประวัติหมู่บ้าน	แกน้อยศึกษา	1. นายปรีชา แซ่ชู
28	กฎหมายท้องถิ่น	บ้านปางมะเข	1. นายทอง หอมเมย
29	กฎหมายกับชีวิตประจำวันของประชาชน	บ้านปางมะเข	1. นายจตุร อุทวิ
			2. นายวิฑา เจริญศรี
30	บทบาทของผู้ช่วยเรียนรู้ในภาวะการเป็นผู้นำชุมชน	เบญจมา 2 น้ำ	1. นายสมบุรณ์ คำเปียง
			2. นายจรัส ปู่คำ
31	เพื่อนพื้นเมือง(เพื่อนเลิ)	บ้านสบคาบ	1. นางอรพิน ผ่องแผ้ว
32	เพื่อนดาบ, เพื่อนเจิง	บ้านทุ่งนกก สาขาปางแดง	1. นายคำ จงตาล
33	เพื่อนดาบ	บ้านเชียงดาว	1. นางวิมาลา สุป็น
			2. นายชัย เสาร์แก้ว
34	เพื่อนเลิ	บ้านดอน	1. นางผ่องพรรณ รั้งสี
35	เพื่อนเลิ	บ้านแม่กอนใน	1. นางสุภา ทิพย์ธา
36	เพื่อนเลิ, เพื่อนหมา	บ้านดอน	1. นางธิดา ใจคำ
37	เพื่อนดาบ	บ้านปางมะเข	1. นายแก้วคำ คำแดง
38	ภาษาล้านนา	บ้านเชียงดาว	1. พระมหาโณ สังขศิริ
39	อักษรล้านนา	ชุมชนบ้านวังจ้อม	1. ร.ท. ชาญชัย พยัคฆ์พล
		บ้านปางมะเข	1. พระณรงค์ ปากสุโร
		บ้านนาหวาย, โดะปานาญ, โป่งอาจ	1. นางสุพิน จะเดมนิต
		ชุมชนบ้านเมืองงาย	1. พระภิกษุ อนันต๊ะ
40	ภาษากะเหรี่ยง	บ้านหนองบัว	1. นายทองแอ มธุรสวรรค์
			2. นายจะงู มธุรสวรรค์
41	ภาษาเขินลื้อ	บ้านหินหลวง	1. นายอาหู่ แซ่จาง

22	ประวัติประเพณี, วัฒนธรรม	บ้านเมืองทอง	1. นายสิงห์ แก้วดวง
		104	2. นายชาติรี ราชปฐม
			3. นายแก้ว วิชัย
			4. นายผง สนธิ
23	ประเพณีพื้นบ้าน, สงเคราะห์บ้าน, เลี้ยงขุนน้ำ, สืบชะตา	เบญจมา 2 น้ำ	1. นายแสง บุตรรัตน์
24	วัฒนธรรมและประเพณีการสืบชะตา	บ้านสบคาบ สาขาแก่งป็นเต้า	1. แม่จ้อยปิ่น พรหมเสน
			2. แม่จ้อยเกียง ตังค์มาศ
			3. แม่จ้อยมล จิโน
25	ศิลปวัฒนธรรมประเพณียารักษาโรค	บ้านหินหลวง	1. นายสละบอเย แซ่จิ่ง
26	ประวัติหมู่บ้าน, หลักการปกครอง	บ้านหินหลวง	1. นายอะเบ เศวตโกเมศ
			2. นายโบก่า แซ่เหี้ย
27	ประวัติหมู่บ้าน	แกน้อยศึกษา	1. นายปรีชา แซ่ชู
28	กฎหมายท้องถิ่น	บ้านปางมะเข	1. นายทอง หอมเมย
29	กฎหมายกับชีวิตประจำวันของประชาชน	บ้านปางมะเข	1. นายจตุภูมิ อาวุโส
			2. นายวิฑา เจริญศรี
30	บทบาทของผู้ช่วยเรียนรู้ในภาวะการเป็นผู้นำชุมชน	เบญจมา 2 น้ำ	1. นายสมบุญ คำเปียง
			2. นายจำรัส ปูคำ
31	เพื่อนพื้นเมือง(เพื่อนเลิ)	บ้านสบคาบ	1. นางอรพิน ผ่องแผ้ว
32	เพื่อนดาบ, เพื่อนเจิง	บ้านทุ่งนวล สาขาปางแดง	1. นายคำ จงตาล
33	เพื่อนดาบ	บ้านเชียงดาว	1. นางวิมาลา สุป็น
			2. นายชัย เสาร์แก้ว
34	เพื่อนเลิ	บ้านดอน	1. นางผ่องพรรณ รั้งสี
35	เพื่อนเลิ	บ้านแม่กอนใน	1. นางสุภา ทิพย์ธา
36	เพื่อนเลิ, เพื่อนหมา	บ้านดอน	1. นางธิดา ใจคำ
37	เพื่อนดาบ	บ้านปางมะเข	1. นายแก้วคำ คำแดง
38	ภาษาล้านนา	บ้านเชียงดาว	1. พระมหาโณ สังขศิริ
39	อักษรล้านนา	ชุมชนบ้านวังจ้อม	1. ร.ท. ชาญชัย พยัคฆ์พล
		บ้านปางมะเข	1. พระณรงค์ ปากสุโร
		บ้านนาหวาย, โดะปานาญ, โป่งอาจ	1. นางสุพิน จะเดมนิต
		ชุมชนบ้านเมืองงาย	1. พระภิกษุ อนันต๊ะ
40	ภาษากะเหรี่ยง	บ้านหนองบัว	1. นายทองแอ มธุรสวรรค์
			2. นายจะงู มธุรสวรรค์
41	ภาษาเขียนลื้อ	บ้านหินหลวง	1. นายอาหู่ แซ่จาง

66	การจัดดอกไม้ในงานต่างๆ	บ้านห้วยทรายขาว 105	1. นางเจียนคำ ประวิติชอบ
67	งานใบตอง	บ้านปางเพื่อง	1. นางปัด ชันลา
			2. นางแสงจันทร์ อะกะยอง
		บ้านแม่กอนใน	1. นางคำนาง ผักกา
		บ้านเชียงดาว	1. นางทอง ลาวะจันทร์
		บ้านทุ่งข้าวพวง	1. นางลัดดา บุญยารัตน์
68	การมัดแก้เคล็ดขิดยอก	บ้านเชียงดาว	1. นางสุธรรม หล้าคำมูล
69	การมัดจับเส้น	บ้านเชียงดาว	1. นางอุษา ฟองแก้ว
70	ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น	บ้านทุ่งละคร	1. เจ้าอาวาสวัดดับภัย
			2. พ่อติบ กันมูล
			3. พ่อหนานมา กู่แดง
			4. นายดวงจันทร์ จันทร์ดี
			5. เจนจิรา จันทร์ดี
			6. บุญ อินทะนัค
		บ้านเมืองนะ	1. เจ้าอาวาสวัดเวฬุวัน
			2. นายขอ นายป่า
			3. นายกันดี ปิ่นหย่า
			4. นายบุญ จองกอน
71	การทำสวนส้มเขียวหวาน	บ้านปางมะเข้	1. นายเจตราชัย เพชรอักษร
72	การทำสวนผสมเน้นลำไย	บ้านปางมะเข้	1. นายอุดม วงศ์คำ
73	การทำสวนส้มลิ้มทอง	บ้านปางมะเข้	1. นายสมศักดิ์ สมบูรณ์
74	ผลไม้, พืชผักสวนครัว, นาข้าว, เลี้ยงปลา, สัตว์ปีก	บ้านแม่ป้าม	1. นายแดง ปิ่น้อย
			2. นายบุญส่ง เชื้อนเพชร
75	สวนผลไม้	บ้านแม่ป้าม	1. นายไพโรจน์ ธรรมใจ
76	งานอาหารพื้นบ้าน	บ้านปางเพื่อง	1. นางเกตุกาญจน์ เรืองวิไล
			2. นางคำ คำมูลละ
77	ขนมต้มขาว	บ้านใหม่	1. นางชินแก้ว ชินแก้ว
78	ข้าวต้มหัวหงอก	บ้านใหม่	1. นางจันทร์ศรี ไซแก้ว
79	ขนมถั่วแปบ	บ้านใหม่	1. นางจา คนสะอาด
80	ขนมเทียน	บ้านใหม่	1. นางแก้ว คำแสน
81	ขนมเปียก	บ้านใหม่	1. นายดวงคำ จามเลิศ
82	ขนมแดงไทย	บ้านใหม่	1. นางทองดี คล่องแคล่ว
83	การทำขนมไทย	ชุมชนบ้านเมืองยาง	1. นางจันทร์ศรี สິเงิน
			2. นางอุไรวรรณ เชื้อนเพชร

ทีมงานวิจัย

1. นายไพรัช ไหมชมภู

ตำแหน่ง หัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอเขียงดาว
วัน เดือน ปี เกิด 7 ตุลาคม 2497
วุฒิการศึกษา น.บ., ศษ.ม. บริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ที่อยู่ 357 หมู่ 7 ต.เขียงดาว อ.เขียงดาว จ.เชียงใหม่
ที่ทำงาน สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเขียงดาว จ.เชียงใหม่
ประวัติการทำงาน เริ่มรับราชการครู 10 พฤษภาคม 2516

2. นายเกรียงศักดิ์ มลารัตน์

ตำแหน่ง ผู้ช่วยหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอเขียงดาว
วัน เดือน ปี เกิด 12 ธันวาคม 2504
วุฒิการศึกษา ศษ.ม. หลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ที่อยู่ 116 หมู่ 3 ต.แม่่นะ อ.เขียงดาว จ.เชียงใหม่
ที่ทำงาน สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเขียงดาว จ.เชียงใหม่
ประวัติการทำงาน เริ่มรับราชการครู 12 พฤษภาคม 2524

3. นายประเสริฐ ศรีถาวร

ตำแหน่ง ศึกษานิเทศก์ 8 สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเขียงดาว
วัน เดือน ปี เกิด 11 กุมภาพันธ์ 2489
วุฒิการศึกษา ค.ม. นิเทศการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ที่อยู่ 389 หมู่ 7 ต.อินทจิด อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่
ที่ทำงาน สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเขียงดาว จ.เชียงใหม่
ประวัติการทำงาน เริ่มรับราชการครู 20 พฤษภาคม 2513

4. นางละเอียด สิงห์สุวรรณ

ตำแหน่ง ศึกษานิเทศก์ 7 สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเขียงดาว
วัน เดือน ปี เกิด 12 มีนาคม 2493
วุฒิการศึกษา ศษ.ม. การศึกษานอกระบบ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ที่อยู่ 244 หมู่ 8 ต.เขียงดาว อ.เขียงดาว จ.เชียงใหม่
ที่ทำงาน สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเขียงดาว จ.เชียงใหม่
ประวัติการทำงาน เริ่มรับราชการครู 23 กรกฎาคม 2512

5. หม่อมหลวงนันทิ ปราโมช

ตำแหน่ง ศึกษาพิเศษที่ 7 สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเขียงดาว
วัน เดือน ปี เกิด 18 มิถุนายน 2499
วุฒิการศึกษา ศศ.ม. จิตวิทยาการศึกษาและการแนะแนว
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ที่อยู่ 132/1 หมู่ 7 ต.เขียงดาว อ.เขียงดาว จ.เชียงใหม่
ที่ทำงาน สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเขียงดาว จ.เชียงใหม่
ประวัติการทำงาน เริ่มรับราชการครู 16 พฤศจิกายน 2519

6. นายเดช สารจันทร์

ตำแหน่ง ศึกษาพิเศษที่ 8 สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเขียงดาว
วัน เดือน ปี เกิด 20 ธันวาคม 2502
วุฒิการศึกษา กศ.ม. การประถมศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒบางแสน
ที่อยู่ 257/3 หมู่ 7 ต.เขียงดาว อ.เขียงดาว จ.เชียงใหม่
ที่ทำงาน สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเขียงดาว จ.เชียงใหม่
ประวัติการทำงาน เริ่มรับราชการครู 25 พฤษภาคม 2527

7. นางสาวสุนันทรา พุทธิมา

ตำแหน่ง เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป 5
วัน เดือน ปี เกิด 10 กุมภาพันธ์ 2511
วุฒิการศึกษา ศษ.ม. การศึกษานอกระบบ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ที่อยู่ 86 หมู่ 8 ต.ดั่นเปา อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่
ที่ทำงาน สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเขียงดาว จ.เชียงใหม่
ประวัติการทำงาน เริ่มรับราชการครู 16 มิถุนายน 2535